

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészeti- és művelődés- történeti tudományok besorolású
doktori iskola

SZÖVEGÁBRÁZOLÁSI TECHNIKÁK ÉS
MOTÍVUMOK

FRANZ SCHMIDT: DAS BUCH MIT
SIEBEN SIEGELN CÍMŰ
ORATÓRIUMÁBAN

SOMOS JÁNOS CSABA

TÉMAVEZETŐ: IGNÁCZ ÁDÁM PhD, TUDOMÁNYOS
MUNKATÁRS

DLA DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2014

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás.....	III
Előszó.....	IV
Bevezetés	1
1. Az Apokalipszis és Franz Schmidt oratóriuma.	2
1.1. A Jelenések könyve oratorikus feldolgozásainak rövid áttekintése a 17. századtól 1945-ig.	2
1.2. Franz Schmidt és <i>A hétpecsétetes könyv</i> keletkezése	10
1.3. Apokalipszis, mint az oratórium vezérfonala.....	12
1.4. A szöveg tagozódása és a mű szerkezete	14
2. Szövegábrázolás kiválasztott kórus tételek alapján	22
2.1. Az első pecsét feltörése	23
2.2. A második pecsét feltörése.....	27
2.3. A harmadik pecsét feltörése	31
2.4. A negyedik pecsét feltörése.....	36
2.5. Az ötödik pecsét feltörése	40
2.6. Az öt pecsét zenei ábrázolásának legfőbb jellemzői	50
3. Diatonikus és kromatikus emlékmotívumok.....	53
3.1. Schmidt emlékmotívumai.....	53
3.2. János-motívum	54
3.3. Az Úr hangja	57
3.4. A bárány-motívum	63
3.5. A könyv-motívum	70
3.6. A pozan-motívum.....	81
4. Franz Schmidt zeneszerzői eszközeinek sajátosságai és jelentősége.....	93
5. Függelék	95
5.1. Interjú Carmenn Ottnerrel, a Franz Schmidt Gesellschaft elnök asszonyával.	95
5.2. Motívum és téma-gyűjtemény.....	99
5.3. Szövegkönyv	106
5.4. Egyéb mellékletek	114
6. Bibliográfia.....	121

Köszönetnyilvánítás

Először is szeretném megköszönni Ignác Ádámnak, témavezetőmnek, hogy gyors és szakszerű segítséget nyújtott értekezésem megírásához. Hálás szívvel köszönöm feleségemnek, gyermekeimnek és családomnak, akik türelmükkel és kitartásukkal mellettem álltak munkám során. Külön köszönet illeti Mesterházi Máté, Tarnóczy Szabolcsot is, és hálás szívvel gondolok mindazokra, akik segítettek.

Előszó

Hét évvel ezelőtt meglepő kérdést tett föl nekem Gerenday Ágnes, a Budapesti Ifjúsági Kórus karnagya: afelől érdeklődött, hogy lenne e kedvem és kapacitásom az akkor általam vezetett Vasas Művészegyüttes Vass Lajos Kórusával és Kamarakórusával társulni egy ausztriai hangversenysorozathoz. A koncert műsorán Franz Schmidt *Das Buch mit sieben Siegeln* (A hétpecsétes könyv) című oratóriuma szerepelt, a hangversenyen közreműködő Junge Philharmonie Salzburg-ot és a remek szólistákat egy igen tehetséges karmesternő, Elisabeth Fuchs vezényelte. Elbizonytalanodtam, gondolván bizonyára félreértettem és Florent Schmitt-ről van szó. Ám Gerenday elismételte: „nem, Franz Schmidt a darab szerzője”. Viszonylag rövid gondolkodási idő és természetesen Harnoncourt referencia-felvételének – kottával a kezemben történő – meghallgatása után igent mondtam a szokatlan felkérésre.

Először maga a mű fogott meg. Az oratórium nagyméretű szimfonikus zenekarra, orgonára, hat szólistára és vegyeskarra írt, különleges alkotás. A feszültségek végeláthatatlan és- mondhatni a maga nemében páratlan folyama hihetetlen erőt sugároz magából. Szövege szintén bámulatos: a Jelenések könyvét dolgozza fel- a szerző akaratának megfelelően- teljességre törekedve. A Biblia utolsó könyve önmagában is rendkívül érdekes, ugyanakkor nehezen érthető írás, melyet kevesen kíséreltek meg ennyire átfogó zenei formába önteni.

Ezek után megdöbbenett, hogy alig találtam szakmai körökben olyanokat, aki hallottak volna Franz Schmidtről, vagy darabjairól. Pedig nem csak főműve érdemelne jóval nagyobb figyelmet, hanem teljes életműve is. A sikeres ausztriai hangversenyek után elhatároztam, hogy segíteni fogom a darab további magyarországi előadásának létrejöttét. Szabó Péter, a Miskolci Szimfonikus Zenekar egykori vezetője és Bátor Tamás, a miskolci Bartók + Nemzetközi Operafesztivál akkori igazgatója segítségemre volt, így 2008-ban Miskolcon felcsendült az oratórium. Sajnálatos módon igen kevesen hallották ezt az előadást.

A művel folytatott munka igen hosszú, viszont tartalmas és tanulságos időszak volt számomra. A kórustételek betanítása rendkívüli technikai és állóképességbeli nehézségeket rejtett magában, az anyag elsajátítása hosszú időt igényelt. Ennek ellenére vallom, hogy az eredmény megérte a fáradságot.

Ugyanakkor az oratórium megismerésén túl elkezdett érdekelní maga a szerző is.¹ Mesterházi írása olyannyira fölkelte kíváncsiságomat, hogy személyesen is megkerestem és további irodalmat kértem tőle. A számomra legelső és egyben legérdekesebb információ Franz Schmidtről az volt, hogy háromnegyed részben magyar és Pozsonyból származik. Mindössze két évvel volt fiatalabb a szintén pozsonyi Dohnányi Ernőnél.

Dolgozatom első fejezete a Jelenések könyvére, illetve annak oratorikus feldolgozásaira fókuszál. A mű volumene, valamint összetettsége okán írásom nem elemezheti végig az oratórium összes részletét. Ugyanakkor vizsgálat tárgyává tesz olyan izgalmas kérdéseket, mint a szövegábrázolás, a hangnemi szerkezet (értekezésem második fejezete), a dolgozat harmadik fejezete pedig Schmidt sajátos motívumtechnikáját tárgyalja, főleg a kiválasztott kartételek alapján. Az analízishez segítségemre volt számos más, a Jelenések könyvével kapcsolatban álló kompozíció.

Céлом tehát e Magyarországon jószerével ismeretlen szerző megismertetése főművén keresztül, s annak legfontosabb sajátosságainak feltárása. Franz Schmidt zeneszerzői eszközeinek analízise mellett személyes ambícióm, hogy *A hétpecsétés könyv* a hazai koncertéletben se maradjon „hétpecsétés titok”.

¹ Mindössze két magyar nyelvű írást találtam Schmidt oratóriumáról, melyek fokozták a komponista iránti érdeklődésemet. Mesterházi Máté: *Cantus vitae, cantus mortis* című tanulmánya, Magyar Zene XLV. szám, 2007. február, 17-26., illetve Laki Péter: *Schmidt Ferenc, Ernst von Dohnányi és a Budapest-Bécsi Útelágazás* című tanulmánya Magyar Zene XLII. évfolyam 2. szám. 2004. május, 149.

Bevezetés

Dolgozatom a XX. század első felében alkotó, hazánkban igen kevésbé ismert zeneszerző, Franz Schmidt főművét, *A hétpecsétes könyv* című oratóriumát tárgyalja.² 1935-1937 között keletkezett kompozíciójában a szerző a Biblia utolsó könyvének szövegeit keltette életre. *A hétpecsétes könyv* több mint egy Schmidt-mű, a Jelenések könyvének feldolgozása több mint fél évszázadnyi hallgatás után törte meg a csendet és vált a zenetörténetben oly ritkán megzenésített Apokalipszis- oratóriumok csoportjának részévé.³

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy 1880 után nem íródtak a végítélet inspirációjára más kompozíciók.⁴ A programzenét kizárva, írásom János jelenéseinek szövegeit Schmidt összefoglaló művén keresztül elemzi. Dolgozatom keretei nem teszik lehetővé az Apokalipszis valamennyi zenei absztrakciójának felfedezését, vizsgálódásom ezért inkább az oratorikus megzenésítések mentén halad. *A hétpecsétes könyv* egy hatalmas tabló, melyben a német iskola több évszázadra visszavezethető zeneszerzési törekvései Schmidt kiforrott stílusával párosulnak. Összegezve és áttekintve a rendelkezésre álló Apokalipszis-oratóriumokat, arra a megállapításra jutottam, hogy Schmidt műve dolgozza fel a bibliai jelenéseket, a részleteket leginkább feltáró módon, melyben a szöveg rejtette víziók a többinél sokkal drámaiabban hatnak. Talán nem véletlen az a tény, hogy Schmidt művét követően három új oratórium látott napvilágot, mely szintén a Jelenések könyvére fókuszál.⁵

Annak a kérdésnek a megválaszolását, hogy a Biblia többi könyvéhez képest miért is olyan kevés az Apokalipszis szövegére írt oratórium, először a Jelenések könyvének vizsgálatával kell kezdeni.

² Franz Schmidt: *Das Buch mit sieben Siegeln* (1935-1937) (Wien, Universal Edition 1938, Nr.16941)

³ A témában végzett kutatásaim alapján az 1880-ban keletkezett Joachim Raff *Welt- Ende- Gericht- Neue Welt* című oratóriuma az utolsó mű, amely Schmidthez hasonló részletességgel (a teljességre törekedve) zenésíti meg a Jelenések könyvét. Ulrich Konrad: „Apokalypsis cum figuris musices. Musikalische Annäherungen an die Offenbarung des Johannes”, In: Carmen Ottner: *Apokalypse. Symposium 1999* (Wien-München: Ludwig Doblinger, 2001), 31-48.

⁴ Példaként említem meg Anatol Lyadov: *Iz Apokalipsis, (Fragment de l'apokalypse) Tableau symphonique pour orchestre* op. 66 (1912) és Josef Matthias Hauer: *Apokalyptische Fantasie* op. 5 für Orchester (1913) című műveit.

⁵ Jean Françaix: *L'apocalypse selon Saint Jean* (1939), Hilding Rosenberg: *Uppenbarelse*, 4. Symphonie für Bariton, Chor, und Orchester (1940, 2. Version 1950), Frank Martin: *In terra pax* (1945)

1. Az Apokalipszis és Franz Schmidt oratóriuma.

1.1. A Jelenések könyve oratorikus feldolgozásainak rövid áttekintése a 17. századtól 1945-ig.

A Jelenések könyve eredetileg a görög *Apokalüpszisz* szóból származik, jelentése „kinyilatkoztatás”. Az Újszövetség utolsó és egyben egyetlen teljes egészében profetikus könyve i.sz. 100 körül keletkezett, a Domitianus császár uralkodása alatt zajló véres keresztényüldözések idején. Szerzője a Patmos szigetére száműzött János, akit Krisztusba vetett hite miatt üldöztek el.⁶

A könyv értelmezéséhez feltétlen ismerni kell azt a történelmi helyzetet, melyben fogant. A kor tele volt zavarokkal, és az Egyház heves üldöztetéseket élt át.⁷ Nem csoda, hogy a világi hatalommal szembeni ellenállás a földöntúli, a transzcendens elképzelések talajára tevődött át. Az igazságszolgáltatásban hiába reménykedő hívők csak vallási fantáziájuk és rajongásuk teremtményeitől várhatták sorsuk jobbra fordítását.⁸

A 2-3. században a könyv kétségeket keltett: vajon tényleg isteni kinyilatkoztatás, illetve a szövege kanonizálható-e. János Jelenéseit végül felvették a kanonizált művek sorába, s ezzel az Újszövetség talán legtöbb egyéni sajátosságát felmutató része lett.⁹ A Jelenések könyve két fő részből áll. Az elsőben (Jel. 1-3) a bevezetés után hét levél olvasható a kis-ázsiai keresztény közösségekhez. A másodikban (Jel. 4-22) Isten végidőre vonatkozó tervének megvalósulásáról van szó.¹⁰ Nem véletlen, hogy az általam is kutattott második rész, 6. fejezete utáni „pecsét feltörések” és a vele járó katasztrófák megzenésítésére jóval kevesebb példát találunk. A szöveg rendkívül sűrű, feldolgozása igen nehéz feladat elé állítja a komponistákat.

A könyvet nem könnyű értelmezni, több helyen tűnhet zavarosnak. A látomások és az Istentől sugallt gondolatok bizonyos részei szimbólumokat jelentenek. Az itt

⁶ Biblia. *Bevezetés a Jelenések könyvéhez* (Budapest: Szent István Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. 2005) 1773-1775.

⁷ I. m. 1774.

⁸ Cifka Péter- Friss Gábor- Kertész István- Tótfalusi István: *Képek és Jelképek*. (Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó, 1988) 186.

⁹ I. m. 185.

¹⁰ Biblia I. m. 1774.

felhalmozott számok, élőlények, tárgyak, színek mind külön jelentéssel bírnak. A hetes szám például misztikus módon végigkíséri a szöveget. „A trónon ülő jobbájában egy kívül-belül teleírt könyvtekercset pillantottam meg, mely hét pecséttel volt lepecsételve.” (Jel.5.1) A mai napig használjuk a kifejezést: „hétpecsétes titok”. De korábban is találkozhatunk a kultikus számmal: „A trónból villám és mennydörgő szózat tört elő. Hét fáklya égett a trón előtt: Isten hét szelleme.” (Jel.4.5) A magyar népmesébe is bevonult a titkos szám, elég, ha csak a hétfejű sárkányra gondolunk. Ezek a gyökerek igen régi eredetűek, János jelenéseiben is megtaláljuk: „Most egy másik jel tűnt fel az égen: egy nagy vörös sárkány, hét feje volt és tíz szarva, s mindegyik fején korona.” (Jel.12.3)

Szintén igen jellegzetes az utolsó ítélet előtti hét angyal, akik hét harsonát fújnak meg, vagy a huszonnégy szék, huszonnégy vén, négy teremtmény, illetve a tizenkét csillagból álló korona.

Dolgozatom a Biblia utolsó könyvének Franz Schmidt által megzenésített változatát igyekszik megvilágítani, illetve az oratórium sajátosságait egyéb más, Jelenések könyvét felhasználó darabbal összevetni. Ezért a rendelkezésekre álló irodalom alapján a teljesség igénye nélkül olyan oratorikus feldolgozásokat kerestem, melyek az Apokalipszis szövegére íródtak, vagy egyéb eszkatológikus írást dolgoznak fel.¹¹ Schmidt *Das Buch mit sieben siegeln* című oratóriumának későbbi elemzése szempontjából elsősorban János jelenései érdekeltek, de megkerülhetetlennek érzem a Jelenések könyvével rokon, egyes profetikus írások és átdolgozások feltárását is.

Az első általam talált „végítéletről” szóló kompozíció Domenico Mazzocchi *Dialogo dell' Apocalisse*-je.¹² Az 1664-ben megjelent *Sacrae concertationes* gyűjteményben helyet kapó rövid művet a szerző már 1630- 1640 között (a kor stílusának megfelelően „dialógus-technikával”) megírta.¹³ A főszerepet a kórus kapja („*turbæ magnæ*”), a rövid szólók és a testo (a történet elmondója), illetve az angyalok mellékszereplők.¹⁴ A műben öt verset találunk a Jelenések könyvéből (Jel.15.2-4 és

¹¹ Az eszkatológia szó jelentése a görög *eszkhaton* szóból származtatható, jelentése: „végső”, „legutolsó”. A teológiának az egyén és az emberiség végső sorsát tárgyaló részét <http://lexikon.katolikus.hu/E/eszkatol%C3%B3gia.html> (Utolsó letöltés: 2014.11.07.)

¹² Markus Grassl: „Das Jüngste Gericht im 17. und 18. Jahrhundert”, In: Carmen Ottner I.m. 80.

¹³ I.m. I.h.

¹⁴ I.m. I.h.

Jel.19.6-7).¹⁵Franz Schmidt oratóriumának nagy záró tétele az „Allelujah” szintén az előbb említett (Jel.19.6) részt zenésíti meg.

Giacomo Carissimi 1650 után keletkezett *Iudicium Dei extremum* című oratóriumában igen markánsan felfedezhető a „világvégi ítélkezés” dramaturgiája.¹⁶A huszonekét tételből álló kompozíciót Carissimi öt szólistára, kettős kórusra, két hegedűre és continuo-ra hangszerelte.¹⁷ A szöveg kezdő sora, melyet a zeneszerző a Máté evangéliumból vett, a következő:

„Mindjárt e gyötrelmes napok után a Nap elhomályosul, a Hold nem világít, a csillagok lehullanak az égről. Lám előre megmondtam nektek.” (Mt.24.29)

Rendkívül hasonlóak az idézett sorok a Jelenések könyvének következő szakaszával, melyet Schmidt is megzenésített:

„A Nap olyan fekete lett, mint a szőrzsák, a Hold pedig olyan, mint a vér. Az ég csillagai a földre hullottak, mint amikor a fügefafa hullatja éretlen fügéit, ha erős szél rázza.” (Jel.6.12-13)

Carissimi oratóriumának következő része, melyben szintén Máté evangéliumának sorait dolgozza fel, az Utolsó ítélet harsonáihoz hasonlítanak:

„Elküldi angyalait hangos harsonaszóval, s összegyűjtik a választottakat a szélrózsa minden irányából, az ég egyik szélétől a másikig” (Mt.24.31).

A *Iudicium Dei* különleges helyet foglal el Carissimi kompozíciói között is, hiszen a szerző egyéb más esetben szinte kizárólag az Ótestamentumból használt fel szöveget.¹⁸

Carissimi oratóriumához hasonló példaként érdemes megemlíteni az 1675 után keletkező, Dietrich Buxtehude *Das jüngste Gericht* (Az utolsó ítélet) című alkotását, amely egy rövid szakasz kivételével egyéb Újtestamentumból származó szövegek

¹⁵ I.m. I.h.

¹⁶ Giacomo Carissiminek (1604-1674) tulajdonítható a zenetörténet első oratóriuma, a *Jephta* (1648 körül). 15 oratóriuma (Historiák) háromtól tizenegy szólamúak, melynek szövegeit ismeretlen költő általában bibliai textushoz ragaszkodva foglalja versbe. Várnai Péter: *Oratóriumuk könyve* (Budapest: Zeneműkiadó 1983) 21-22.

¹⁷ Giacomo Carissimi: *Iudicium extremum*. Lino Bianchi kiadása. (Róma: Istituto per la storia della musica. Monumenti III, IV. kötet. 1956)

¹⁸ Többek között például Jónás, Belsazar, Jób, Dániel próféta történetéről, vagy Ábrahám és Izsák áldozásáról szólnak.

megzenésítése.¹⁹ A kompozíció eredeti címe: „*Wacht! Euch zum Streit gefasset macht*” volt, 1939-ben már a „*Das jüngste Gericht*”- néven publikálták.²⁰ Buxtehude oratóriumában mindössze egy recitativo erejéig használta fel a Jelenések könyvét (Jel.22.15).

Ugyancsak említésre méltó az egyébként Carissimi növendékeként is ismert Marc-Antoine Charpentier *Extremum Dei judicium* című oratóriuma. Charpentier művének keletkezési ideje (1680 körül) és annak latin elnevezése igen hasonlatos Carissimi oratóriumához.²¹

A 17. század Jelenések könyvére készült irodalma közt Ulrich Konrad megemlíti még Antonio Draghi *Il libro con sette sigilli* (A hétpecsétes könyv) című kompozícióját is.²²

Az apokaliptikus és eszkatológikus szövegekre íródott oratóriumok feltárásának nagy vesztesége, hogy Georg Riedel 1734-ben íródott monumentális műve, a *Die geistreiche geheimte Offenbarung* több mint 2600 oldalas partitúrája 1945-ben elveszett.²³

Georg Philipp Telemann 1761-ben komponált darabja, a *Der Tag des Weltgerichts*, a 18. századi német oratóriumirodalom jelentős példája. Franz Schmidt oratóriumával összevetve azonos szövegeket találtam, melyet mindkét zeneszerző megzenésített:

„Ekkor nyitva láttam az eget. Egyszerre egy fehér ló jelent meg. Aki rajta ült, azt Hűségesnek és Igaznak hívták. Igazságosan ítél és harcol” (Jel.19.11).

„Méltó vagy, Urunk és Istenünk, hogy tiéd legyen a dicsőség, a tisztelet és a hatalom, mert te teremtetted a mindenséget, akaratod hívott létre és teremtett mindent” (Jel.4.11).

¹⁹ Ulrich Konrad I.m. 36.

²⁰ Dietrich Buxtehude: *Das jüngste Gericht*. Abendmusik in fünf Vostellungen. (Kassel: Wily Maxton 1939. ND 1953.) A mű autentikus volta vitatható, de a kutatások eredménye alapján többségében Buxtehude-től származtatják a darabot.

²¹ Ulrich Konrad I.m. 42.

²² Antonio Draghi, olasz zeneszerző (1635-1700). 172 operát, 43 oratóriumot írt. 1658-ban Bécsbe ment, először Eleonóra császárnő udvari zenésze, majd 1669-től I. Lipót császár karmestere lett és haláláig itt is maradt. Librettistája többnyire N. Minato volt. Az 1694-ben íródott *Il libro con sette sigilli* (A hétpecsétes könyv) című oratóriuma a Franz Schmidt által írt műhöz hasonlóan feltételezhetően Bécsben született. In: Brockhaus Riemann: *Zenei Lexikon* (Budapest: Zeneműkiadó 1983) I. kötet 462-463.

²³ Ulrich Konrad I.m. 35.

A Christian Wilhelm Alers által készített libretto-t követve azonban több más Jelenések könyvéhez hasonló részletet is találunk Telemannál:

„Hegyek omlanak le a mélységbe- nézd!” (Die Vernunft-alt recitativo és ária).

Schmidt oratóriumában az Úr hangja (basszus) jelenik meg János előtt, Telemann kompozíciójában Jézus (bariton) kapott jelentős szerepet. Az általam megismert és vizsgált 17.-18. századi „Apokalipszis-oratóriumok” között először itt, Telemann művében fedezhető fel először külön önálló szerepként János (Johannes- Basso II). Igen kiemelt helyet szánt Telemann a végítéletet hirdető harsonáknak is, melyet három kürt fanfár- szerű játékaival festett meg²⁴

Az 1774-től Bécs udvari zeneszerzőjeként alkotó Antonio Salieri több művét is párizsi megrendelésre írta. 1787-ben készült el a *Le jugement dernier* (Az utolsó ítélet) című kantátájával, melynek szövegírója Chevalier du Roger.²⁵ A tanárként nagy tiszteletnek örvendő Salieri számos tanítványa közül majd fél évszázaddal később Simon Sechter trilógiát komponált *Aus der Offenbarung Johannis* címmel.²⁶ Sechter úgy tűnik Schmidthez hasonlóan a Jelenések könyvének átfogó megzenésítésére vállalkozott, hiszen János jelenéseinek tizenhat fejezetét dolgozta fel. Az általam vizsgált Jelenések-oratóriumai között itt fedezhető fel egyedül, hogy a szerző szisztematikusan haladva nem hagyott ki bibliai szövegrészeket. Az első oratórium a Biblia szerinti „Bevezetés” résztől az „Igazak megjelölésé”- ig tart (Jel.1-7). Így Schmidttel ellentétben Sechter nem hagyta ki az ázsiai egyházakhoz intézett leveleket sem. A második oratórium a „Hetedik pecsét feltörése” fejezettől a „Hét csésze angyala” részig tart (Jel.8-15). A trilógia utolsó, harmadik oratóriuma csak egy fejezetet dolgoz fel (Jel. 16).²⁷ Érdekes, hogy Sechter az Apokalipszis ihlette oratórium partitúráját 1865- ben annak a Gesellschaft der Musikfreunde Wien-nek adományozza, akinek Schmidt *A hétpecsétes könyv*-et ajánlotta.²⁸

²⁴ Lásd: a 87. oldalon.

²⁵ A szerző kantátáját a Société d' Apollon megrendelésére komponálta. Ulrich Konrad I.m. 46.

²⁶ A három oratóriumból álló trilógia szövege a Jelenések könyvét dolgozza fel. Az első oratórium 1838-ban, a második és a harmadik kötet pedig 1845-ben készült el. Ulrich Konrad I.m. I.h.

²⁷ Archiv der Gesellschaft der Musikfreunde in Wien, Sig. Autographe Simon Sechter 1 (III 24469). Ulrich Konrad I.m. I.h.

²⁸ Schmidt akár tudhatott is Sechter oratóriumának létezéséről, mégis állította, hogy rajta kívül senki más nem fordult a Jelenések könyvéhez hozzá hasonló részletességgel. Franz Schmidt: Einige Bemerkungen zum Text des Oratoriums „Das Buch mit sieben Siegeln” (Wien: Universal Edition 1938).

Ennek az óriási műnek azonban több más korábban keletkezett előfutára is volt a 18. század elején. Joseph Eybler 1810-ben írt *Die vier letzte Dinge*, vagy Louise Spohr két oratóriuma is, a *Das jüngste Gericht* (1812) és a *Die Letzten Dinge* (1826).²⁹ Időrendben az első, Eybler három részes oratóriuma önmagában is grandiózus alkotás. Érdekes, hogy a zeneszerző secco és accompagnato recitativot is alkalmazott a darabban. Eybler számára igen fontos volt a szöveg drámai, elementáris megfestése, s ebben fontos szerepet szán a zenekarnak. Spohr *Die letzten Dinge* című oratóriumának szövege lényegében a Jelenések könyvére épül. A librettista, Friedrich Rochlitz azonban több más „fenyegető prófécia” is beemel Jeremiás és Ezékiel könyvéből, a mű legvégére pedig Máté evangéliumának egy versét illeszti be (Mt.6.13). Érdekes az oratórium felépítése: áriák nincsenek benne, mindössze egy duett.³⁰ Wolfram Steinbeck a darabot Beethoven *Krisztus az olajfák hegyén* című oratóriumához hasonlítja.³¹ Spohr sokszor stilizált zenéjében lépten-nyomon érezni lehet Händel, Haydn, Mendelssohn hatását is.

A „korunk Händelje”-ként emlegetett Friedrich Schneider a 19. század első felének kiemelkedően produktív zeneszerzője volt.³² Az 1820-ban bemutatott *Das Weltgericht* című oratórium szövegírója Johann August Apel. A librettista Apel, aki 1812-ben személyesen is jelen volt Spohr *Das jüngste Gericht* című oratóriumának lipcei előadásánál, elhatározta, hogy ír egy „ellendarabot”, egy poétikusabbat.³³ A három részes, harminc tételből álló monumentális mű nagy sikert hozott a szerzőnek. Hatásos a „pozanok megszólalnak” résznél a rézfúvósok használata.

A 19. század második felének Apokalipszis feldolgozásai közül Johannes Brahms *Ein deutsches Requiem* (Német Requiem 1866) című oratóriumát emelném ki. Alig van

²⁹ Joseph Eybler (1765- 1846) osztrák zeneszerző. Oratóriumai mellett harminckét misét és számos egyházi zenét írt. Haydn és Mozart is igen nagyra becsülte Eyblert. Brockhaus Riemann I.m. I. kötet 541. Louise Spohr (1784-1859), eredeti neve Ludwig Spohr. Bécsi évei alatt szoros kapcsolatban állt Beethovennel.

Főműve a *Faust* című opera. The Oxford Dictionary of Music article url: <http://www.oxfordmusiconline.com:80/subscriber/article/opr/t237/e9714> (Utolsó letöltés: 2014.09.30.)

³⁰ Az oratórium egyetlen duettje *Sei mir nicht schrecklich im Not*. Wolfram Steinbeck: „Eine edlere Apokalypse” Zu Schpors Oratorium *Die letzten Dinge*, In: Carmen Ottner: *Apokalypse. Symposium 1999*. (Wien- München: Ludwig Doblinger, 2001) 94-100.

³¹ Wolfram Steinbeck: „Eine edlere Apokalypse” Zu Spohrs Oratorium *Die letzten Dinge*, In: Carmen Ottner I.m. 94-100.

³² Friedrich Schneider (1786-185) életrajzírója szerint a „zenetörténet legproduktívabb tehetsége”. A dessauai udvarnál, mint „Hofkappelmeister” eltöltött 25. jubileumi évében megjelent kiadvány szerint Schneider 659 opera előadást, 339 koncerten és 597 templomi hangversenyen dirigált. Több zenei fesztivál vezetője is volt, ahol gyakran mutatták be műveit. Wolfgang Dömling: „Weltuntergang und Musikfest. Friedrich Schneider und sein Oratorium *Das Weltgericht*”, In: Carmen Ottner I.m. 108-113.

³³ Wolfgang Dömling I.m. I.h.

olyan életrajz Brahmsról, amely ne említené különös nyomatékkal ifjúkorának német protestáns környezetét, neveltetését. Ennek emléke és az észak-német Hanza-városok, nagy orgonisták öröksége számos művében, így a *Német Requiem*ben is markánsan tapasztalható.³⁴ Schmidt, aki 1890-ben beiratkozott a bécsi konzervatóriumba Anton Bruckner ellenpont-osztályába, erős impulzusokat kapott Brahms zenéjétől.³⁵ A konzervatív német irányzathoz tartozó Brahms és művészete meghatározó példaképe lett a fiatal Schmidtnek.³⁶ A *Német Requiem* szövegét tekintve Schmidthez hasonlóan Luther német nyelvű Bibliájára épül. Schmidt oratóriumával szemben azonban zsoltárokat, evangéliumokat, apostolok leveleit, prófétai könyveket, és csak az utolsó két tételben tartalmaz két rövidebb szakaszt a Jelenések könyvéből (Jel.4.11, amit Schmidt is feldolgoz és Jel.14.13). Brahms és Schmidt monumentális építményeinek felépítésében közös, hogy mind a kettő a szimmetrikus tervezést követi. A *Német Requiem* nyitó tételére: „Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak” szinte szó szerint rimel a záró, hetedik tétel szövege és zenéje. Ugyanezt láthatjuk Schmidt oratóriumában is.³⁷ Brahms művében csak jelzésszerűen szólal meg az utolsó ítélet harsona hangja, ezt követően pedig szabályos csatajelenetet írt. („Halál, hol van a te fullánkod, Pokol, hol van a te hatalmad?”) Schmidt művében az ide vonatkozó résznél szintén *C-dúr*ban halljuk a megváltásszerű csúcspontot, majd a győzelmi kórus-fügát.

A Jelenések könyvének zenei feldolgozása terén kiemelkedik a svájci születésű Joachim Raff.³⁸ 1882-ben bemutatott oratóriuma a *Welt- Ende- Gericht- Neue Welt* az általam kutatott feldolgozásokat alapul véve az utolsó példa Schmidt műve előtt. Eklektikus zenéjére erősen hatott Liszt és Wagner, képességeit hangszerelőként bizonyította.³⁹ Raff három részes oratóriumának szövegét főleg János jelenéseiből vette, de találunk részleteket a Zsoltárok könyvéből és egyéb bibliai próféciákból is. Oratóriumának felépítése és a szöveg igen hasonló Schmidt kompozíciójához. Raff

³⁴ Ujfalussy József: „Johannes Brahms: Német Requiem”, In: Kroó György: *A hét zeneműve* (Budapest. Zeneműkiadó 1976) 1976/3 99-106.

³⁵ Éppen ekkoriban kezdett Bruckner betegeskedni, így Schmidt végül Robert Fuchs szárnyai alá került. Otto Brusatti: „Die Autographische Skizze Franz Schmidts”, In: Otto Brusatti: *Studien zu Franz Schmidt I.* (Wien: Universal Edition für Franz Schmidt- Gemeinde 1976) 23.

³⁶ Hans Hadamowsky, aki könyvet írt Franz Schmidt életéről, így idézte Schmidtet: „Brahms egy Isten. Térdre rogyok előtte” Reiner Schuhenn I.m. 99.

³⁷ Lásd: az oratórium szerkezeti felépítése résznél.

³⁸ Gerhard J. Winkler: „Himmlisches Jerusalem wilhelminisch- Joachim Raffs Oratorium *Welt- Ende- Gericht- Neue Welt*”, In: Carmen Ottner I. m. 151-172.

³⁹ Joachim Raff (1822- 1882) német zeneszerző. 241 opusza jelent meg nyomtatásban, Liszt számos szimfonikus költeményét hangszerelte. Grove Music Online <http://www.oxfordmusiconline.com:80/subscriber/article/grove/music/22816> utolsó letöltés: 2014.09.30.

azonban Jánost bariton hangon szólaltatja meg, az evangélistán kívül pedig csak egy mezzoszoprán szólistát alkalmaz. Meglepő azonosságot tapasztaltam a két szerző kompozíciós eljárásával kapcsolatban: mindkét komponista sajátos motívumtechnikával dolgozott.⁴⁰ Raff és Schmidt az isteni ítélkezés szerint két csoportra osztotta szereplőit: jókra és rosszakra.⁴¹

Az 1882-ben bemutatott Raff oratórium és Schmidt *Das Buch mit sieben Siegeln* című kompozíciójának keletkezése között nem találtam számottevő Jelenések könyvét feldolgozó alkotást.⁴² A német romantika apokalipszis-oratórium irodalma csak több mint ötvenöt évvel később hozott újabb gyümölcsöt.

Véleményem szerint nem véletlen, hogy Schmidt 1938-ban bemutatott kompozíciója után a második világháború rengette légkörben hét éven belül újabb három oratórium született, melyek a Jelenések könyvét dolgozzák fel. Schmidt halálának évében (1939) komponálta Jean Françaix *L'apocalypse selon Saint Jean* című oratóriumát.⁴³ A mű ősbemutatójára 1942-ben a nácik által megszállt Párizsban került sor, Charles Munch vezényletével.⁴⁴ 1940-ben Svédországban söpört végig a világvégi szél, amikor Hilding Rosenberg megírta *Johannes Uppenbarelse* elnevezű 4. szimfóniáját.⁴⁵ A háború végét jelentő 1945 pedig Frank Martin *In terra pax* oratóriumának keletkezési éve.⁴⁶ A három megnevezett kompozíció több aspektusában is hasonlóságokat mutat Schmidt művével, amelyeket dolgozatom második és harmadik fejezetében a teljesség igénye nélkül vázolok.

⁴⁰ Gerhard J. Winkler I.m. 151-172. oldal.

⁴¹ Lásd az 59. oldalon is.

⁴² Kutatásom oratóriumokra vonatkozik.

⁴³ Jean Françaix (1912- 1997) francia zeneszerző és zongoraművész. Zenéjére többek között a játékos könnyedség, ironia és virtuozitás jellemző. Stílusa a francia neoklasszicizmus hagyományait követi. Brockhaus Riemann I.m. I. kötet 604.

⁴⁴ Az 1942-es ősbemutató érdekességeihez tartozik, hogy „Az igazak megjelölése”(Jel.7.4) rész („Ekkor láttam a megjelöltek számát: Száznegyvennégyezren voltak Izrael fiainak minden törzséből”) elkerülte a náci cenzúra figyelmét. Az oratórium így teljes egészében elhangzott. Thomas Daniel Schlee: „Von der Gewalt des Schönen-die *Apokalypse selon Saint Jean* von Jean Françaix, In: Carmen Ottner I.m. 261. oldal.

⁴⁵ Hilding Rosenberg (1892-) svéd zeneszerző, karmester. Bécsben is folytatott tanulmányokat, művészetére többek között Reger és Sibelius igen nagy hatással voltak. Brockhaus Riemann I.m. 3. kötet.259.

⁴⁶ Frank Martin (1890-1974) svájci zeneszerző. Korai művei a francia késő romantikus hagyományokat követi. Az 1930-as években Schönberg zenéjét tanulmányozta, 1938-tól kialakult egyéni stílusát a dodekafon technika és a puntuális harmóniavilág összekapcsolása jellemzi. Brockhaus Riemann I.m. 2. kötet. 491-492.

1.2. Franz Schmidt és *A hétpecsétes könyv* keletkezése

Bécsen kívül kevés európai város büszkélkedhetett azzal, hogy utcaköveit annyi komponista koptatta a századforduló táján, mint Pozsony. A város számlálhatatlan magyar zenész útját is egyengette, köszönhetően jó földrajzi és etnikai szempontból különleges adottságainak.⁴⁷

1874. december 22-én az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó Pozsonyban született a háromnegyed részt magyar származású Franz Schmidt is, kinek munkássága és művei eddig meglehetősen kevés figyelmet kaptak a hazai zenetudományban és koncertéletben. A szlovákok, osztrákok és magyarok lakta multikulturális város légköre erősen meghatározta Schmidt gondolkodását, művészi fejlődését, majd zenei nyelvezetét. Saját elmondása szerint zenei hajlamát szüleitől örökölte, apja (Franz Schmidt 1848-1910) több fúvós hangszereken is tanult, édesanyja (Ravasz Mária 1853-1931) pedig kitűnő zongorista volt.

Egy váratlan családi eseménynek köszönhetően már tizenöt évesen Bécsbe kellett költöznie a fiatal Schmidtnek, s az osztrák város élete végéig otthona lett a zeneszerzőnek.⁴⁸ 1896-ban sikeres próbajáték után szerződtek a Wiener Hofoperntheater csellistájaként. Az itt töltött évek és az operarepertoár alapos megismerése érett hangszeres művésszé és komponistává csiszolták Schmidtet. A világhírű együttes koncertmestere, Arnold Rose hamarosan meghívta kvartettjébe, csellistának. Tanítványa szerint az, hogy Schmidt élete végéig tonális talajon maradt, a Wiener Philharmoniker érdeme is.⁴⁹

Schmidt hamarosan Bécs ismert kamaramuzsikusa, zeneszerzője, majd köztisztviselőként álló tanára lett. Sajnálatos módon ma már ritka az a zenész típus, a zenei polihisztorhoz hasonló egyéniség, mint amilyen Schmidt is volt. Alkotói munkásságára jellemzőek a nagy váltások, ez főművében, *A hétpecsétes könyv*ben rendkívül világosan

⁴⁷ 1820. november 26-án Pozsonyban mutatták be Liszt Ferencet, mint csodagyereket. Liszt, mint zongoraművész, zeneszerző és karmester is többször is visszalátogatott Pozsonyba. Utoljára 1884-ben dirigensként. Erkel Ferenc, akinek családja pozsonyi kötődésű, 1822-1825-ig a híres Bencés Gimnázium tanulója volt. Félévszázaddal később ugyanitt tanult Bartók, Dohnányi és Schmidt is. Dr. Csehi Ágota: *Liszt Ferenc és Erkel Ferenc művészete Pozsonyban*. www.parlando.hu/2012/2012-2/2012-2-39.htm utolsó letöltés: 2014.10.12.

⁴⁸ Apja kétes sikkasztási ügybe keveredett, így a családi becsületre vetülő árnyék miatt el kellett hagyniuk Pozsonyt. Norbert Tschulik: *Franz Schmidt* (Wien: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1972) 11.

⁴⁹ Reiner Schuhenn: *Franz Schmidts oratorische Werke* (Wien: Ludwig Doblinger 1990) 130.

kiderül. A harmincas évektől egyre jobban elhatalmasodott rajta szívbetege, s Emma lányának halála is rendkívül megviselte Schmidtet. Egészsége megroppant, s minden erejét egy új, grandiózus mű előkészítésének szentelte. Születendőben lévő művének formája és a komponáláshoz szükséges szöveg éveken át foglalkoztatta. A világpolitikai események és a harmincas évek második felének „világvége” hangulata, illetve súlyos szívbetege tudata az Apokalipszis szövegének feldolgozása felé irányították a szerzőt.

Az irodalomban is jártas régi barátjához, Alexander Wundererhez fordult segítségért, hogy a komponáláshoz adjon neki szövegeket és segítsen a választásban.⁵⁰ Az autodidakta költő, Wunderer saját verseit is elküldte Schmidtnak megzenésítés céljából.

A szöveg kiválasztásában további két kulcsfontosságú segítője volt: Oswald Kabasta karmester és – a legújabb kutatások szerint – tanítványa Raimund Weißensteiner is.⁵¹ Az utóbbi meghívta mesterét egy hangversenyre, ahol második szimfóniáját játszották. A darabban kórus és szólisták is voltak. Schmidt elragadtatással beszélt növendékének a kompozícióról, s a koncert után az érett mester Weißensteiner tudomására hozta tervét, hogy valamilyen nagyszabású zenedrámát szeretne írni. Növendéke először egy kivonatot adott át Schmidtnak, a Romano Guardini-gyűjteményében található Pál leveleiből. Később azonban a Luther-féle Bibliát emelte le a könyvespolcáról, amihez a kor modernebb Biblia fordításait is ajánlotta Weißensteiner.⁵²

A Schmidtről szóló biográfiák és számos kortársa, régi tanítványa viszont egyértelműen Oswald Kabastát, a karmestert nevezik meg, mint legfőbb ötletadót.⁵³ Kabasta, aki Schmidt egyik legfőbb apostola volt, bizonyosan ajánlotta az Apokalipszist az új mű szövegének forrásaként. Biztosította Schmidtet arról, hogy ha az oratórium elkészül, elvezényli azt Bécsben. *A hétpecsétetes könyv* végül is 1937. február

⁵⁰ Carl Nemeth: *Franz Schmidt. Ein Meisternach Brahms und Bruckner* (Wien: Amalthea-Verlag 1957) 251-253.

⁵¹ Reiner Schuhenn: I.m. 11-22.

⁵² Raimund Weißensteiner zeneszerzést tanult Schmidtnél. Elmondása szerint Schmidt a Jelenések könyvének megzenésítése mellett döntött, ám túl rövidnek érezte a negyedik pecsét szövegét. Weißensteiner ezért javasolta tanárának, hogy illesszen be hasonló verseket Jeremiás könyvéből. Erre azonban nem került sor. Reiner Schuhenn: I.m. 141-146.

⁵³ Oswald Kabasta, karmester számtalan Schmidt művet vezényelt a Wiener Philharmoniker élén. Reiner Schuhenn I.m. 69-152

23-án készült el. Az ősbemutató a politikai események miatt (1938 márciusában Adolf Hitler bevonult Bécsbe) csak 1938. június 15-én lett megtartva.⁵⁴

1.3. Apokalipszis, mint az oratórium vezérfonala

Tudomásom szerint én tettem az első kísérletet János jelenéseinek egybefüggő megkomponálására; egyes, arra különösen alkalmas részleteket persze már többször is megzenésítettek. Amikor hozzáfogtam ehhez az óriási feladathoz, világos volt számomra, előfeltételként úgy kell a szöveget formálnom, hogy az minden lényegeset lehetőleg szó szerint megtartson, miközben a mű már- már áttekinthetetlen dimenzióit az átlagos emberi agy számára is felfogható méretűvé alakítja. Ha megzenésítemnek sikerült ezt a példátlan szöveget – melynek aktualitása most, tizennyolc és fél évszázad múltán is oly nagy, mint az első napon volt – a mai hallgatóhoz bensőleg közel vinnie, akkor ez lesz az én legszebb jutalmam.⁵⁵

A mélyen vallásos Schmidt jól kigondolt átalakításokkal, sajátos logikával fordította le a látomásokat. Tanítványa, Raimund Weißensteiner szerint Schmidt vezérfonala a Luther féle német nyelvű Biblia volt, ugyanakkor a komponáláskor nem csak erre támaszkodott:

„Hét különböző Bibliafordítást is elvittem neki a könyvtáramból, melyek abban az időben a legmodernebbnek számítottak. Így elvittem neki például Paul Riessler fordítását is....Aztán ott volt egy Storr-kiadás... A legjobb a Rösch-kiadás volt, azt szintén odaadtam neki...Végül Schmidt saját maga is hozzáköltött a szöveghez.”⁵⁶A zeneszerző kifejezetten radikálisan avatkozott be bizonyos helyeken, amit a teológusok igen ferde szemmel néztek.”⁵⁷

⁵⁴ Az oratórium ősbemutatójára Bécsben, 1938. június 15-én 19.30-kor a Musikvereinsaalban került sor. Közreműködött a Wiener Symphoniker és a Singverein der Gesellschaft der Musikfreunde Oswald Kabasta vezényletével. János szerepét Rudolf Gerlach énekelte, további szólisták: Erika Rokyta (szoprán), Enid Szantho (alt), Anton Dermota (tenor), Josef von Manowarda (basszus) voltak, orgonán közreműködött Franz Schütz. Carl Nemeth I.m. 256.

⁵⁵ Franz Schmidt: *Das Buch mit sieben Siegeln* aus der Offenbarung des hl. Johannes für Soli, Chor, Orgel und Orchester. Partitur (Wien: Universal Edition UE 16941,1938) IV-VI. Mesterházi Máté fordítása.

⁵⁶ Reiner Schuhenn: I.m. 141-146.

⁵⁷ Philip Weller-Robert Pascall: „Vom Standpunkte des tieferreligiösen Menschen und des Künstlers”: Textverarbeitung und rhetorisch- szenische Darstellung in *Das Buch mit sieben Siegeln* von Franz Schmidt, In: Carmen Ottner I.m. I.h. 191.

A második, harmadik és negyedik pecsét felnyitásának félelmetes vízióit például markánsan továbbszőtte. A Jelenések első négy pecsétje (Schmidt feldolgozásában is) tulajdonképpen az apokaliptikus lovasokról szól, (fehér ló, vörös ló, fekete ló, fakó ló) melyekből a legelső vízió megzenésítése szó szerint követi a Bibliát. A második pecsét lovasa a Szentírás szerint: „...hatalmat kapott, hogy megbontsa a föld békéjét, hadd gyilkolják egymást az emberek...” (Jel.6.4). Schmidt rendkívül kegyetlen hangú, dialógus jellegű szöveget iktatott be ide, melyet saját maga írt. Az öldöklésről és védekezésről szóló párbeszédet a férfikar és nőikar között osztotta fel. A harmadik és negyedik pecsét felnyitásáról szóló részhez is dialógusokat írt a zeneszerző: először egy anya-lánya duettet, majd két túlélő beszélgetésével bővítette az eseményeket. Schmidt ezzel megsokszorozta a feszültséget: mind a szöveg párbeszédes stílusa, mind a „szereposztás” miatt katartikusabb érzésünk támad. Ahogy a szerző partitúrájának bevezető megjegyzéseiben le is írta, számára fontos volt, hogy a páratlanul bonyolult szöveget érthetővé tegye. Ennek érdekében szavakon és szinonimákon is változtatott.⁵⁸ A drámai hatás kedvéért múlt idő helyett többször jelen időt használt.⁵⁹

Schmidt a hét egyházközséghez intézett gondolatokat kiszerkesztette az eredetiből, és helyettük egy összevont üdvözlőbeszédet írt. A huszonkét fejezetből álló újszövetségi irat első része valószínűleg későbbi betoldásokat tartalmaz, mivel azok nincsenek közvetlen tartalmi összefüggésben az Apokalipszis fő mondanivalójával.⁶⁰ Emellett rövidítésének az alapvető célja volt az egyszerűsítés is, hogy János által a látomások minden emberhez szóljanak. Ugyancsak az értelmezhetőséget segíti, hogy az oratórium szerkezetével – egy fajta tükrös elrendezéssel – szimmetriát hozott létre: az Úr hangja és János beszéde a mű végén is visszatér.⁶¹ (Az oratórium szimmetrikus felépítését a későbbiekben ábrával szemléltetem.)

A hatodik pecsét felnyitása után Schmidt kihagyta az „Ezrek pecsétjét” és a megjegyzései között kifejtette: „Itt van egyedüli alakalom a darabon belüli

⁵⁸ Például: Thiere (állatok) helyett Wesen (lények) (Jel. 4.6), vagy a Stuhl (szék) helyett Thron-t (trón) (Jel.4.2) használt. Philip Weller- Robert Pascall, I. m. 191-192.

⁵⁹ Többek között a hetedik pozanszó alatti sorscsapásoknál. (Lásd: a 87.-88. oldalon).

⁶⁰ Cifka Péter I.m. 185.

⁶¹ Az oratórium szimmetrikus felépítését a 25. oldalon ábrával szemléltetem.

cezúrára”.⁶²Az Utolsó ítéletből alig hagy meg valamit, az Úr hangjának visszatérésével hatványozottan aláhúzza az isteni megbocsátást, kegyelmet és megtisztulást.

1.4. A szöveg tagozódása és a mű szerkezete

Schmidt az általa megzenésített jelenéseket három nagy részre osztja, melyből az első kettőnek saját címet is ad. A szerző a partitúra bevezető szövegében a „Bemerkungen”- (megjegyzések) részben pontosan megnevezi és leírja az oratórium szövegfeldolgozásának részeit, melyek a következők:

„*Prolog im Himmel*” (Prológus a Mennyben)

I.rész: „*Geschichte der Menschheit*”(Az emberiség története)

II.rész: Schmidt nem adott külön nevet neki, a szövegi részek sorrendjén viszont radikálisan variált, változtatott.

A három nagy rész látomásokkal teli egységeit is külön elnevezéssel illeti. Az itt látható táblázatokban megszámozott részek egyúttal a zenei tételekre (numero) is vonatkoznak.⁶³

⁶² Franz Schmidt: Einige Bemerkungen I.m. I.h.

⁶³ Philip Weller/Robert Pascall I.m. I.h. 195.,197-198.,200-202. Általam elkészített fordítás.

1. táblázat: Prológus:

A tételek számozása	A tételek elnevezése a szerző által	A tételek elnevezése a szerző által	A szöveg megtalálható helye
1.	„Begrüßungsansprache”	Üdvözlő beszéd	Jel.1, 4-6 kis rövidítésekkel
2.	„Berufung des Johannes durch dem Herren”	Jánost az Úr hívja	Jel.1, 8 első része, kiegészítve. Jel.4, 1 vége
3.	„Erscheinen vor dem Thron”	A trón előtti látomások	Jel.4,1eleje, Jel.4, 2-7 rövidítésekkel, Jel.4,9eleje
4.	„Die Huldigungszeremonie”	A hódolati szertartás	Jel.4,8 vége Jel.4,10-11+Amen
5.	„Das Buch in der Hand des Herren”	A könyv az Úr kezében	Jel.5,1-2 a szerző kiegészítésével Jel.5,3
6.	„Die Vision des Lamm...anschließender kurzer Dankgottesdienst”	A bárány és az általa átvett könyv víziója...egy rövid Istent dicsőítő rész hozzákapcsolásával	Jel.5,6 eleje, a kórus szövegét a szerző átalakítja + összeköti a Jel.5,9 végével. Jel.5,7-8 összekötve

			Jel.4,11-12, ismételve a Jel.5,9 rövid szakaszával, majd Jel.5,13 vége összekötve a Jel.5,10 –vel.
--	--	--	---

2. táblázat: I. rész: Az emberiség története

A tételek számozása	A tételek elnevezése a szerző által	A tételek elnevezése a szerző által	A szöveg megtalálható helye
7.	Orgel solo	Orgona solo	
8.	„Lösung des 1. Siegels, Ausbereitung der christlichen Heilslehre”	Az 1. pecsét feltörése, a keresztény üdvözülő tanok terjesztése	Jel.6,1-2 Jel.19,11-16- 11-12 13-15-14-ből összeválogatva
9.	„Lösung des 2. Siegels, Weltkrieg”	A 2. pecsét feltörése, világháború	Jel.6,3-4+ a szerző betoldása+ Jel.6,8
10.	„Lösung des 3. Siegels, Folge des Weltkriegs I.: Hungersnot”	A 3. pecsét feltörése, a világháború következményei I.: éhínség	Jel.6,5-6+ a szerző betoldása
11.	„Lösung des 4. Siegels, Folge des Weltkriegs II.: Pest”	A 4. pecsét feltörése, a világháború következményei II.: pestis	Jel.6.7-8+a szerző betoldása
12.	„Lösung des 5.	Az 5. pecsét	Jel.6,9-10

	Siegels, Aufruhr im Himmel”	feltörése, láadás az égben	
13.	„Besänftigung des Aufruhrs im Himmel”	Az égi láadás lecsillapítása	Jel.6,11+ a szerző rövid betoldása
14.	„Lösung des 6. Siegels, dann Weltuntergang”	A 6. pecsét feltörése, majd a világ pusztulása	Jel.6,12-13- 16-ból Jel.7,1 Jel.6,16-17

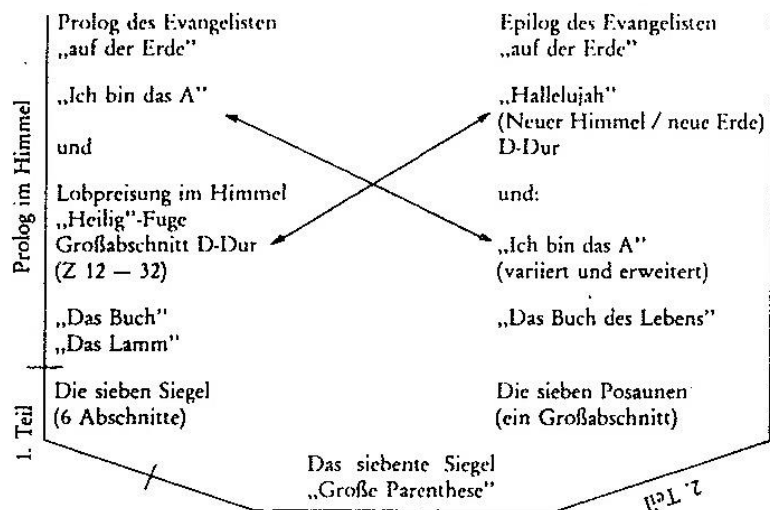
3. táblázat: II. rész

A tételek számozása	A tételek elnevezése a szerző által	A tételek elnevezése a szerző által	A szöveg megtalálható helye
15.	Orgel solo	Orgona solo	
16.	„Öffnen des 7. Siegels, Beginn der großen Stille im Himmel”	A 7. pecsét megnyitása, majd a nagy égi csend kezdete	Jel.8,1 kis rövidítéssel. Jel.12,1 eleje
17.	„Geschichte des wahren Glaubens und seiner Kirche”)	Az igaz hit és egyházának története	Jel.12,1 folytatásától -4.
	„Geburt des Heilands”	Az Üdvözítő születése	Jel.12,5-6 + Jel.19,15 rövid szakaszai

	„Kämpfe gegen die Anhänger des Teufels”	Harcok az ördög követői ellen	Jel.12,7-9 Jel.12,13 Jel.12,17 vége Jel.13,8. Jel.19,11 és a Jel.19,16 vége + Jel.19,14 és Jel.20,1-3 eleje
18.	„Appell für das Jüngste Gericht”	Az utolsó ítélet figyelmeztetője	Jel.8,2 Jel.8,6, betoldással Jel.8,7eleje+betoldás Jel.8,8-9 rövidítve és Jel.16,7 vége. Jel.8,10-11+betoldás. Jel.8,12átalakítással és betoldással. Jel.9,1-3 és Jel.9,6 betoldással Jel.9,13 és Jel.9,15-16+ Jel.10,6-7 Jel.11,15 vége + betoldás
19.	„Das Jüngste Gericht und die Weltwende”	Az utolsó ítélet és a világ fordulása	Jel.20,11-13-12-15-14 Jel.21,1 és 3 + betoldás
20.	„Verkündigung der Heil und Gnadenbotschaft”	Az üdvösség és a kegyelem	Jel.22,13 és Jel.21,6,7 illetve Jel.21,3-5 és 7

		kinyilvánítása	
21.	„Das Halleluja: Dank und Huldigungsgesang der Geläutern”	Halleluja: A hívők hála és hódolati éneke	A Jel.19,1,6 alapján több forrás a Zsoltárok könyvéből: Zsolt.105,1 Zsolt.118,1 Zsolt.134,3 Zsolt.112.4 Zsolt.147,2,5
22.	Männerchor	Férfikar	Jel.11,17-18
23.	„Abschiedsansprache”	Búcsúbeszéd	Jel.22,8 Jel.22,6-7 és Jel.22,21

Schmidt oratóriumának nyitó és záró tételei keret-szerűen egymásra rímelve. Az „üdvözítő” (*Prolog*) és a „záróbeszéd” (*Epilog*) közötti tételek is a tükrös elrendezésnek megfelelően, egymással párba állíthatók (lásd az 1. ábrán a következő oldalon).

1. ábra.⁶⁴

Az „Úr hangja” a *Hallelujah*-tétel előtti visszatéréskor pontot tesz első megszólalására: „Nézd. Újjá teremtek mindent! A győzteseket az örököseimmé fogadom. Én leszek az ő Istenük, s ők lesznek az én fiaim!” (Jel.21.5,7). A hódolati szertartás intim hangulatú „Heilig, heilig” és „Herr, du bist würdig”- fűgáira a „Hallelujah” eksztatikus válasza felel. A könyv, amely hét pecsétjével titokzatosan elrejtje a jövőt meghatározó eseményeket, szintén visszatér („az élet könyve”- ként). Schmidt oratóriumának tengelye a „csapások” (az első hat pecsét tartalma és a hét pozan jelentése) közé ékelt nagy szakasz. Ez a bizonyos nagy betoldás (A 17.- 18. tétel) Schmidt leleménye, amely sokat elárul a zeneszerző Jelenések könyvéhez viszonyuló gondolkodásáról. A hetedik pecsét feltörését követően megállítja a bibliai cselekményt és a jelenések későbbi szakaszából (lásd a fenti táblázat) szerkeszt egy hallgató által befogadható tételt. Schmidt elnevezése erre a részre vonatkozólag egyértelműen jelzi: az igaz hit győzedelmeskedését hangsúlyozza.

Hasonló szerkesztési elvet tapasztalhatunk Brahms *Német Requiem* című oratóriumában is, hiszen a keretet jelentő szélső tételek egymásra rímelnek. „Úgy zárja keretbe a köztük lejátszódó belső drámát, mint a latin szertartás hagyományos

⁶⁴ Gerhard J. Winkler: „Anmerkungen zu Schmidts Oratorium *Das Buch mit sieben Siegeln*”, In: Walter Obermaier: *Franz Schmidt und seine Zeit. Symposium 1985*. (Wien: Ludwig Doblinger, 1988) 78.

„requiem” szava.”⁶⁵ Az ötödik tétel vigasztaló szoprán áriája választ ad a harmadik tétel töprengő baritonszólójára. A hatodik tétel –ami a mű csúcspontja – fokozódó folytatással kapcsolódik szimmetria párjához, a második tételhez.⁶⁶

2. ábra

- | | |
|--|--|
| 1. „Selig sind, die da Leid -----
tragen” | 7. „Selig sind die Todten” |
| 2. „Denn alles Fleisch es ist -----
wie Gras” | 6. „Denn wir haben hie keine
bleibende Stadt” |
| 3. „Herr, lehre doch mich” ----- | 5. „Ihr habt nun Traurigkeit” |
| 4. „Wie lieblich sind deine Wohnungen” | |

⁶⁵ Ujfalussy József I.m. 100-101. oldal

⁶⁶ I.m.

2. Szövegábrázolás kiválasztott kórus tételek alapján

Schmidt szövegábrázolásának elemzéséhez *A hétpecsétes könyv* első öt pecsétjének „feltörését” választottam. Döntésemet az indokolja, hogy Schmidt a megnevezett tételekben (melyek közül az első négy az apokaliptikus lovasokról, majd az ötödik az „égi lázadásról” szól) rendkívül sajátos eszközökkel jeleníti meg János látomásait.⁶⁷ A korábban említett apokalipszis-oratóriumok közül igen kevés foglalkozik az apokaliptikus lovasokkal és a pecsétek feltörésével.⁶⁸ A Schmidt oratóriuma után keletkezett darabok közül is csak Jean Françaix (*Apocalypse selon Saint Jean*) és Frank Martin (*In terra pax*) dolgozza fel a Jelenések könyvében fellelhető pecsétek rejtette sorscsapásokat.⁶⁹ *A hétpecsétes könyv* eme része egy olyan tablóra emlékeztet, melynek megzenésített képeit Schmidt sajátos kompozíciós technikáival a német iskola nagy zeneszerző egyéniségeinek félreérthetetlen stílusjegyeivel ötvözi. Franz Schmidt improvizatív képességeit és a zenetörténetben való jártasságát szinte minden tanítványa és kortársa kiemeli.⁷⁰ Dohnányihoz hasonló virtuozitással és plaszticitással vált „korszakokat” pillanatról pillanatra, ugyanakkor tudatosan felhasználja és a szöveg kifejezésének szolgálatába helyezi a rendelkezésére álló eszköztárat.⁷¹

Schmidt brahmsi méretű és hangszerelésű zenekarát orgonával egészítette ki.⁷² Az ehhez szorosan kapcsolódó kórust és a szólistákat (kiemelve természetesen Jánost) a

⁶⁷ „Aufruhr im Himmel”-nek, azaz „Égi lázadás”-nak nevezi Schmidt az ötödik pecsétet. Franz Schmidt: *Das Buch mit sieben Siegeln* aus der Offenbarung des hl. Johannes für Soli, Chor, Orgel und Orchester. Partitur (Wien: Universal Edition UE 16941, 1938) IV-VI.

⁶⁸Ellenpélda többek között Joachim Raff (*Welt- Ende- Gericht- Neue Welt*) és Simon Sechter (*Aus der Offenbarung Johannis*) oratóriumai. Gerhard J. Winkler: „Himmlisches Jerusalem wilhelminisch-Joachim Ruffs Oratorium *Welt- Ende- Gericht- Neue Welt*”, Ulrich Konrad: „Apocalypsis cum figuris musicis. Musikalische Annäherungen an die Offenbarung des Johannes”, In: Carmen Ottner I.m. 46, 169

⁶⁹ Frank Martin *In terra pax* című oratóriumának első tétele a négy apokaliptikus lovas megjelenését, illetve a hatodik pecsét látomásait dolgozza fel. Martin az ötödik pecsét feltörésének megzenésítését kihagyta.

⁷⁰Reiner Schuhenn I.m. 69-152.

⁷¹Laki Péter tanulmányában a két Pozsonyról származó zeneszerző életét és munkásságát hasonlítja össze. „Dohnányi és Schmidt első közös vonása félelmetes zenei memóriájukban rejlik. Mindkettőjüknek a fejében, sőt a szó szoros értelmében a kisujjában volt az egész zeneirodalom, hiszen mindketten szinte bármely kompozíciót, amelyet valaki megemlégett, kívülről el tudtak zongorázni”. Laki Péter: Schmidt Ferenc, Ernst von Dohnányi és a Budapest- Bécsi utélagazás. *Magyar Zene* XLII. évfolyam. 2. szám. 2004. május. 150.

⁷² Schmidt hármass fákát, négy kürtöt, három trombitát, három harsonát és tubát használ, az ütőkarban azonban xilofont is találunk. A vonósok létszámára vonatkozólag a szerző megjegyzése a következő: „Amennyi csak lehetséges” Franz Schmidt: *Das Buch mit sieben Siegeln* I.m. I.h.

jelenések elmeséléséhez eszközként használja, s olyan egységet kelt ezerszínű tablójában, mintha az egész oratórium egy nagy recitativo accompagnato volna.⁷³

2.1. Az első pecsét feltörése

„Amikor a bárány feltörte a hét pecsét közül az elsőt, hallottam egy mennydörgő hívó hangot: Jöjj!” (Jel.6.1). János recitativo-ját és az utána keletkező csendet a kórus és a zenekar meglepetésszerű belépése töri meg. A férfikar hétszer is megismétli a „Komm!”, azaz „Jöjj!” felszólításokat, amelyeket még hatásosabbá tesznek az esztamra írt nőikari válaszok. A rövid, de drámai iniciáléra és a hétszeres ismétlődésre óhatatlanul felfigyel a hallgató.⁷⁴ A „mennydörgés”-re a zenekar ellentmondást nem tűrő módon, ugyanakkor a *gisz-moll* hangnem adta színek ritka ragyogásával lép be. Az élesen megszólaló, szordinált pozanok és trombiták felelgetései a férfi és nőikarral térben is mennydörgésre emlékeztetnek. Közben folyamatos pontozott ritmusok előrehaladásával érkezünk meg *A- dúrba*.

1. kottapélda

The musical score is for the first example, titled "1. kottapélda". It features four vocal parts (Soprán, Alt, Tenor, Bass) and an orchestra. The tempo is marked "Allegro". The key signature is one sharp (F#). The score is divided into two systems. The first system shows the vocal parts with the lyrics "Komm!" repeated. The second system shows the orchestra with a complex rhythmic pattern. The score is numbered 63.

⁷³ *Recitativo accompagnato*: kidolgozott kísérettel ellátott recitativo. A recitativo secco ellentéte, amelyet csak számozott basszus kísér. Brockhaus Riemann I.m.I.kötet, 15.

⁷⁴ Schmidt oratóriumának „Prológusában” számtalan helyen emeli ki a hetes számot a zenei megjelenítés során. Vele ellentétben Jean Françaix fantáziáját az „isteni” hetes szám helyett a „sátáni” hatos ragadta me. Schmidt és Françaix számmissztikai vonatkozását lásd a 76. oldalon.

Schmidt kihagyja a Jelenések könyvének idetartozó szövegét: „Erre a szemem előtt egy fehér ló jelent meg” (Jel.6.2). Helyette mindössze ennyit mond János a szerző által átalakított verzióban: „Ein weißes Roß!” (Egy fehér ló!). A bibliai szöveg rövidítését Schmidt zenei eszközökkel pótolja: a vágató állat látványát egy szapora ritmusképlettel (daktilusok) ábrázolja.

2. kottapélda



Érdekes megemlíteni, hogy Joachim Raff többször említett oratóriumának *Der Krieg* („Háború”) elnevezésű *Intermezzo*-tétele (második pecsét) ugyanezen a „galopp” ritmusképleten alapszik.⁷⁵

3. kottapélda⁷⁶



Schmidt ábrázoló képességét fokozza, hogy instrumentális és vokális szereplőit teljes szimbiózisban használja, míg Raff önálló tételben, kvázi hangulatfestő betétet szán a zenekarnak. Az imént említett két példa összevetéséhez elevenítsük fel Wagner *Die Walküre* (A Walkür) című operájának ismert részletét:

⁷⁵ Gerhard J. Winkler a fehér lovas ritmusát „galopp”-nak nevezi. Gerhard J. Winkler: „Anmerkungen zu Schmidts Oratorium *Das Buch mit sieben Siegeln*”, In: Walter Obermaier: *Franz Schmidt und seine Zeit. Symposium 1985.* (Wien: Ludwig Doblinger, 1988) 81.

⁷⁶ Gerhard J. Winkler: „Himmlisches Jerusalem wilhelminisch” I.m.167.

4. kottapéllda



Visszatérve *A hétpecsétetes könyvhöz*, a 63. ziffer utáni különös képeket tartalmazó látomásokat az evangélista, majd a reflektáló kórus meséli tovább.⁷⁷ Az említett rész diadalmas karaktere szavak nélkül is érthető, melyet a zeneszerző sűrű trillákkal, nyújtott ritmusok stilizált használatával ábrázol. Az imént még Wagner teatralitását idéző Schmidt zenei nyelvezete pillanatok alatt vált, és keveredik a Händel által ismert oratóriumok stílusjegyeivel. Az egész területen diatóniát, világos és konszonáns harmóniakat használ Schmidt, főleg hármashangzatokat hallhatunk. Érdekes kiragadni János mondatát: „Und in Gerechtigkeit richtet” (Az igazságban büntet és ítél ő). A sok hármashangzathoz álló mixtúra után kitüremkedik a *H-dúr* nónakkord, ráadásul a szerző a tenorista szolamát is szokatlan, az éneklés szabályainak némiképp ellentmondó módon, kis szeptimmel „felugratja”. A 68-as ziffer előtt három ütemmel, amikor a szövegben a „des Zornes Gottes” (a mindenható Isten haragja) részhez érkezünk, a „haragot” Schmidt szintén terc nélküli ötöshangzattal jelzi. A kifejezés és a hivatkozó ugrás elkerülése érdekében a kórust azonban szűkebb felrakásban szólaltatja meg.

Ebben a tételben a kórus szerepe igen összetett: A 63. ziffer előtt négy ütemmel a „Mennydörgő hang”-ot testesíti meg (lásd: 1. kottapéllda), de a 65. ziffer előtt harmadik ütemtől már folytatja János narrációját.⁷⁸ Az utóbb említett szillabikus szakasz, ahogy

⁷⁷ „Und der darauf saß hatte einen Bogen und ihm ward gegeben eine Krone. Und als Sieger zog er aus und um zu siegen”- A rajta ülőnek íja volt és korona adatott neki, és győzelmesen vonult ki, hogy újra győzzön.

⁷⁸ A dolgozatomban használt ziffer és ütemszámok megtalálhatók: Franz Schmidt: *Das Buch mit sieben Siegeln* aus der Offenbarung des hl. Johannes für Soli, Chor, Orgel und Orchester Partitur (Wien: Universal Edition UE 16941, 1938).

már mondtam, kísértetiesen hasonlít Händel szerkesztési stílusára. A zenekar-kórus komplementer válaszolgatása (a 66. ziffer előtti ötödik ütemtől kezdődően szintén) a mester *Messiásának Halleluja* kórustétele is lehetne.

5. kottapélda

Hasonló megoldással él a 68. ziffertől, csak a ritmikai játékot az énekkari szólamok között is megosztja (szoprán-tenor oktáv párhuzamban, alt-basszus a zenekar által is játszott harmónia kiegészítésével).

További apró belső szövegfestések közül érdekes (a 66. ziffer utáni második ütemben található) „Seine Augen sind wie eine Feuerflamme” (Szemei, mint tűzláng). Az utolsó szóra (ami alliteráció a németben) föl-fölcsap a hangnemben használt legmagasabb hangra. Később hasonlóan: („König der Könige! Der Herr der Herren! Als Sieger zieht er aus.” – A Királyok Királya! Az Urak Ura! Győztesként vonul ki.) a legmagasabb hang a „király” (a tenorban, majd a szopránban), az „Úr” és a „győztes” tulajdona. A szerző szinte szórja az A- kat. A szerkesztés mellett idézzük fel Händel *Hallelujah* tételét, és a Jelenések könyvének idetartozó (Jel.19.16), teljesen megegyező szövegű fordulatát is: „King of Kings, and Lord of Lords..”

Végül érdemes kiemelni, hogy a majdnem végig erősen szillabikus énekkari faktúra mindössze egy helyen lazul fel: „Und er wird treten die Kelter, des Glühweines des Zornes” (Ő fogja tapodni a hatalmas Isten búsult haragja forralt-borának kádját). Az említett részletben a kórus legato ellenpontot képvisel, kvázi szembe megy a zenekar

pontozott ritmusaival a különleges szöveg megfestése érdekében. A látomás s egyúttal a pregnáns zenei anyag végül megszelídül. Maximálisan követve a szöveget („Sie ziehen aus mit ihm zum Sieg” – Vele vonulnak a győzelemre) Schmidt a fürge daktilusokat stafétaszerűen adja át a vonósoktól a fafúvósoknak. Az elvékonyodó zenei matéria utolsó lovasai az oboa és a pikoló. Sajátos hangszerelési ötlet a tabló végén a magasban trillázó cselló és a pianissimo pizzicato fölött a „stafétát” átvevő pikoló távozó motívuma. A zenekar akusztikus használata (mély hangú tartományból rendkívül gyorsan a *Cisz*-re érkezik) e területen vizuális élményt okoz: „visszalovagol a mennybe”.

6. kottapélda

The musical score is for a woodwind and string ensemble. It is in G major and 4/4 time. The woodwinds (Flute, Oboe, Clarinet in A, Bassoon) play a rhythmic motif of eighth notes, while the strings (Violin, Viola, Cello) provide a steady accompaniment. Dynamics include *p*, *pp*, and *dim.*. The score ends with a final chord in the strings and a trill in the cello.

2.2. A második pecsét feltörése

Az éteri magasságból óriási váltással hirtelen a pokol tornácára érkezünk. Az oratórium, s egyben a hét pecsét feltörésének egyik legkontrasztosabb két képe ez, Schmidt mintha az általa ábrázolni kívánt képhez merőben más, új formát és hozzáillő eszközöket választana. Az első apokaliptikus lovas csillogó hangvétele után szorongó hangon folytatja János: „Amikor a második pecsétet feltörte, a tűzvörös ló tűnt fel. Aki rajta ült, hatalmat kapott, hogy megbontsa a földön a békét, hogy öljék egymást az emberek”. Az 1935-37 között írt oratórium „Weltkrieg” (Világháború) tétele a ténylegesen bekövetkező világégés velőtrázó látomása.⁷⁹ Schmidt az előző vízió diatóniával teljes nyelvezetét száznolcvan fokkal megfordítja, és erős kromatikába kezd.⁸⁰

A dallamot nélkülvő recitativót komor és szigorú ritmusban írt timpani szólam kíséri, melynek negyedik negyedére a cintányér is üt egyet.

7. kottapéllda

pk. *pp*

Bck. *pp* mit Schlögl

Joh. *pp*

vor- forth, dem. To him der dar-auf' saß, that sat there-on war ge-ge-ben, power was gi-ven den Frie-den we-g- zu-ni-men to take- peace a-way von der Er-de from the earth, —

A morgó mélységben játszó timpani ostinátót a bőgő ugyanarról az A-ról folytatja. Kínosan feszült az a pillanat, amikor megsejthetjük: a monoton ostinato ritmus fokozatosan dallammá rajzolódik ki. Ez a „melódia”- melyet nevezhetünk forgó-motívumnak is- rendkívül lassan bontakozik ki, ráadásul az „ördögi” mélységek miatt először nehezen aperciálható.⁸¹

8. kottapéllda

pp *cresc.* *p* *cresc.*

⁷⁹ Franz Schmidt I.m.I.h.

⁸⁰ Schmidt nyelvezetére gyakran jellemző a szélsőséges kromatika. Gyakran vetik össze a Max Reger 1873- 1916) által is használt fordulatokkal. Reiner Schuhenn I.m. 69-152.

⁸¹ A forgó motívum már a barokkban is feltűnt, egy központi hang alsó és felső szomszédos hanggal való körülírása.

Az A- hang először felfelé, majd kétszer lefelé mozdul kis szekundonként, aztán visszatér. A negyedik negyeden megáll B- n de a folyamat halad tovább, nyit a H- ra, C- re, végül Esz- re. A tritonus távolságot bejáró téma új hangmagasságról (D- ről) a csellón, majd négy ütemmel később a brácsán szólal meg. Az egy hangról induló forgómotívum itt már sötét színezetű harmóniává fejlődik (*b-moll*), a témát pedig komplementer technikával felosztja a szerző.

Új legato téma jelenik meg ezután (harsonák), amely alatt az ostinato valahol mindig visszaköszön. Disszonáns kilenc ütem után rendkívül hangsúlyos helyen szólal meg a férfikar. Az itt hallható szöveges szakasz nem része a Bibliának, maga Schmidt írta azt. Bátor beavatkozásnak vélem a kemény, harci parancsokat osztogató szöveg beillesztését. „Tötet, erwürget..” (Öljétek, fojtsátok meg, üssétek agyon az ellent!). Ugyanakkor Schmidt ismét igen plastikusan jutott idáig.

9. kottapélda

73

Hrn.F

4.

Kl.Tr.

1.B.

Chor

2.B.

2.Vl.

Br.

Vlc.

Cb.

Tö-tet, erwür-get, erschla-gen den Feind!
Kill him, and smite him, and slay him, the foe!

Scho-net niemand zer-stö-ret, ver-wü-stet, was eu-
Show no mer-cy, des-troy him, de-vour him smite all

Er mor-det, vernich-tet, erschla-gen den Feind!
And slaughter, destroy him, and slay him, the foe!

Ver-scho-net
And show no

Az ostinatóra épülő, forgómotívummá vált témát a férfikar is komplementer módon szólaltatja meg.⁸² Schmidt a témából fűgát fejleszt. Talán az oratórium-irodalom egyik legszokatlanabb és legkegyetlenebb pillanatait hallhatjuk itt, mely kromatikáival

⁸² Saját tapasztalatom alapján megállapítom, hogy meglehetősen ritka a Schmidt által ebben a formában alkalmazott énekari szólamokra írt kromatikus téma. A kis és nagy szekundok intonálása egy kezdő origóból (kezdőhangról) ilyen hosszú területen rendkívül nehéz. Az osztott férfi szólamok kiegészítő ritmikája tovább fokozza az intonációs instabilitást.

néha harmóniává egyenesedik ki. Az ostinato ritmust újabb és újabb pusztító felkiáltással látja el a szerző, melyekkel „fosztogatásra, gyújtogatásra”, sőt „az anyaméhben lévő csecsemők elpusztítására” buzdít.

A feszültség tovább nő a kegyetlen dialógust hallván: „Schonet uns, wir sind Mütter!” (Kíméljete, anyák vagyunk!) – szólal meg a nőikar, s a férfikari durva tagadásával a totális reménytelenség állapotát idézi elő. A dialógus-szerű kórusanyag alatt mindvégig könyörtelenül végigkígyózik az ostinato (a vonósokon), mint egy sátáni kígyó, mely mindenhová befurakodik. Ebben a mély fekvésben igen tömör és izgalmas színben szólalnak meg a vonósok. A 75. ziffer után hat ütemmel domináns hangnemben, magasabb hőfokon újraindul a fuga a prím tenor indításával. Minden megismétlődik újból, s valóságos tömegjelenet alakul ki, drámai hatású opera-kórussal a főszerepben. Schmidt az elviselhetetlenség határáig fokozza a disszonanciát, melyet a 78. ziffernél a női és férfikar szétválasztásának technikájával folytat. Tulajdonképpen az alaptémát (forgómotívum) fejleszti tovább, mixtúrákká alakítja azt. A kegyetlen kromatikát a szerző csak néha töri meg kis szekund- vagy terclépéssel. Az ének-ellenes kromatika hármashangzatokban való használata egy újabb schmidt-i ötlet, mely sűrű mozgásban, dialógus-szerűen elrendezve ebben a formában rendkívül ritka.⁸³

10. kottapélda

de? O Jam-mer! O E - lend! Und niemals ein En -

de? O Jam-mer! O E - lend! Und niemals ein En -

Plündern, das Rau-ben, das Mor-den ist Ra - che und Lust! Herrlich ist der

Plündern, das Rau-ben, das Mor-den ist Ra - che und Lust! Herrlich ist der

Az egy ütemes válaszolgatást a szerző a 78. ziffer után négy ütemmel továbbsűríti, majd a csúcspont előtt hosszú tartott *a-moll* akkordon megállítja a kórust: „O hat denn der Jammer kein Ende?” (Sohasem lesz már vége?). A kulminációs ponton a tutti zenekar

⁸³ Schmidt sajátos mixtúra használatára visszatérek dolgozatom 49., 78., és 82.- 84. oldalainál.

pusztító ereje szintén a végletekig feszített harmóniákkal ábrázolja Schmidt „világháborújának” borzalmait

11. kottapélda



A szerző bővített akkordjainak ördögién kromatikus „lejtmenete” Liszt *Faust szimfónia* című művének alapötletére emlékeztet. Schmidt alapvetően két bővített hármashangzatot illeszt „tornyokba”, s azokat a kottapéldán látható módon színezi. Az egymásra szerkesztett hármashangzatok közül az egyik egy plusz elemet kap, így négyeshangzattá válik.

A csúcspontot követő zenekari közjáték után az ostinato és a legato téma fokozatosan kioltódik, energiáját veszti. A folyamat szinte elrendeltetett: ahogy kialakult (lassan a semmiből) úgy hullik porrá és válik lidérces álomképpé, majd (80. ziffer előtt két ütemmel) újra belép János. Hideg, közlő szavait („Der Reiter auf Feuerrotem Roß!...”). (A lovas a tűzvörös paripán! És a pokol követte őt!) a Schmidt által oly sokszor használt bővített mixtúrák kísérik. A téma ezek után atomjaira esik szét, visszafejlődik és megsemmisül.

2.3. A harmadik pecsét feltörése

A Jelenések könyvének lovai és lovasai csapásokat és megpróbáltatásokat hoznak az emberiség számára. Az utolsó ítélet előtti büntetések következő stációját a harmadik pecsét feltörése nyilvánítja ki. Schmidt egyébként a következő két látomást „Folge des Wetkriegs”, azaz a „Világháború következményei”-ként aposztrofálja.⁸⁴

⁸⁴ „Folge des Weltkriegs.” (A világháború következményei), ahogy a szerző a tételt elnevezte. A harmadik pecsét „Hungersnot” (Éhínség), a következő, negyedik pecsét „Pest”- (Pestis). Franz Schmidt I.m.I.h.

„És amikor a Bárány feltörte a harmadik pecsétet, egy fekete lovat láttam, és aki azon ült, egy mérleget tartott a kezében.” A mérleg, pontosabban a mértéket, az éhínséget szimbolizáló kép. A „schwarzes Roß” (fekete ló) végszóra (a 82. ziffernél) ugrásszerűen indul a bőgő, és belép vele – a darab folyamán először – a kontrafagott is. Schmidt egy újabb lovagló ritmust használ, ezúttal az *E*-félszűk szeptimhangzat hangjain szökell fel ez a triolásított variáns. Az ijesztő részlet három ütem után lefékez. Nem véletlen, mert János itt mondja ki, hogy „...hatte eine Waage in der Hand..”(..mérleget tartott a kezében..).

12. kottapélda

The musical score is for Johannes Brahms' 'Schwarzes Roß' (Black Horse) from the 'Ein deutsches Requiem'. It is in G major, 4/4 time. The score is divided into two systems. The first system is marked 'Vivace' and 'molto rit.'. The vocal line (Joh.) has the lyrics 'schwarzes Roß, und der darauf'. The piano accompaniment features a prominent triplet figure in the right hand. The second system is marked 'Lento'. The vocal line has the lyrics 'saß, hat - te ei - ne Waa - ge in der Hand und'. The piano accompaniment features a prominent triplet figure in the right hand and a steady eighth-note accompaniment in the left hand.

Izgalmasnak vélem a szerző kifejezési eszközét: a „Waage” (mérleg) – mely kíméletlenül megszabja a mértéket – szó kimondása előtt. Schmidt fékezése drasztikus mértékű, hiszen tempójelzése *Vivace*, majd *Lento*. A fekete lovas szinte belebotlik a mérlegbe, s mindezek mellett a hatás még nagyobb a szerző által beírt *subito piano* dinamikai utasítás miatt.

Frank Martin *In terra pax* (A földön béke) című oratóriumának nyitótételében „in medias res” hallhatjuk a hét pecsétet lepecsételt könyvben szereplő sorscsapásokat. Martin kompozíciójában a Schmidtéhez hasonló motívumokat fedezhetünk fel.⁸⁵ Az *In terra pax* első két pecsétje nem több mint a baritonszólo érzékletes hangulatfestése, melyhez Martin zenekara egyszerű kíséretet biztosít. A

⁸⁵ Az erre vonatkozó részt lásd az értekezés 63.- 64. oldalán.

szerző lerövidítette a bibliai sorok idevonatkozó részét (Jel.6.1-4), János szólama jóval szerényebb, mint Schmidt evangélistájáé. A harmadik pecsét kimondása után azonban Frank Martin is karakteres (éles) ritmusokkal jelzi a „fekete mén” érkezését.

13. kottapélda

The musical score is divided into two systems. The first system is marked 'Bar.' and features a vocal line with lyrics in French and German, and a piano accompaniment. The second system is marked 'Bar.' and includes a tempo change to 'Meno Mosso' and a measure rest of 6 measures. The piano part in the second system includes a 'mp' (mezzo-piano) dynamic marking.

System 1:

Bar. *f* *3*

Quand il brisa le troisieme sceau, il pa-
Da es der Siegel drittes brach, da er-

System 2:

Bar. *Meno Mosso* *6* *3*

-rut un cheval noir. Celui qui le montrait te-
-sahen ein schwarzes Pferd. Der Reiter, der es ritt, der

mp

Martin harmadik pecsétje mindössze két mondat. A „mérleg”-et csak megemlíti, az éhínségről szóló részt pedig nem zenésíti meg, továbbmegy a negyedik pecsét felé.

Térjünk most vissza ismét *A hétpecsétetes könyv*hez. Schmidt megőrzi a triolásított „lovaglórítmus” egy elemét (I. hegedű- szólam), de legato karakterük és az őket kísérő cselló pizzicatók „mértéktartása” új világba nyit. A hangnem is más: *a-moll* világban járunk. A „Lento”- résznél induló legato téma negyed, duolát és a már ismert triolás ritmust változtatja. Ha ezt az érdekes képletet a nyolcad pizzicatóval összeolvassuk, akkor különleges végeredményt kapunk: a nyolcad és a triola monoton ütközése

„patikamérlegre” állított ritmusképletét. Még nem ismerjük a harmadik pecsét jelentésének szövegi tartalmát, de Schmidt már itt előre megfesti az „éhínséget”. A 83. ziffer előtt elhalkul a zene, és egy generálpauza után lép be a basszus szólista: „Ein Maß Waizen und drei Maß Gerste für euch alle!” (Egy mérő búza egy dénár, három mérő árpa mindannyiótok számára!). Tulajdonképpen ez az egyetlen basszusszólo az egész oratóriumban. Schmidt nemcsak a terjedelmének szab mértéket (hat ütem), de az ambitusának is (kisterc).

14. kottapélda

83 *Piu Lento*
Bass (Solo)
pp
Ein Maß Waizen und drei Maß Gerste für euch alle!
pp
poco cresc.
mf

A szólót kísérő cselló, majd bőgő pizzicatók egy nyolcad szünet után, illetve ütésre –szinte véletlenszerűen – szólalnak meg a komor színű hangszerekkel (kürtök, pozanok). A 83. ziffernél mély tartományból, *Cisz*-ről indulunk, majd a pozan belépése után hármás majd négyes- hangzat alakul ki. A „für euch” (értetek) résznél már hatoshangzatot hallunk, de ismét meghatározhatjuk úgy, mint két hármashangzat toronyszerű használatát: fölül *cisz-moll*, alul *disz-moll* szól. A *disz*-t, enharmonikusan lejegyezve, hamarosan *esz*-re váltja Schmidt, így mindkét akkord alsó-felső váltóhang szerűen *d-moll*-ra old.

Bach passióit idézi az „éhínség-zene”, melyet most a 85. ziffertől hallunk. A *d-moll*-ban megszólaló angolkürt, majd fagott szólója bevezető egy puritán világba. A szerző immár másodszor toldja meg a bibliai jelenések-szöveget a saját soraival. Egyszerű, de szívhez szóló párbeszédet iktat be, melynek elmondói anya (alt) és lánya (szoprán szólista). „Ach, Mutter! O siehest du nicht, wie ich sterbe von Hunger?” (Ó anyám, nem látod, hogy éhen halok?). Érdekes megoldás, hogy a szoprán szólistára reagáló alt rögtön a téma tükörfordításával lép be, majd így, kánonban folytatja együtt anya és lánya a duettet.

15. kottapélda

85

E.H.

Kl.B.

Fg.

Solo S.

2.VI.

Br.

Vlc.

Ob.

12.Kl.B.

Fg.

Soli S. & A.

Vlc.

Mut-ter, ach Mut-ter! O sie-hest du nicht, wie ich ster- be vor
Mo-ther, ah mo-ther! Dost thou not be-hold how I perish from

Hun-ger! Hast du kein Brot? Ach, Mut-ter!
hun-ger! Why is there no bread? Ah, mo-ther!

Wo-her? Wo-her soll uns kom-men das Brot, da die Fel-der ur-wü- stes, die Män-ner sind
Daugh-ter! Ah, where shall we seek for the bread, for the fields are all ra- vaged, the men are all

A zenekarban tercelős szólamok vonulnak végig fel és le, közben a vonósok pizzicatója (amely jó ideje állandósult) konokul kísér. Mintha a megbélyegzés, a büntetés megmásíthatatlanságát akarná hangsúlyozni a szerző. Egészen más ostinato ez, mint a második pecsét ijesztő effektus-szerű változata. Ez már csak utócsengése annak, Schmidtet idézve: „Folge des Weltkriegs” (A háború következménye).⁸⁶ Érdekes

⁸⁶ Franz Schmidt I.m. I.h.

hozzátenni, hogy a triolás ritmusképlet transzformált változatát a két szólista szólamaiba is beiktatta Schmidt. A fájdalommal tele zene *D-A* üres kvintre old, amire a nőikar imádsága lép be: „Schwestern und Kinder...” (Nővérek és gyermekek! Legyetek állhatatosak a szenvedésben! Ha kitartunk, biztosan miénk a győzelem!). Több szünettel is megszakítja Schmidt a tiszta prímről induló recitálást. Közösségi ima ez, melyet a mélyen vallásos szerző a véget nem érő megpróbáltatások közé komponált. Ugyanezt teszi majd a következő két látomás végén is: enyhíti a bibliai sorok okozta feszültséget, szerepeket oszt.

2.4. A negyedik pecsét feltörése

A „túl konzervatív” jelzővel gyakran megvádolt Schmidt a következő kép ábrázolásánál minden eddigi eszközét hátrahagyva egészen új arcát mutatja meg.⁸⁷ A harmadik pecsét végén kadenciával záró nőikar V. fok- I. fok lezárását timpani tremolóval támasztja meg. E fojtott morgás- szerű effektus plusz egy ütemen át magára marad, és átnyúlik a recitativóba: Schmidt szándéka tehát a két vízió összekapcsolása. A jelenések utolsó lovasa a „fakó ló”. „Der derauf saß, daß Name war Tod” (Aki azon ült annak neve Halál és a Pokol követte őt). János szavait a schmidtí életmű talán „legmodernebb” hangszerelési részei követik, s véleményem szerint stílusában talán itt jutott a legmesszebbre a Brahms és Bruckner által kitaposott utat folytató zeneszerző.

Schmidt a negyedik pecsét felnyitása utáni borzalmakat atonális környezetbe helyezi. A jelenség rögtön a kép elején szembetűnő: alig észrevehető módon siklik be a szordinált bőgő a timpani tremolóra. A „holtak birodalmát” a szordinált pozanok követik, amely után hosszú hangnem nélküli rész következik. Néha ezek a mozgások véletlenszerű hangzatokká, illetve clusterökké állnak össze.⁸⁸ A timpani feszültség teli morgását egy bizarr szín váltja fel: a cintányér tremolója. Mindehhez a speciális színhez Schmidt rövid nyolcadokat ír, melyeket a vonósok *col legno* szólaltatnak meg a

⁸⁷ Az új-bécsi iskola tizenkét hangú kompozíciós technikája távol állt Schmidttől. A konzervatív jelző mellett többen illették epigonként. Erich Leinsdorf karmester úgy nyilatkozott Schmidtről, mint akinek negyven évvel korábban kellett volna élnie. Ugyanakkor az „epigon” jelzőt nem lekicsinylően használja, hanem tényként, számos egyéb más zeneszerzőt megnevezve, például Vaugh Williams-t. Reiner Schuhenn I.m. 106-107.

⁸⁸ *Cluster*: általában egymás mellett elhelyezkedő hangok csoportja, hangfürtje.

xilofonnal.⁸⁹ Ez a véletlenszerű ide-oda csapkodó együttmozgás még vizuálisabban keltik életre a szöveget.

16. kottapélda

The musical score is divided into two systems. The first system (measures 89-92) is marked **[89] Largo** and includes the instruction *sempre con sord*. The instruments shown are Pos (Poson), Xyl (Xylophon), Pk (Percussion), Bck (Bassoon), Joh (Soprano), Vl (Violin), Br (Brass), Vlc (Violoncello), and Kb (Kontrabass). The vocal part (Joh) has the following lyrics: "Und als das Lamm der Siegel vier-tes auf-tat, da sah ich, und sie-he, ein fah-les Roß! Und der dar-auf on the And I be-held, the Lamb un-did the four-th seal, then saw I and be-held a pale horse! And he on the". The second system (measures 93-96) is also marked **[89] Largo** and includes the instruction *arco, con sord*. The instruments shown are Pos, Xyl, Bck, Joh, Vl, Br, Vlc, and Kb. The vocal part (Joh) has the following lyrics: "saß, des Na-me war Tod. Und das To-ten-reich fol-gte ihm nach. horse, his name was Death. And the powers of hell fol-lowed in his train".

Az említett hangszereléssel együtt igen merész az ide betoldott szövegrész, melyet a zeneszerző saját maga írt. A „háború következményének” titulált újabb büntetést, csapást térben is elhelyezi Schmidt: holttestekkel borított végtelen mezőn

⁸⁹ *Col legno*: a vonó fájával megszólaltatott játékmód.

járunk, ahol két túlélő sziszeg egymáshoz. Nem pusztán dialógus ez, hanem a két menekült drámai elbeszélése.⁹⁰ A vonó fájával megszólaltatott hangok a halotti mezőn fekvő csontok zenéjét illusztrálják. A szerző ezen a ponton, mintha a közelgő koncentrációs táborokat vizionálná. A férfi szólisták (tenor, basszus) kétszólamú énekbeszédbe kezdenek. A Schönberg *Pierrot L'unairé*-jének melodramatikus stílusához hasonló rész katartikus hatást idéz elő.⁹¹ Villanásszerűen kiemel egy-egy szót Schmidt, például a 91. ziffer utáni negyedik ütemben a „Tod” (halál- t), amely együtt érkezik a pizzicatóval és az azt erősítő xilofonnal. Schönberggel ellentétben Schmidt konkrét hangokat ír férfi szólistáinak.⁹² Ugyanakkor a dallamvonal olyan természetesen követi a szöveget, hogy a hangok improvizatív jellegűnek és „körülbelüli” hangmagasságnak tűnnek.

17. kottapélda

Brü-der. Stö-ht im Ne-bel du das feh-le
Ja, noch le-ben wir; doch nichts mehr le-bet au-ßer uns.
[91] Roß? Der
[91] Das Roß? Es hin-kt und la-hnt auf end-lo-sem Lei-chen-feld um-her.
[91] sempre *pp* e stacc.

A 92. ziffer után öt ütemmel a „Schwert”, azaz” kard” kifejezést oktáv-lépéssel felugrasztja, és félhang értékűvé növeli, kvázi „kiszúrja”. A 93. ziffer utáni második és

⁹⁰Részlet a Schmidt által írt dialógus szövegéből: „Was ist es, das sich da regt? Ein Mensch, wie du, wenn du ein Mensch bist. Ein Bruder? Im Tode sind wir alle Brüder...”(Micsoda ez, ami itt mozog? Egy ember, mint te, ha te ember vagy. Egy testvér? A halálban mind testvérek vagyunk...).

⁹¹Az egy évben született két komponista, Schönberg és Schmidt bár külön utakon jártak, kölcsönösen tisztelték egymást. Schönberg elismerőleg nyilatkozott Schmidtről, az utóbbi pedig sikeresen dirigálta Schönberg műveit. Különösen említésre méltók azok a hangversenyek, melyeken Schmidt Schönberg *Pierrot L'unairé*-jét vezényelte. Laki Péter I.m.I.h..

⁹²Schönberg *Pierrot L'unairé* című kompozíciójának szoprán szólamában a szerző a hangjegyeket a megszokott notációtól eltérően x-el jegyzi le.

harmadik ütemben kétszer is kihangsúlyozza a büntetés nevét az először homofonná váló szólisták által megszólaltatott „Pest”, azaz „pestis” szóval.

18. kottapéllda

The musical score is for a vocal and piano piece. It features two vocal parts: Tenor (Tenor) and Bass (Baß). The piano accompaniment is written for a grand piano. The score is divided into two systems, each starting with a measure number 93 in a box. The lyrics are in German, discussing the 'Pest' (plague) and 'Hunger' (hunger). The first system ends with the word 'ger' (part of 'Hunger'). The second system starts with 'und durch die Pest!' and ends with 'Und die wil - den'.

System 1:

Tenor: Zu mor-den die Men-schen durch das Schwert, durch das Schwert und durch Hun-ger
 Baß: durch das Schwert, durch Hun-ger,
 Piano: Accompaniment with chords and moving lines in both hands.

System 2:

Tenor: und durch die Pest! Die Pest!
 Baß: durch Schwert und Hun-ger und Pest! Durch die Pest! Und die wil - den
 Piano: Accompaniment with chords and moving lines in both hands.

Ahogy az előző pecsétben, itt is oldja a kép feszültségét Schmidt, és az orgona megváltásszerű beléptetése után korálhoz hasonló anyaggal nyújt cseppnyi reményt:

„Doch verhiess uns der Herr: Wer aber ausharrt bis ans Ende, der wird gerettet werden”
(De biztosított minket az Úr: aki azonban kitart a végsőkig, az megmenekül).

2.5. Az ötödik pecsét feltörése

Ezzel lezárult a négy apokaliptikus lovas látomása. János bevezető recitativóját ezúttal puha vonós hangszerek kísérik. „...da sah ich unter dem Altar die Seelen derer, die gemordet waren um der Worte Gottes Willen..” (az oltár alatt azoknak a lelkét láttam, akiket az Isten Igéjéért és tanúságtételükért öltek meg.). A „Worte Gottes Willen” (az „Isten Igéjéért) résznél a szerző egy váratlanul kisimuló *c-moll* akkordot ír. Ez az apró szövegábrázolási eszköz akár háromszáz évvel ezelőtt is megállta volna a helyét, Schmidt azonban a dinamikai utasítások (*poco crescendo*, majd *subito piano*) posztromantikus használatával továbbfokozta a hatást.

Ismét óriási váltást tapasztalhatunk az előző kép után: nemcsak stílusában és hangszerezésében, hanem most a hangzó zene térben és időben megszólaló síkjain is gyökeresen változtat Schmidt. A recitativo accompagnato után, mint „derült égből a villámcsapás” a hangszerkíséret nélküli kórus elementáris erővel zúdul ránk, melyet másfél taktus után az orgona követ. Az ismét csak Schönberg melodramatikus stílusában megkomponált „kamarazene” után Schmidt templomi térbe helyezi a jelenések zenei színterét. Hogy a komponista hangszerezési megoldására és a Jelenések könyve ide vonatkozó részének megzenésítésére fókuszálhassunk, érdemes felidézni itt e látomást. Maga a bibliai szöveg is magyarázatra szorul: az ötödik pecsét feltörésekor azok a mártírok és vértanúk kérnek igazságszolgáltatást, akik az Úr nevében haltak meg.

A forte megszólaló kórus stílusában és harmóniai vonatkozásában a „sötét középkor” elevenedik meg. A kórus a meggyilkolt lelkek nevében, követelőzően harsogja: „Herr, du heiliger und warhafter, bis wann denn richtest du..?” (Urunk, aki szent és igaz, meddig nem ítélsz, és meddig nem állsz bosszút a mi vérünkért?). A négyszólamú vegyeskar zenei anyaga, s annak 6/8-os ritmikája figyelemre méltó archaizálás.

SZÖVEGÁBRÁZOLÁSI TECHNIKÁK ÉS MOTÍVUMOK FRANZ SCHMIDT:
DAS BUCH MIT SIEBEN SIEGELN CÍMŰ ORATÓRIUMÁBAN

19. kottapélda

96 Allegro ma non troppo

Org. *p*

S. *f*
Herr, du hei - li - ger und wahr - haf - ti - ger, bis wann denn
Lord our ho - ly and our right - eous God, how long wilt

A. *f*
Herr, du hei - li - ger und wahr - haf - ti - ger, bis wann denn
Chor Lord our ho - ly and our right - eous God, how long wilt

T. *f*
Herr, du hei - li - ger und wahr - haf - ti - ger, bis wann denn
B. Lord our ho - ly and our right - eous God, how long wilt

130

Org. *mf* *f*

S. *cresc.* *f* *dim.*
rich - test du und rē - chest un - ser Blut an de - nen, die auf der
Thou not judge wilt not avenge our blood on those men Those men that

A. *cresc.* *ff* *dim.*
rich - test du und wilt not avenge our blood on those men Those men that

T. *cresc.* *ff* *dim.*
rich - test du und wilt not avenge our blood on those men Those men that

B. *cresc.* *ff* *dim.*
rich - test du und wilt not avenge our blood on those men Those men that

2 Ob. *pp*

1 Fg.

3 Hrn F

Org. *pp*

S. *p* *dim.*
Er - de woh - nen? low?
dwell on earth be - low?

A. *p* *dim.*
Er - de woh - nen? low?
dwell on earth be - low?

T. *p* *dim.*
Er - de woh - nen? low?
dwell on earth be - low?

B. *p* *dim.*
Er - de woh - nen? low?
dwell on earth be - low?

Br.

A türelmetlen, csodavárást sürgető szöveg kifejezésének érdekében Schmidt (A 97. ziffer előtt, majd öt ütemmel később is) szándékosan ütés után, élesen lépteti be a kórust, amellyel tovább fokozza a feszültséget. Ugyanakkor a szerző olyan érzést kelt, mintha a felbőszült kórusra az orgona egy gótikus katedrális erejével zúdulna (96-98. ziffer), s mintha a kar az Úrral válaszolgatna. Schmidt legkedvesebb hangszere, az orgona eddig meglehetősen szolisztikus szerepet kapott, a Prológust választotta el az utána következő első résztől, illetve a későbbiekben is (a második rész előtt) találunk még egy orgona-közjátékot.⁹³ Harmóniai tekintetben is különös e szakasz. Akkord és akkord között extra nagy ugrásokat észlelünk, Schmidt bizarr harmónia-menetekkel járja be a kvintkört. A szerző harmonizálását meglehetősen direktnek és sajátosnak tekinthetjük: *g-moll*-ból indultunk és a viszontagságos út után a 98. ziffer előtt négy ütemmel az orgona visszatér a *G-D* üres kvintre. A kórust és a hallgatót is próbára tevő, húsz ütemes, szakasz egyszerre könyörögő, követelő, s igen groteszk az érkezés pillanatában.

Az „Aufruhr im Himmel” (Lázadás a mennyben) elnevezésű tabló következő részében Schmidt folytatja a kórus és az orgona sajátos párbeszédét, és a 98. ziffertől fűgát indít.⁹⁴ (Lásd: a 20. kottapéldát a következő oldalon).

A téma öt ütemes anyaga ismerős a 96. ziffer után megszólaló zenei anyagból. Schmidt gyakorlatilag a szoprán szólam tükörfordítását használja fűgátémaként (vagy a fűgátéma tükörfordítása a 96. ziffer után induló harmóniamenet *cantus firmus*). Kellemetlen énekelni a témát: a lépések szokatlanok, váltakoznak benne a kromatikus és diatonikus részek. A 98. ziffer után hat ütemmel szabályosan belép az alt, majd a többi szólam is, szoprán, basszus sorrendben tonikai és domináns kezdőhangon. Az ellenszólam először jambikus ritmusba rendeződik, majd sűrű nyolcad mozgás lesz rá jellemző. Rendkívül különös az orgona szerepe a fűgában, mely ámokfutás-szerű, tizenhatod- csoportokból álló örvényeket játszik. Az orgona idevonatkozó szerepe véleményem szerint továbbra sem kíséret, vagy háttér- illusztráció. Inkább a drámai dialógusban ellenálló részvevő (a „lázaást” fékező, majd megállító erő) mely kis és

⁹³ Schmidt orgona tanulmányait még pozsonyi éveiben kezdte. Tanára a ferences Felicián atya (Felizian Josef Moczik 1861-1917) volt, akitől a szerző életre szóló élményeket kapott. A pozsonyi ferencesek „ezüst fényű” orgona hangja egész életében meghatározó maradt számára. Az oratórium „Hallelujah”-tétele is a *D-dúr Orgonaprelúdium*ának átdolgozása. Carl Nemeth I. m. 26.

⁹⁴ Az „Aufruhr im Himmel” (Lázadás a mennyben) szintén Schmidt elnevezése. Saját fordítás. Franz Schmidt I.m. Uo.

nagy szekundos gyors mozgása miatt leírhatatlan szint ad az egyébként is különös fuga hangzásához.⁹⁵

20. kottapélda

98 *Poco più vivace*

2.O.b.

1.Fg.

3.Hrn.F.

Org.

Chor T.

Br.

2.O.b.

2.Kl.B.

1.Fg.

3.Hrn.F.

Org.

A. Chor

T.

2.Vl.

Br.

p

Man. p

cresc.

mf

f

dim.

arco

cresc.

Herr, du hei - li - ger und wahr - haf ti - ger,
Lord our ho - ly and right - eous God

o Herr, bis wann denn rich - test du und rā - ches! un - ser
O Lord how long wilt Thou not judge, wilt not a - venge - our

⁹⁵ Saját tapasztalatom alapján megállapítom, hogy a megszólaló zenei anyag rendkívül egyedi akusztikát mondhat magáénak: Zengő akusztikájú templomban az orgona tizenhatodai összemosódnak, késnek, s a kórust közben úgy érzékeljük, mintha „torz tükör” mögül szólna. Az énekkari szólamok intonációs szempontból fogósak, s az orgonistának is virtuóz anyaggal kell szembenéznie. A kiírt tempóban a tétel összetartása igen komplikált.

A 100. ziffertől tükörfordításban is megjelenik a téma, majd a 103. ziffer után négy ütemmel újra elindul a fúgatéma, immáron *Esz-ről*, basszus, tenor, alt szoprán sorrendben. A 106. ziffer előtt két ütemmel mintha megelégette volna a szerző a merev fúga továbbírását (a „lázadást” csillapítani akarja), így egy *Asz-dúr kvartszext* akkord-felbontás után egészhangú skálával vezeti vissza az orgona a tételt indító harmónia menethez. Érdekes az orgona szólamát ezen a ponton újra megvizsgálni: az eddig egy-szólamban kígyózó futam oktáv unisonóvá erősödik, majd Schmidt a drámai dialógus végén a kar fölé helyezi, s annak csillapítására kiemeli eddigi pozíciójából. A visszatérés variáció formájában hangzik el, s a 106 ziffer után hat ütemmel hirtelen *Esz-dúr* felé megy, majd Schmidt egy secco zenekari pörölycsapással megszakítja. Mintha azt akarná mondani: „Elég volt!” (Lásd: a 21. kottapéldát a következő oldalon).

Schmidt további diszsonanciákat rejt el a 107. ziffer előtt megszólaló (a szoprán szólam dallama a fúgatémából származik) harmóniákban. Ezt követően a szerző az eddig orgona által megszólaltatott tizenhatodokat a vonóskarral folytatja és a fúgatéma konszonáns hármas-hangzataival folytatja az „engesztelést”. A mixtúrák használata és a 108. ziffer előtti ütemben érkező fanyar bővített akkord Schmidt sajátos kézjegyenek lenyomata.⁹⁶ A kórus ezek után megszelídülve, és erejét veszítve teszi fel utoljára a kérdést: „Urunk, meddig vársz még az ítélettel?”

János következő recitativójának bibliai szövegét (Jel.6.11) Schmidt ismét megváltoztatta. Az eredeti szöveg szerint: „Und es wurde ihnen einem jeglichen gegeben ein Weißes Kleid..” (Mindannyian fehér ruhát kaptak..). A többes szám harmadik személy helyett Schmidt visszahozza az Úr hangját, aki lecsillapítja a tömeget. A 109. ziffernél tehát így szól az Úr: „Ruhet noch und wartet eine kleine Weile” (Kis ideig még legyetek türelemmel!). Az előző kép után egy rövid hét ütemes átvezetéssel megérkezik a várva várt *C-dúr*. Egyszerű, ünnepélyes arioso áll itt, amely rövid ideig feledteti a tartósan fennálló feszültséget. Az arioso felépítése könnyen követhető visszatérési forma, mely szinte „iskolásan” egyszerű kadenciával (V.- I. fok) zár.

⁹⁶ Különösen jellemző Schmidt harmonizálására a bővített hármashangzatok mixtúrákban való használata

SZÖVEGÁBRÁZOLÁSI TECHNIKÁK ÉS MOTÍVUMOK FRANZ SCHMIDT:
DAS BUCH MIT SIEBEN SIEGELN CÍMŰ ORATÓRIUMÁBAN

21. kottapélda

1.2 Fl.

1.

Ob.

2.

1.

Kl.B

2.

1.2.Fg

1.2.

Hrn.F

3.4.

1.2.

Trp.B

3.

2.

Pos.

3.

Pk

Org.

S

wahr - haf - ti - ger' -

our - right - eous God!

A.

wahr - haf - ti - ger' -

our - right - eous God!

Chor

T.

wahr - haf - ti - ger' -

our - right - eous God!

B.

wahr - haf - ti - ger' -

our - right - eous God!

1.

VI

2.

Br.

Vlc

Cb

cresc. molto

ff

Schmidt pecsétjeinek szövegábrázolási eszközeit érdemes összevetni Jean Françaix *L'apocalypse selon Saint Jean* című, *A hétpecsétetes könyv* bemutatója utáni évben (1939) keletkezett oratóriumának ötödik pecsétjével. A francia zeneszerző teljesen másképpen értelmezi a Jelenések könyvének idetartozó fejezetét. Schmidt erőteljes és drámai „lázasával” szemben Françaix egy lírai könyörgést, *Prière des Martyrs* elnevezésű tételt komponált.⁹⁷ Ugyanakkor mindkét kompozíció részlete a középkori zene egyfajta újrafogalmazása. Mielőtt Jean Françaix oratóriumának ötödik pecséttel foglalkozó részletére pillantanánk, előtte azonban vizsgáljuk meg a francia szerző első négy pecsétjének igen rövid zenei feldolgozását is. A jövődő titokzatos eseményeit felfedő pecséteket egy gregorián-szerű dallammal mesél el. A dór skálában írt témát a nőikar oktáv-párhuzamban unisono énekli.

22. kottapélda

The musical score consists of two systems. The first system features a vocal line (soprano and alto staves) and a string line (violin and viola staves). The vocal line begins with a forte (*f*) dynamic and the lyrics "Et voi-ci, au pre-mier sceau, un che-val blanc." The string line begins with a fortissimo (*ff*) dynamic. The second system continues the vocal and string parts, with the string line labeled "Violoncelles divisés". The score is written in 8/4 and 6/4 time signatures.

A második, harmadik és negyedik pecsét bibliai szövegét Françaix lerövidítette (mindössze pár ütem), melyeket továbbra is a női szólamok szólaltatnak meg. A zeneszerző a pecsétek tartalmának kibontását egy-egy férfikari megszólaltatással színezi, majd a gregorián dallamot kissé variálva, népiesebbé alakítja. A közbeszóló tenor és basszus szólam azt a hatást kelti, mint egy középkori „vásári kikiáltó”.

⁹⁷ Jean Françaix: *L'apocalypse selon Saint Jean*. Oratorio fantastique en trois parties pour 4 soli, chœur et deux orchestres (London: Schott and Co. Ltd. 1950).

23. kottapéllda

20 88

Sopr. *f* Il sor-tit, au deu-xiè-me sceau, un au-tre che-val, rou-ge.

Ctr. *ff*

Tén. *mf* la guer-re!

Bass. *mf*

Orch. *f* *mf* *C.B.*
Violoncelles divisés

Sopr. *più p* *pp*

Ctr. *più p* *pp* au troisième sceau, un noir au quatri-è-me sceau, un vert

Tén. *p* *pp* la fa-mi-ne la pe-ste!

Bass. *p* *pp*

Orch. *più p* *p* *pp*

Az ötödik pecsétben János recitálása („Quand Il ouvrit le cinquième sceau..” – Amikor feltörte az ötödik pecsétet..) és a mártírok kara (Pourquoi, o Saint et Véritable..”

– Urunk, te szent és igaz..) egyidejűleg szólal meg. A vegyeskar által oktávkopulában énekelt dallam különbözik az eddig megismert (első négy pecsét) témától, de jellege itt is gregoriánra emlékeztet. A hét ütemes frázis után az egyszólamú ének kvart párhuzamban folytatódik, s ezzel Jean Françaix stilizált zenéje középkori organum-technikára emlékeztet.⁹⁸

24. kottapélda

The musical score is for a vocal ensemble and orchestra. It consists of two systems of staves. The first system includes parts for Soprano (Sopr.), Contralto (Ctr.), Tenor (Tén.), Bass (Bass.), and Orchestra (Orch.). The lyrics are in French and relate to the Passion of Christ. The second system includes parts for Soprano (Sopr.), Contralto (Ctr.), Tenor (Tén.), Bass (Bass.), and Orchestra (Orch.). The lyrics are in French and relate to the Resurrection of Christ.

System 1:

- Sopr.:** le ju - gement est - il sus - pen - du? *poco più f* Pour -
- Ctr.:** le ju - gement est - il sus - pen - du? *poco più f* Pourquoi, ô Mai - tre, ô
- Tén.:** le ju - gement est - il sus - pen - du? *poco più f* Pourquoi, ô Mai - tre, ô
- Bass.:** le ju - gement est - il sus - pen - du? *poco più f* Pourquoi, ô Mai - tre, ô
- Orch.:** (Instrumental accompaniment)

System 2:

- Sopr. I:** quoi ne nous ven - ges -
- Sopr. II:** (Instrumental accompaniment)
- Ctr.:** Saint et Vé - ri - ta - ble, re ven - ges - tu pas no - tre sang - sur
- Tén.:** Saint et Vé - ri - ta - ble, re ven - ges - tu pas no - tre sang - sur
- Bass.:** Saint et Vé - ri - ta - ble, re ven - ges - tu pas no - tre sang - sur
- Orch.:** (Instrumental accompaniment)

⁹⁸ Az *organum* kifejezés itt a többszólamúság korai szakaszának elnevezését jelenti. A legkorábbi organumok a *Musica Enchiridis* (i.sz. 900 előtt) - ban találhatók. Kétszólamú énekek, melynek felső szólamja az ún. vox principalis és az alatta megszólaló vox originalis kvint-tel, vagy kvart-tal mélyebben szólalt meg. A két szólam egy-egy dallamsor végén, néha az elején is unisonóban találkozik. Brockhaus Riemann I.m. 3. kötet. 37.

A 27. ziffertől a „Notre Dame” ódon hangulatát idéző zenei világot izgalmas, franciás harmóniákkal fűszerezi Françaix. A Jelenések könyvét követve a szöveg itt a következő (Jel.6.11): „Prenez ces blancs vêtements..” (Mindannyian fehér ruhát kaptak..). Schmidt az említett szakaszt –mint a „lázadó kórus lecsillapítását” – csak egyszólamú recitativóval, majd egy ariosóval zárja. Jean Françaix röviden, ugyanakkor harmóniáinak különös csengésével táplál reményt az imát elvégző kórusnak.

25. kottapélda

26

I
Sopr. tu pas? Jus - qu'à quand le ju - ge - ment
II
Ctr. ceux qui sont sur - ter - re? Jus - qu'à quand le ju - ge - ment
Tén. ceux qui sont sur - ter - re? Jus - qu'à quand le ju - ge - ment
Bass. ceux qui sont sur - ter - re? Jus - qu'à quand le ju - ge - ment
Orch.

27

St Jean *mf ma dolce* II leur fut ré - pon - du:
Basse Solo *mf ma dolce* II leur fut ré - pon - du:
I
Sopr. est - il sus - pen - du?
II
Ctr. est - il sus - pen - du?
Tén. est - il sus - pen - du?
Bass. est - il sus - pen - du?
Orch. *pp*

2.6. Az öt pecsét zenei ábrázolásának legfőbb jellemzői

Végezetül összegezzük Franz Schmidt oratóriumának vizsgált tételit. Kiemelvén a szerző sajátos szövegábrázolási technikáit, szembetűnő, hogy a képek komponálása mögött egy-egy terv szerint működő koncepcionális háttér húzódik, melyeket a következő esszencia –szerű meghatározásokkal jellemezném:

Az első pecsét: „A fehér ló” – Barokk kartétel Händel stílusában.

A második pecsét: „A vörös ló” – Szélsőséges kromatikus kartétel forgó motívummal, ritmus ostinatóval, amely drámai tömeg-jelenetté, „operakóruccsá” válik.

A harmadik pecsét: „A fekete ló” – Passió zene Bach stílusában, szóló és duett orgonaponttal, ostinatóval.

A negyedik pecsét: „A fakó ló” – Két túlélő dialógusa. Atonális tétel Schönberg melodramatikus stílusában.

Az ötödik pecsét: „Lázadás a mennyben” – „A gótikus katedrális”. Középkori stílus torz üvegen keresztül, kórus és orgona párbeszéde.

Feltűnő, hogy Schmidt mind az öt pecsétben dialógus-technikát alkalmaz, amelyet a következő vokális és instrumentális csoportok segítségével valósít meg:

Az első pecsétben a kórus és a zenekar, a másodikban maga a kar szembeállításával (férfi és női szólamok) teremt „párbeszédet” a szerző. A harmadik és negyedik pecsét szövegbetoldásának köszönhetően a drámai dialógus a szólisták között, az ötödikben pedig a kórus és az orgona között feszül.⁹⁹

Érdemes megjegyezni, hogy Schmidt pályatársának, Alban Berg *Wozzeck* című operájának felvonásai, illetve ezeken belüli jelenetei egyenként egy-egy külön invenciót és megtervezett sajátos formai részt alkotnak.¹⁰⁰ Első felvonásának öt jelenete például *Fünf Charakterstücke* (Öt karakterdarab), vagy a második felvonás *Symphonie in fünf Sätzen* (Szimfónia öt tételben) olyan klasszikus formákat takar, mint: szonáta-tétel, fantázia és hármas-fúga, largo, scherzo, rondo. A harmadik felvonás hat „invenciót”

⁹⁹ Christian Martin Schmidt: Dramatische Aspekte in Franz Schmidts *Das Buch mit sieben Siegeln*, In: Carmen Ottner I.m. 223

¹⁰⁰ Willi Reich: *Alban Berg. Leben und Werk*. (München 1985) 111.

tartalmaz. Bergnél, hasonlóan, mint Schmidtnél, a kiválasztott invenció vagy a klasszikus forma egyúttal utalás a mindenkori dramaturgiai szituációra.¹⁰¹

Schmidt a tételekre vonatkozó koncepcióját, formai, stiláris és összhangzattani tervét a szöveg kifejezésének szolgálatába helyezi. Gerhard J. Winkler hasonlatával élve a második pecsét nem más, mint „invenció kis szekundokra.”¹⁰²

Jellegzetes vonásokat fedezhetünk fel továbbá Schmidt feszített, végletekig érlelt kromatikájában is. A bővített hármások mixtúra-szerű használata szintén a szerző sajátossága.

Amíg Berg a klasszikus formákat kedveli, addig az öt pecsét ábrázolásánál igen jellegzetes az ostinato, és más barokk zeneszerzési technikára utaló eszközök (téma és tükörfordítása – harmadik pecsét, fuga – negyedik pecsét).

Schmidt nemcsak a zenei ábrázoláshoz talál jól működő kulcsokat, melyek a jelenések rejtvényjeinek zárját nyitják. A második, harmadik, majd negyedik pecsétnél saját szövegeit tervszerűen igazítja a zenei megoldáshoz. Összművészeti („Gesamtkunstwerk”) alkotást hoz létre, melyben nem tudni melyik volt előbb: a szöveg, vagy a zene. Úgy vélem a szerző párhuzamosan, a kettőt egységben érezve hozta napvilágra azt.

A negyedik pecsét bibliai szövegéhez komponált saját dialógusához teli találatsággal érzem az „atonális invenciót”. Végezetül emeljünk ki egy meghatározó mondatot az említett „két túlélő beszélgetéséből”: „Im Tode sind wir alle Brüder” (A halálban mind testvérek vagyunk.).¹⁰³ Schmidt szövegével és „atonális invenciójával” tökéletes ellenpólust alkot a Schiller ódájára írt Beethoven zenének. A *kilencedik szimfónia* negyedik tételében elhangzó „Alle Menschen werden Brüder” (Testvér leszen minden ember) a harmónia diadala. Schmidt szövege és annak hangnem nélküli ábrázolása ideiglenesen visszavonja a schilleri gondolatokat és Beethoven zenéjét. A szerző Biblia értelmezése és annak zenei megzenésítési szándéka azonban világos: az említett szövegrészeket próbatételként fogja fel, melyek végén az arra érdemesek megváltást nyernek. Schmidt feszültség teremtő ereje érzésem szerint itt túlszárnyal Wagneren is,

¹⁰¹ Gerhard J. Winkler: Anmerkungen zu Schmidts Oratorium *Das Buch mit sieben Siegeln*, In: Walter Obermaier I.m. 80-81.

¹⁰² I.m. I.h.

¹⁰³ Lásd: a 21. lábjegyzetet, illetve a függelékben található teljes szövegkönyvet.

melyet mintha önmaga se bírna tovább. Egy rövid, de reményt keltő levegővételt iktat be a harmadik, negyedik és ötödik pecsét végére, mely átmenetileg enyhülést nyújt.

3. Diatonikus és kromatikus emlékmotívumok

3.1. Schmidt emlékmotívumai

Schmidt oratóriumának szinte minden tételében motívumokat használ. A szerző a grandiózus bibliai textus szereplőit és az Apokalipszis történéseit jól felismerhető témákkal ruházta fel. Témáinak nagy része visszatér, ezeket motívumnak tekinthetjük.

Schmidt kompozíciós eljárása csak részben hasonlít a Wagner által használthoz, vele ellentétben nem vezérmotívum-technikával dolgozik. A *hétpecsétetes* könyvben számtalan helyen megjelenő motívumok a jelenések szereplőinek és az apokaliptikus események ábrázolásánál mindössze emlékeztető szándékkal jelennek meg.¹⁰⁴ A Wagnerhez hasonló, lelki folyamatokat is mélyen kifejező, és a zenedrámát sűrűn behálózó motívumok kidolgozásáról Schmidt oratóriumában nincs szó. Az Apokalipszis szövegének jellege is indokolja, hogy a komponista szándéka a motívumok használatával inkább a szereplők, illetve egy-egy folyamat rögzítése. A zeneszerző alapkoncepciója a jelenések nagy ellentéteinek elmélyítése, mint a jó és rossz, vagy a sorscsapások szembeállítása a megváltással. Az isteni, szent, mennyei oldal szembeállítása a gonosszal, a szentségtelennel, évszázadokra visszanyúló tradíció. Már a 17. századi apokaliptikus feldolgozásokban is megfigyelhető az a dialógus-technika, amely segítségével a pozitív és a negatív oldal elválík egymástól.¹⁰⁵

Ugyancsak szembetűnő Jean Françaix *L'apocalypse selon Saint Jean* című oratóriumának hangszerelése, amely igen sajátosan állítja szembe jó és rossz szereplőit. Françaix két zenekart különít el kompozíciójában, melyből általában az *orchestre céleste* (égi zenekar) játssza a Jelenések könyvének „mennyei” fejezeteit. A második zenekar, az *orchestre infernal* (alvilági zenekar) jóval nagyobb súlyt kap az

¹⁰⁴ „Netz aus Erinnerungsmotiven”, (Emlékmotívumok hálózatának) nevezi Gerhard J. Winkler Schmidt motívumait. Gerhard J. Winkler: „Anmerkungen” I.m.78.

¹⁰⁵ Marc- Antoine Charpentiers *Extremum iudicium Dei* című műve Carissimi és a korra jellemző dialógus-technikáját használja. A „*Chorus electum*” (Kiválasztottak kara) a pozitív, a „*Chorus dammatorum*” (Elkárhóztak kara) a negatív csoportot testesíti meg. in: Markus Grassl I.m.81.

oratóriumban, a szentségtelen eseményeket és hozzátartozó részleteit, illetve alakjait ábrázolja.¹⁰⁶

Schmidt oratóriumának „szereplőit” diatonikus és kromatikus motívumokkal jeleníti meg, melyeket három egymástól elkülöníthető csoportba sorolhatunk.¹⁰⁷ Az isteni, pozitív oldalon állókat diatonikus, a negatívakat kromatikus motívumokkal ábrázolja a szerző, s mindezek mellett találunk egy harmadik típust is, a vegyes színezetű motívumokat. *A hétpecsétetes könyv* legegységesebb eleme maga a „könyv” (*Das Buch*), amely diatonikus és kromatikus elemeket is tartalmaz, s a két nagy csoport között helyezkedik el. Vizsgálódásaimat a diatonikus motívumokkal kezdem.

3.2. János-motívum

A nagy recitativo accompagnato motorja a bibliai sorok szerzője, Szent János.¹⁰⁸ A jelenések idején János már meglett aggastyán volt, Schmidt azonban életerős, fiatalembernek ábrázolja.¹⁰⁹ Az evangélista szerepének hangfaj-választása így nem véletlenül a „hős-tenor”. Ahogy a Jelenések könyve a Biblia egyik legsajátosabb és értelmezés szempontjából egyik legkritikusabb része, úgy talán János szerepe is az oratórium-irodalom legnagyobb kihívásainak egyike.¹¹⁰ Schmidt az európai zene több évszázadra visszatekintő tablóinak megszólaltatásához különleges hang- és előadói képességekkel bíró énekszólamot ír. Ahogy már korábban is utaltam rá, János üdvözlő

¹⁰⁶ A szerző nem véletlenül nevezi darabját *Oratorique fantastique* (Fantasztikus oratóriumnak). A két zenekar hangszerelése igazán rendhagyó. Az „égi zenekar” résztvevői klasszikus hangszerek csoportja: Két fuvola, két oboa, két kürt, vonósok. Ezen kívül további két kürt, három trombita, három harsona, tuba, két hárfa, négy timpani, orgona gazdagítja bizonyos tételekben az „égi zenekart”. Az *orchestre infernal* (alvilági zenekar) ritkán hallható, bizzar színeket is felvonultat, melynek hangszerelése: pikoló, két klarinét, basszusklarinét, két fagott, két kontrafagott, három szaxofon, Cornet á piston, ventilharsona, harmónium. Még egzotikusabb a mandolin, az elektromos gitár ütősök, a két szóló hegedűs és két szóló bőgő játékos használata. Francaix az oratórium harmadik részében a „babiloni kéjné” áriájában tangóharmonikát használ. A két zenekar egymással való szembeállítás (jó és rossz küzdelmét kifejezve) speciális kontraszthatásokat és akusztikai élményt okoz. Thomas Daniel Schlee: I.m.260.

¹⁰⁷ Joachim Raff *Welt-Ende-Gericht-Neue Welt* című oratóriumában is találunk motívumokat. A szerző Schmidttel ellentétben csak néhány visszatérő (pozitív és negatív) motívumot használ. Gerhard J. Winkler: *Himmliches Jerusalem wilhelminisch*, In: Carmen Ottner I.m. 156.

¹⁰⁸ Dolgozatom 27.-28. oldalán utalok arra, hogy az oratórium gyakorlatilag egy óriási zenekari kíséretes recitativo.

¹⁰⁹ Franz Schmidt: *Eine Bemerkungen zum Text des Oratorium* I.m.I.h.

¹¹⁰ János szerepének rendkívüli nehézségeiről számtalan tenorista nyilatkozik, többek között Anton Dermota, aki *A hétpecsétetes könyv* ösbemutató előadásán is énekelt. A darab születése óta eltelt hetvenhat év nem tompította a tenor szerep technikai és előadásbeli nehézségeit. Schmidt frázisai egyszerre igényelnek finom lírai hangot (a Bach passiók evangélistáira emlékeztetőt) és drámai, nagy átütőerővel rendelkező „Wagner tenort”. Reiner Schuhenn I.m. 79-80. oldal.

és záró szavai keretezik az oratóriumot. A zeneszerző egy egyszerű, négy hangból álló, könnyen felismerhető témával nyitja és zárja darabját.

26. kottapélda



Ezt az öszinte, lényegre törő együtemes tetraton témát hétszer ismétli meg a komponista.¹¹¹

27. kottapélda

Moderato

Johannes (Tenor)

f marc.

più forte

p

f marc.

poco cresc.

dim.

p

mf

p

1

Frie - de von dem, der da ist und der da war und der da kommt. Und von Je - su

¹¹¹ A hetes szám rögtön itt, a darab elején is központi szerepet kap. A komponista kihagyta a Jelenések könyvének a „Hét ázsiai egyházhoz írt levelek” részét (Jel.1-3), itt a bevezető tételben azonban erre is utal a motívum hétszeres megismétlésével. Ugyanakkor a hét pecsétre is felhívja előzetesen a figyelmet.

A monotematikus üdvözlő beszéd harmóniai szempontból egyszerű, főleg a C-D-G-F-re épülő hangzatok sorozata. A „János- motívum” ostinato-szerűen a tonikai hangnem (C-dúr) első fokán, dominánsán, szubdominánsán és hatodik fokán is többször megismétlődik.

Jean Françaix *L'apocalypse selon Saint Jean* című oratóriumának „János-motívuma” nem csak tonálisát tekintve hasonló a Schmidtéhez.

28. kottapéllda

First system of the musical score. The top staff is for St. J. (Saint John) with lyrics: "Jé - sus Christ A Lui". The second staff is for Sopranos (I and II) with the instruction "bouche fermée" (closed mouth) and a *ppp* dynamic marking. The third staff is for Contraltos (I and II) with lyrics: "tait, Il vient, Il est, Il é - tait, Il vient,". The bottom staff is for the Orchestra (Orch.) with a *V. I div. Scord.* marking. The score is in C major and 8/8 time.

Second system of the musical score. The top staff is for St. J. with lyrics: "gloire et puis - san - ce dans les - sié -". The second staff is for Sopranos (I and II). The third staff is for Contraltos (I and II) with lyrics: "Il est, Il é - tait, Il vient, Il est, Il é -". The bottom staff is for the Orchestra (Orch.). The score continues in C major and 8/8 time.

Mindkét motívum az egyszerűsége és a repetíció alapszik. Amíg Schmidt motívumát mindig a zenekar játssza, addig Françaix Szent Jánossal énekelte. Nem elképzelhetetlen, hogy *A hétpecsétes könyvet* ismerhette Françaix. Erre utal az a tény is, hogy művét Schmidthez hasonlóan keretes szerkezetbe foglalja, és az első tételben bemutatkozó János-motívum (*Prologue*) az oratórium végén (*Epilogue*) szinte hangról hangra visszatér.¹¹² A francia zeneszerző evangélistájának hangfaja lírai tenor, s jóval kevesebb szerepet kap Schmidt tenor szólistájához képest. Ugyancsak érdekes, hogy Françaix harmónizálása (*sixte-ajoutée* akkordok) több helyen megegyezik a Schmidt által is használt hangzatokkal (Lásd a 27. és 28. kottapéldát).¹¹³

3.3. Az Úr hangja

Míg Jean Françaix oratóriumában maga Krisztus (*Le Christ*) jelenik meg Szent Jánosnak, addig Franz Schmidtnél az Úr hangja (*Stimme des Herren*) szólal meg.¹¹⁴ Schmidt oratóriumában az Úr háromszor jelenik meg: először az üdvözlő beszéd után (a 7. ziffer után nyolc ütemmel), majd a darab közepén (109. ziffer), utoljára pedig a *Hallelujah*-tétel előtt (225. ziffer). Az Úr hangja-motívum Jánoséval ellentétben kétszer három hangból álló téma.

29. kottapélda

The image shows a musical score for a vocal part in bass clef, titled 'Herrn (Baß)'. The vocal line has lyrics 'Ich bin das A' and 'und das O,'. There is a box with the number '8' above a measure in the vocal line. Below the vocal line is a piano accompaniment with dynamic markings 'pp' and 'p'.

¹¹² A két oratórium összehasonlításánál még szembetűnőbb, hogy János-motívumjaik csak a két szélső tételben jelennek meg.

¹¹³ *Sixte ajoutée*: „hozzáadott szext”. Jean-Philippe Rameau szakkifejezése a dúr és moll-hármashangzathoz jellegzetesen disszonanciaként illesztett nagyszextre (például *F-A-C-D*). Brockhaus Riemann I.m.III. kötet 181.

¹¹⁴ Jean Françaix művének II. tételében a basszus szólóra írt Krisztus Jánost saját motívumával („János-motívum”) szólítja meg. A szerző nagy jelentőséget tulajdonít a résznek, a többi tétel méreteihez képest igen hosszú egyszólamú éneket komponál ide. Krisztus méltóságteljes szavait a timpani tremolója ódon hangulattal árasztja el. Szinte monológot hallunk, amelyet heves dinamikai szélsőségekkel és effektusokkal gazdagít Françaix.

„Ich bin das A und das O”, azaz: „Én vagyok az Alfa és az Omega”. A minden kezdetet jelző „alfát” Schmidt nemcsak az A kezdőhanggal illusztrálja, hanem egy forgómotívumra jellemző dallammozgással kelti életre.¹¹⁵ Az A-ról induló melódia önmagába kanyarodik vissza, majd felfelé lép és lassan, szertartásosan bontakozik ki. A zenét és a formát áthatja a hármas szám: 3/4-es lejtés és maga az énekelt szakasz is háromszor ismétlődik.¹¹⁶

Frank Martin *In terra pax* című oratóriumában az Úr sokkal keményebb, ellentmondást nem tűrő hangon szólal meg. Martin kompozíciójában az isteni parancsokat tartalmazó frázisok az oratórium harmadik tételében jelennek meg. Schmidt és Françaix oratóriumával szemben az Úr itt nem Jánoshoz beszél, hanem magához a bűnös emberiséghez.

30. kottapélda

Allegro furioso d. = 84

Basse Solo
 Malheur au peuple chargé de péchés!
 Oh Schmach! oh wehe des sündigen Volks!

Ténor

Basse
 A la race perverse, aux enfants corrompus!
 Des ver-derb-ten Stämme, des boshafte[n] Ja-mens!

Basse
 Quel châ-ti-ment nouveau vous in-flé-ger,
 Wie kann ich neu-e Strafe euch er-sin-nen,

crescendo

¹¹⁵ Schmidt több más tételében is alkalmazza a jellegzetes forgó motívumot. Lásd: a dolgozat szöveg ábrázolási rész második pecsétjénél. A szerző a forgó motívumot a második pecsétnél a fenyegető veszély (háború) ábrázolásánál alkalmazza. Míg ott kromatikus hangkészletet használ, addig Az Úrhangja-motívum egyszerű diatonikus skálán alapszik.

¹¹⁶ A menzurális zeneelméletben a három a tökéletesség (perfectio) száma. Többen a Szentháromságra utalnak a hármas lüktetés vizsgálatánál.

A felbőszült hangvételi ária és témája nem tér vissza az oratórium során, nem motívumként használja azt Francaix. A 6/8-os lüktetés kétszer hármas lejtése az 1. ziffer utáni ütemben négy pontozott negyeddé válik, egyidejűleg a „Strafe” (büntetés) szó kimondásával. Martin oratóriumának zárótételében az Úr hangját megtestesítő basszusszólista témája azonban erősen emlékeztet Schmidt motívumára.

31. kottapélda

4 Andante Maestoso ♩=72

Bar
qui disait: Voici le taber - na - cle de Dieu avec les hom -
die da sprach: Sieh da dies ist die Stät - te des Herrn bei den Men -

Basse Solo
- mes. Et ils seront son peuple, et Dieu lui - même se - ra avec
- sehen; sie werden jetzt sein Volk sein, und Gott Er selbst wird mit ihnen

8va

U.E. 11984

Frank Martin témája szintén kétszer három hangból áll, ráadásul először lefelé (Cisz-H-Gisz), majd felfelé (Cisz-Disz-Hisz) irányuló lépésekre épül, amely háromszor is megismétlődik.

Bár az Úr hangja Schmidt oratóriumának középrészében is megjelenik, e motívumát a szerző csak a mű vége felé, a világ újrateremtésénél („Új ég és új föld”) használja. Nem csak az Úr hangjának visszatérése sajátos Schmidtnél, a szerző motívumát az új világ kialakulásánál és az új „rendbe” való beillesztésével is speciális eszközökkel ábrázolja. 32. kottapéllda

222 *Lento*

pp

Und ich sah ei-nen neu-en Him-mel

poco a poco cres.

und ei-ne neu-e Er-de und al-le, die im Bu-che des Le-bens

223 *accelerando*

auf-ge-schrie-ben wa-ren und die nun das e-wi-ge Le-

p *mf* *cresc.*

224 *Allegro*

-ben ha-ben, das e-wi-ge Le-ben!

U. E. 10.951

A 222. ziffernél induló 4/4-es átvezető zenét a szerző hirtelen lefojtja. Fontos, hogy már a következő taktust 3/4-ben írja Schmidt, ugyanakkor a negyed szünet beiktatása miatt nem érezzük a páratlan lüktetést, hanem továbbra is 4/4-nek megfelelő zene jön. János szabad recitativójára az egy ütemnyi 3/4 - es zenekari harmóniák csak gyengéden pulzálnak. A 223. ziffer előtt két ütemmel azonban már valami biztosabb, folyamatosabb 3/4 érzetünk lesz, bár csak rövid időre. Az „ewige Leben” (örök élet) kimondása után szilárd alapokra kerül és megteremtődik a már ismert Úr hangja-motívum hármas lüktetése.

Schmidt zenéjének átalakulási folyamata több aspektusában is Liszt *Krisztus* oratóriumának *Tu es Petrus* tételét juttatja eszembe.¹¹⁷ Az egyház alapításáról szóló tétel szintén hármas lüktetésű és tagolódású, és a visszatérési résznél Liszt markánsan és világosan fejezi ki szilárd talajkeresési szándékát.

33. kottapéllda

The image shows a musical score for the 'Tu es Petrus' section of Liszt's oratorio 'Die Gründung der Kirche'. The score is in G major and 3/4 time. It features a vocal line with lyrics in Latin and German, and a piano accompaniment. The lyrics are: 'Tu es Petrus et super hanc Petram aedificabo ecclesiam'. The score is divided into two systems, each with vocal and piano staves.

¹¹⁷ *Die Gründung der Kirche* (Az egyház alapítása) Liszt oratóriumának No.8. tétele.

The musical score consists of two systems of staves. The first system has four staves: two vocal staves (Soprano and Alto) and two piano accompaniment staves. The lyrics are: "bo ecc - le - si - am me - - - am et portae in - fe - ri non prae - va - le - bunt." The second system also has four staves, with the vocal parts continuing the lyrics: "non prae - va - le - - - bunt." The piano accompaniment features complex harmonic structures, including chords and arpeggios, with some parts marked with a forte (ff) dynamic.

A kottapéldán (G után öt ütemmel, illetve kilenc ütemmel) a harmóniak és a szövegsúlyok láthatóan nem egyeznek, „szétcsúsznak”. Csak az „ecclesiam meam” (egyházam) szó kimondásának pillanatában kerülnek szinkronba. A szerző óriási sziklái (a négy ütemes egységek) végül összezsírozódva, ellentmondást nem tűrő erővel zárják a tételt.

3.4. A bárány-motívum

A bárány, Schmidt oratóriumának egyik kulcsfontosságú motívuma, többször feltűnik *A hétpecsétetes könyvben*. Először a *Prológus*-ban (44. ziffer) János énekszólamában jelenik meg:

34. kottapélda

Nun sah ich und sie - he,

poco cresc. poco cresc.

A pasztorális *G-dúr*ban megkomponált téma a bárányt először, mint az ártatlanság szimbólumát mutatja be. A szerző a motívumot a 47. ziffernél diminuált formában ismétli meg:

35. kottapélda

Johannes Und das Lamm

espr. pp

Az említett részlet hangszerelése (két oboa, angolkürt, puha vonóskar) Bach *Karácsonyi oratóriumának* hangulatát idézi. Ezt követően (a 48. ziffer után két ütemmel) az evangélista narrációjával egyidejűleg a motívum moll transzpozíciójának variánsát halljuk: „Ein Lamm, wie es geschlachtet wäre. Es hat mit seinem Blute uns erlöst”(A bárány, mintha leöltek volna. Ő vérével megváltott minket.).

36. kottapélda

36. kottapélda

The musical score for example 36 consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is in G minor (one flat) and 4/4 time. It begins with a vocal entry marked 'Joh.' and the lyrics 'Es hat mit sei - nem Blu - te uns er -'. The piano accompaniment is in the same key and time, featuring a prominent eighth-note motif in the right hand and a more active bass line. Performance markings include 'espr.' (espressivo) and 'dim.' (diminuendo). The score is identified by the number 'U. E. 10.951' at the bottom.

A motívum minore változata (*g-moll*) a bárányra itt, mint áldozatra utal.¹¹⁸ A bárány motívumot, illetve annak transzformációit Schmidt több pecsétet feltáró recitativójába is elbujtatja, például az első, vagy az ötödik pecsét feltörését bejelentő János recitálásába.

37. kottapélda

37. kottapélda

The musical score for example 37 shows a vocal line in G major (two sharps) and common time. It is labeled 'Johannes' and contains the lyrics 'Und als das Lamm der Sie-gel er-stes auf-tat,'. The melody is characterized by a series of eighth and sixteenth notes.

38. kottapélda

38. kottapélda

The musical score for example 38 shows a vocal line in G major (two sharps) and common time. It is labeled 'Johannes' and contains the lyrics 'Und als das Lamm der Sie-gel fünf-tes auf-tat,'. The melody is similar to the previous example, featuring a series of eighth and sixteenth notes.

¹¹⁸ A Bach passiók világát eleveníti fel Schmidt a *Prológus* végén is, amikor a kórus a következőt mondja: „Du liebest dich schlachten und hast uns erlöset.”- Mert megöltek és véreddel megváltottál bennünket (57 -58 ziffer).

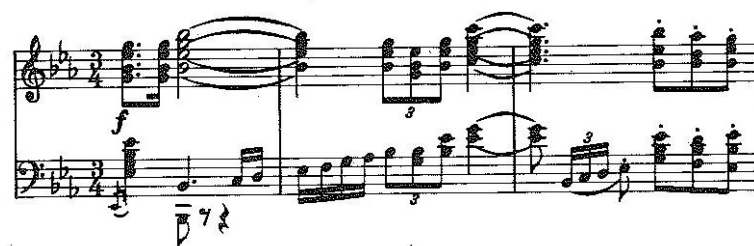
Az oratórium első részének nyitótételében (az első pecsét feltörése) különösen említésre méltó a bárány-motívum újbóli megjelenése. Az említett tételnek Schmidt *A hétpecsétés* partitúrájának megjegyzéseiben „Ausbreitung der christlichen Heilslehre” (a keresztény üdvözülő tanok terjesztése) címet ad. A 63. ziffernél induló téma „Ein weißes Roß” (Egy fehér ló), nem más, mint a bárány-motívum variánsa.

39. kottapélda



Schmidt tehát sajátosan értelmezi az első apokaliptikus lovast. A „fehér ló” számára nem elnyomó hatalmi erő, hanem maga Jézus Krisztus, a Bárány. A tétel különös csillogása ezért is különbözik az utána következő többi három lovas ábrázolásától.¹¹⁹ A szerző sajátos konstrukciós terve még érthetőbben azonban csak később, az oratórium második részében nyer magyarázatot.¹²⁰ Mindezek előtt azonban érdemes összevetni a „fehér mént” megjelenítő bárány motívumot Wagner *Parsifal* című operájának Parsifal-motívumával.¹²¹

40. kottapélda



¹¹⁹ Lásd a 28.-32. oldalon.

¹²⁰ Lásd a 74.-75. oldalon.

¹²¹ Gerhard J. Winkler: „Anmerkungen” I.m.72.

Schmidt motívuma Liszt *Szent Erzsébet legendája* című kompozíciójában a harmadik tétel indításával is meglepő módon hasonlatos.¹²²

41. kottapélda



A *hétpecsétés könyv* második részében új testet ölt a motívum. Mielőtt azt közelebbről is megismernénk azonban, fel kell eleveníteni az oratórium második részének szerkezetét. Schmidt a hetedik pecsét felnyitása után radikálisan megváltoztatja a *Jelenések könyve* soron következő fejezeteinek sorrendjét. A hetedik pecsét feltörését követő „großes Schweigen im Himmel” (a nagy égi csend) bekövetkeztével a zeneszerző beékel egy hosszú történetet a jelenések későbbi fejezeteiből.¹²³ Az idevonatkozó szövegek a Biblia „Az égi asszony és a sárkány”(Jel.12) az „Öröm a mennyben”(Jel.19), illetve „Krisztus ezeréves országa”(Jel.20) fejezeteinek ötvöze.¹²⁴

A történetben megjelenő három szereplőt: az asszonyt, a sárkányt és a gyermeket motívumokkal látja el Schmidt. A 143. ziffer előtt öt ütemmel János balladai hangvételben meséli: „Ein Weib, umkleidet mit der Sonne” (Egy asszony, akinek öltözete a nap volt).

¹²² I.m.73.

¹²³ A szövegek pontos megtalálható helyét az 1. táblázat mutatja (lásd: a 20.- 24. oldalakon).

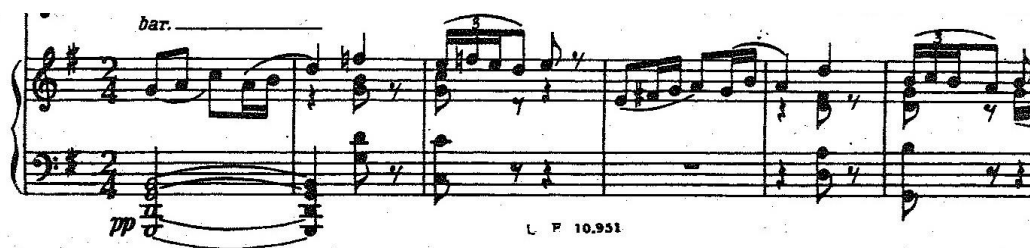
¹²⁴ A Wagner operák „elbeszélései”(Erzählung) hasonló funkciót töltenek be, mint Schmidt oratóriumának 17. tétele. Az említett rész megállítja a sorscsapások folyamatát, részletekben gazdag történetet mesél el az asszonyról, aki fiút szül. A sárkány, ami a gyermeket el akarja pusztítani, az égi seregek segítségével végül elbukik. Részletesebben lásd a szövegkönyvet a 114.- 115. oldalakon.

42. kottapélda



A nyugodt kétstrófás arioso- rész hangneme (*g-moll*) és karaktere utal az oratórium elején bemutatott báránra, „mely feláldoztatott” (lásd: 36. kottapélda). Az asszony motívuma nem ugyanaz, a zenei környezet viszont igen. A 149. ziffernél János továbbmeséli a történetet: „Und sie gebar” (az asszony gyermeket szül). Az utolsó szó kimondásával ismét *G-Dúr* hangnemben szólal meg a bárány-motívum.¹²⁵

43. kottapélda



A motívum első megjelenését ábrázoló 34. kottapéldával összevetve, látható, hogy Schmidt 4/4 helyett 2/4-es ütemmutatót ír. A Bárányt, mint gyermeket, azaz „kisbárányt” igen találékonyan exponálja a szerző. A motívum variációjának hangszerelése is kifejező: a vonósok pizzicatója és a fafúvósok rövid téma válaszolgatása a gyermek karakterének hű ábrázolási eszközei. Érdekes a motívum két megjelenésénél a tempójelzéseket is összehasonlítani: amíg a 43. ziffernél *Andante un poco lento* szerepel, addig itt *Allegretto grazioso molto tranquillo*, azaz fürgébb tempót, táncosabb karaktert ír elő a szerző. A gyermeket ábrázoló (a 149. ziffernél kezdődő és a 155. ziffer előtt két ütemmel véget érő) rész ugyanúgy ABA formában íródott, mint a bárány bemutatása (43-54. ziffer). Mindkét szakasz középső (B) része a párhuzamos *mollba (g-moll)* tér ki.

¹²⁵ Schmidt „Geburt des Heilands”- azaz „Az Üdvözítő születése” résznek nevezi a tételt. Franz Schmidt I.m.I.h.

„Im Himmel aber erhob sich ein großer Streit” (Ezután nagy harc kerekedett a mennyben) folytatja János az elbeszélést (155. ziffer előtt két ütemmel). A „Streit” (harc) szó kimondásával igazi küzdelmet komponál a szerző.

44. kottapélda

Allegro vivace
Johannes

155

Im Himmel a - ber er - hob sich ein gro - ßer Streit.

pp *cresc. molto* *mf* *tr*

Mi - cha - el und sei - ne En - gel, Mi - cha - el

tr *cresc.* *f*

U. E. 10.951

A kottapéldán látható módon az asszony motívuma (lásd a 42. kottapéldát) teljesen új köntösben jelenik meg. A gyermekét a sárkánytól védelmező asszony motívuma (155. ziffertől) feszült ritmikai és 3/4- be transzformált variációban ölt testet: a jó és rossz összecsapását halljuk. A nyolcad szünet utáni tizenhatodik, trilla, illetve szinkópa ritmusképletét sokáig boncolgatja a szerző, az egymásnak feszülő markáns ritmusokkal mindvégig az asszony motívumának anyagát vagy annak töredékét dolgozza fel.

A csata, majd egy üldözési jelenet után végül (171. ziffer) revelációként hat a fehér lovas visszatérése, amely elpusztítja a sárkányt. „Ich sah den Himmel aufgetan und er, der Reiter auf weißen Roß, der König der Könige..” (Láttam az eget megnyíltni, és megjelent a fehér lovon ülő lovas, a királyok királya, az Urak Ura.) – mondja János a 171. ziffer után öt ütemmel. Az oratórium első részének második pecsétjénél bemutatott motívum itt mint a Megváltó érkezik. Zenei anyagában szinte hangról hangra ugyanaz, a szerző csak a hangszerelésen és a hangnemen változtat a kórust teljesen mellőzi.

45. kottapélda

The image shows a page of a musical score for Franz Schmidt's 'Das Buch mit Sieben Siegeln'. The page is numbered 69 in the top right corner. The title of the work is 'SZÖVEGÁBRÁZOLÁSI TECHNIKÁK ÉS MOTÍVUMOK FRANZ SCHMIDT: DAS BUCH MIT SIEBEN SIEGELN CÍMŰ ORATÓRIUMÁBAN'. The specific example is labeled '45. kottapélda'. The score itself is for measures 171 through 174. It is written for a large orchestra, with parts for Kl. Fl. (Clarinet in F), Fl. (Flute), Ob. (Oboe), Kl. B. (Clarinet in B), B.-Kl. B. (Bass Clarinet in B), Fg. (Fagott/Bassoon), Hrn. F. (Horn in F), Trp. B. (Trumpet in B), Pos. (Posaune/Trombone), Tba. (Tuba), Pk. (Percussion), Vl. (Violin), Vr. (Viola), Vc. (Violoncello), and Kb. (Kontrabass). The key signature is B-flat major (three flats). The time signature is 4/4. The score includes various musical notations such as dynamics (ff, f, mf, dim, molto), articulation (tr, trill), and phrasing. The bottom section of the score is marked 'Vivace' and '171'.

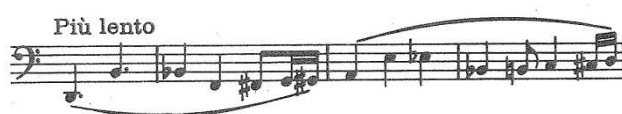
Nem csak Schmidt tervszerű kompozíciós technikájára derül fény, hanem most érthetjük meg Schmidt sajátos jelenések- felfogását is. Schmidt motívum használata – ami a bárányt, a gyermekeket és a fehér lovat illeti – eszköz tervének megvalósításában. A

bárány, aki megnyitja a könyvet (és feláldoztatott) egyúttal a kis gyermek is, amely megváltja majd (fehér lovon) a világot. Így válik világossá, hogy a szerző a motívumot miért használja egyszerre alapformájában és diminuált verziójában is (lásd: a 33. kottapéldát).

3.5. A könyv-motívum

Schmidt motívumai közül a vegyes színezetű („lebegő”), azaz diatonikus és kromatikus elemeket is tartalmazó motívumok igen figyelemre méltóak. Az oratórium központi „szereplője”, a könyv (a bárány motívumához hasonlóan) többször is megjelenik. A szerző könyv-motívuma a *Prológusban* rajzolódik ki először. „Und ich sah in der rechten Hand dess, auf dem Throne saß, ein Buch.” (És láttam a királyi széken ülő jobb kezében egy könyvet.).

46. kottapéllda



A témát a bőgő „misztikus” mélységekből indítja: egy nagy ugrás (nagyszext) felfelé, majd kis szekund és kvart le, utána kromatikusan fel az *A*-ig. Ez a két taktus a négyütemes passacaglia-szerű témának az első fele. Az utótag hasonló szerkezetű, de nem pontosan ugyanaz.¹²⁶ Most kvintlépéssel indít, kis szekundot és kvartot lép le, majd a legvégén kromatikus felfelé lépegetéssel *Esz*-en, a kiindulóponthoz képest kis szekunddal magasabban áll meg. A motívum diatonikus és kromatikus lépések keveréke. Ritmikai elemei még inkább segítenek a „lebegő”, talányos érzet kialakulásában: A pontozott negyedekkel induló téma homályossá teszi a 3/4-es érzetet. A könyv- motívum első és utolsó üteme inkább 6/8-ban pulzál, de felfoghatjuk azt az előbb említett (3/4-es) rendszerben is. Ha a huszonnégyszerű hangból álló témát megvizsgáljuk, látható, hogy mind a tizenkét félhang megjelenik.

¹²⁶ Schmidt könyv-motívumának már volt hasonló variánsa korábbi művében is (például: *A-dúr vonósnégyesének* I. tétele, 49. ütem). Akio Mayeda: „Zu den Streichquartetten Franz Schmidts”, In: Walter Obermeier I.m.49.

Schmidt a 32. ziffertől induló négy ütemes könyv-motívumot hétszer ismétli meg, mindig egy kis szekunddal feljebből. A szerző – akár a János-motívummal – egyértelműen ismét a hetes számra céloz: A könyv – mely „külső és belső oldalán tele volt írva és hét pecséttel le volt pecsételve” (Jel.5.1) – és egyúttal a zeneszerző által ábrázolt motívum maga a rejtély.¹²⁷ A hétszer, mindig kis szekunddal magasabbról induló téma végül Asz –on, tritonusz távolságra érkezik a D – kiindulóponttól (lásd a 47. kottapéldát a következő oldalon).

Igazán egyedi az említett terület kibontakozása, mind a harmonizálás, mind a zenekari hangszerelés szempontjából. A témát indító bőgő után fagottok, harmadszor pedig a cselló következik. Lassan nő ki „alulról” a téma. Ez alatt pianissimo tremoló aláfestést használ a szerző, melyet először a brácsa játszik. A fagottok témájához a hegedűk (de nem ütemkezdésre) és a cselló „úszik be” – ezzel még inkább lebegtetni a már említett 3/4 kontra 6/8 kérdést. A háttértremolók segítségével a zenei anyag először fanyar két szólamra, majd pillanatnyi hármashangzatokká áll össze. A 33. ziffer után megjelenik a téma ellenpontja (fagottok), illetve a négyeshangzatok is. A negyedik félhangról az első trombita játssza a témát. Ebben a viszonylag mély fekvésben pianissimo dinamikával különös csengése és színe van a hangszernek. A hömpölygő folyamatban hét ütemmel később a hegedűk veszik át a motívumot. Közben a harmóniákká váló negyedek folyamatos nyolcadmozgást vesznek fel, s a kromatikus menetek alterációkban gazdag zenét eredményeznek.

¹²⁷ Jean Françaix *L'apocalypse selon Saint Jean* című oratóriumának *La Bête de la Terre* (A szárazföldi vadállat) című tétele érdekesen utal a hatosra, mint ördögi számra. A szólistákra és „alvilági zenekarra” („Orchestre infernal”) írt tételben a szerző a „six, six, six, jamais sept” (hat, hat, hat, sose hét) szöveget az alt, tenor és basszus szólistákkal skandáltatja. A háromszor egymás utáni hatos szám a „666”, a sátáni szimbólum. Ráadásul Françaix lejegyzésében a pontozott nyolcadok értéke tizenhatodokban mérve is hatot tesznek ki. Thomas Daniel Schlee I.m.263.

47. kottapéllda

Johannes 25

32 *Più lento*

Und ich sah in der rechten Hand deß, der auf dem Thro-ne saß, ein Buch.

Joh. Ein Buch, be - schrie

33

- ben in - wen - dig und aus - wen - dig

poco cresc.

Joh. und ver - sie - - gelt, ver -

U. E. 10.951

26

Joh. sie - gelt mit sie - - ben Sie - - gehn.

dim.

34 *ritard.*

Joh. Ein

pp

A 34. ziffer előtt négy ütemmel egyszer csak megváltoztatja Schmidt harmonizálási eszközeit és újabb utat talál. A pozanok témáját kolorizáló ellenmozgás mixturává szelődül. Szép az egybeesés: a 34. ziffer előtt négy ütemmel *G-Esz-G* tercokon kilengést hallunk, pontosan akkor, amikor János a melódiájának a tetejére ér, és kimondja: „sieben Siegeln” (hétpecsétetes). A kottapélda jól mutatja, hogy a motívum hetedik, s egyben utolsó megjelenésekor (mélyvonósok) Schmidt kromatikus mixtúrákkal operál, melyek az eddigi terc távolság helyett egymástól szekund távolságra lévő hangokkal csendesednek le.

Összefoglalva a hétszer négy ütem történéseit *D-Asz* –ig:

1. és 2. stáció: lassan kibontakozó kétszólamúság.
3. stáció: hármas és négyes hangzatok megjelenése.
- 4.-5. stáció: ellenszólam, nyolcadoló mozgás.
6. stáció: mixtúrák együttemes harmóniaváltásokkal.
7. stáció: sűrű kromatikus mixtúrák.

Ezt követően, a 35. ziffertől új motívumot fedezhetünk fel, melyet Schmidt az angyalok szerepét betöltő szólistákkal énekeltet. „Wer ist würdig zu nehmen das Buch?” (Ki méltó a könyvet átvenni és a pecsétjeit feltörni?).

48. kottapélda

The image shows a musical score for the text "Wer ist würdig zu nehmen das Buch?". The score is written for voice and piano. The voice part is on a single staff, and the piano accompaniment is on two staves. The piano part features a mixtúra (chromatic mixture) in the left hand, with notes moving in a chromatic scale. The right hand of the piano part has a more complex, arpeggiated texture. The score is marked with a box containing the number 35, indicating the start of a new section. The tempo is marked with a 'p' (piano) dynamic. The text is in German, and the score is in a standard musical notation style.

Ez a téma (kérdés-motívum) melodikai és ritmikai szempontból is jóval egyszerűbb, szemben az előző transzcendenssel. Konszonáns harmóniái himnikusan lejtnek, szabályos periódust alkotva.

A 35-38. zifferig Schmidt ismét „operaegyüttest” komponál, melyben az angyalok bőrébe bújtatott szolistákat, a könyv motívumát játszó zenekarral szembesíti. A zenei párbeszédben többször feltett kérdésre azonban senki sem tudja a választ. A rejtélyes „könyv” pedig némán hallgat, a szerző a motívum megjelentetésével titokra utal. Wagner *Lohengrin* című operájának II. felvonásában fellelhető *Geheimnischor* (Titokkórusában) hasonló a szituáció. Lohengrin kilétét firtatja a kórus: „Welch’ ein Geheimnis muß der Held bewahre?” (Mily titkot őriz így vigyázva ajka?).

49. kottapélda

Mässig langsam.
(Lohengrin hält betroffen an, als er, sich zu Elsa wendend, diese mit heftig wogender Brust in wildem inneren Kampfe vor sich hinstarren sieht.)

muss ich Antwort ge-ben: Bl. El - sa... Ve. El - sa! wie seh' ich sie er-
beben!
Ortrud. In wil -
Friedrich. In
König. Welch ein Ge-heim - niss muss -
Die Frauen u. Knaben. Welch ein Ge -
Die Männer. Welch ein Ge-heim - niss muss der Held be-wah - ren?
Eng. H. Volles Orch. Welch ein Ge-heim - niss
Bel. dim. pp trem. Fl.

Wagner több, a Lohengrinben használt motívumát is beleszövi az operaegyüttes zenei anyagába: az úgy nevezett „megkísértés-motívumot” (*Versuchungs-Motiv*) és a „kérdés tilalma-motívumot” (*Frageverbots-Motiv*).

Schmidt oratórium-együttesének „eredménytelen” párbeszéde a kérdés-motívum utolsó két ütemének szekvenciális továbbfejlesztésével és a könyv-motívum többszöri tükörfordításának repetálásával zárul (38-43.ziffer). A szólistáktól elragadja Schmidt a kérdés-motívumot, a zenekar vonós és fúvós szólamai pedig kíséretessé válva ismételtetik azt tovább. E terület az oratórium azon ritka helyei közé tartozik, ahol Schmidt két motívummal dolgozik egyidejűleg. Dialógusában a drámai szituáció ábrázolásának érdekében a végtelenségig játszik motívumaival, s erősen improvizatív hatást kelt.

50. kottapélda

28

38

Das Buch, und sei - ne Sie - gel zu bre - chen?

nehmen das Buch, zu neh - men und sei - ne Sie - gel zu bre - chen?

nehmen das Buch, zu neh - men und sei - ne Sie - gel zu bre - chen?

nehmen das Buch, zu neh - men und sei - ne Sie - gel zu bre - chen?

38

39

40

A szerző szinte minden hangnemet érint (a kérdést és a feleletet térben is elhelyezi), alaposan körbejárja a kvintkört. A 39. ziffernél a basszusklarinét is bekapcsolódik, mely rendkívüli hangszínével tovább fokozza a zenei-kép szinte tapintható vizualitását. A 41.

ziffernél viszont zsákutcába jutunk, amikor a megszólaló *d-moll* akkordra újra belép János. „Und niemand im Himmel, noch auf Erden noch unter der Erde konnte das Buch nehmen und auf-tun.”- azaz: „De senki nem tudta sem az égben, sem a földön, sem a föld alatt a könyvet átvenni, megnyitni és beletekinteni.” Erre rendkívül különös hatású rézfúvós-akkordváltások szólalnak meg, melyet először a négy kürt játszik.

51. kottapélda

The musical score is for Johannes Brahms' 'Püi lento' (Op. 10, No. 951). It is in D minor and 4/4 time. The score consists of a vocal line (Joh.) and a piano accompaniment. The lyrics are in German: "Und nie-mand im Him-mel noch auf Er-den, noch un-ter der Er-de konn-te das Buch neh-men und auf-tun, noch drein se-hen." The score includes dynamic markings like "dim." and "pp", and a rehearsal mark [41]. The piano part features a prominent bass line with a mix of eighth and sixteenth notes, and a treble part with chords and some melodic lines. The vocal line is simple and follows the lyrics.

D moll-Gisz moll6, A moll-Disz6, E moll-B moll6, H moll-F moll, Fisz moll6-C moll

Az egymástól poláris távolságra eső harmóniák az ég és a föld kettősségét reprezentálják. Az akkordok lemondó színe és hangulata a teljes tanácstalanságot,

reményvesztettséget mutatják. Hangszerelésük is találó: a rézfúvós csoportok felváltva, stafétaszerűen váltják egymást („senki nem tudta megnyitni..”).¹²⁸ Az utolsó *c-moll* akkord után (a 42. ziffer előtti ütemben) *Cisz*-re vált – íme, a tizenegyedik hangmagasság, amely még nem oldódott fel. A „végső megoldásra”, a *G*-re nem kell már sokáig várni. A 42. ziffer után még elhangzik a könyv-motívum tükörfordítása, s annak megtört, felszabdalt utolsó üteme megáll az oldódni váró *Cisz*-orgonaponton. A kiírt generálpauzával Schmidt továbbfokozza a zenei szituáció feszültségét. A 43. ziffernél végre feltűnik finoman a horizonton a *G*, pontosabban a *G-dúr* (a Bárány).

Schmidt titokzatos könyv-motívuma, később az oratórium második részében, a halottak megítélésének ábrázolásánál is megjelenik. Az eddigi variánsokkal ellentétben, itt jóval erősebb kontrapunktikus módszert használ (lásd az 52. és az 53. kottapéldát a következő oldalon).

Először a motívum tükörfordításának első két ütemét halljuk fuga formájában. A ritmikailag variált témafejtől alig bontakozik ki, máris kromatikus nyolcadokká alakul. A kromatikus meneteket terc és szext párhuzamokban is használja, amíg a fűgává vált motívum harmadik szólamként funkcionál.

Követve a szöveget a 219. ziffernél („Und ein anderes Buch ward aufgeschlagen”- Felnyitottak még egy másik könyvet is) újra visszarendezi a könyv-motívumot a kezdetben megismert formájába. Világosan érzékelhető: a motívum sejtelmes karaktere ellenére alapformájában (ami emelkedő dallamvonalú) biztató érzéseket kelt. Ugyanakkor annak tükörfordítása (lefelé vonuló) lehangolóbb, pesszimistább.

Nem csoda tehát, hogy a 220. ziffer után a kromatikus anyag konszonáns mixtúrákká rendeződik össze, amikor a szöveg azt mondja: „...ami az Élet könyve volt” Az először kimondott „Lebens”- „élet” *G-dúr*ra érkezik, mely után két ütemmel elérjük a tetőpontot. Innen a motívum két ütemes ismételtetésével operál a szerző. A 221. ziffer előtt három ütemmel már csak a motívum utolsó hangjait repetálja, a mixtúra mozgásokat azonban továbbfejleszti, és azok ritmikus elemeit felélénkíti. Az ismétlődések igen kifejezőek, ami a szöveg-zene kapcsolatát illeti: „Wer aber nicht gefunden wurde aufgeschrieben im Buch des Lebens, ward in den Feuersee geworfen.”-

¹²⁸ Und niemand im Himmel noch auf Erden, noch unter der Erde konnte das Buch nehmen und auf tun.

azaz: „Akiket azonban nem találtak meg az Élet Könyvébe bejegyezve, azokat a tűztóba vetették.”

52. kottapélda

180 217 *Allegro moderato*

Joh. *Klein, stan-den vor dem Thron. Und Bü -*

cresc. f dim pp

Joh. *- cher wur - den auf - geschla-gen und die To - ten wur - den ge-*

pp poco cresc. p

218

Joh. *rich-tet, wur - den ge-rich-tet, nach dem, was da in den Bü - chern auf-*

p poco espr.

Joh. *- ge - schrie-ben stand, — nach ih - ren Wer - ken.*

pa.

SZÖVEGÁBRÁZOLÁSI TECHNIKÁK ÉS MOTÍVUMOK FRANZ SCHMIDT:
DAS BUCH MIT SIEBEN SIEGELN CÍMŰ ORATÓRIUMÁBAN

219 181

Joh. Und ein an - de-res Buch ward

220 *p dolce*

Joh. auf - ge - schla-gen: das ist das

p espr. *p espr.*

Joh. Buch des Le - bens, das Buch des Le -

Joh. bens, *dolce* Wer a - ber

cresc. *dim.*

U. E. 10 983

53. kottapélda

182 *Poco accel.*

Joh. nicht ge-fun-den wurde auf - ge-schrieben im Buch des Le-bens,

221 *Più vivace*

Joh. ward in den Feu - er-see ge-wor-fen.

pp cresc. molto ff

Joh. Das a - ber ist der zwei-te Tod,

ritard. 222 *Lento*

Joh. der Feu - er - see.

f dim. molto pp

„Csodakürtök zengenek meg,
sírok éjén átremegnek,
ítéletre, mindeneknek”.¹²⁹

3.6. A pozan-motívum

Az Utolsó ítéletet, vagy a „Harag napját” meghirdető harsonák, „csodakürtök” már az Ószövetség könyveiben is megjelennek. Józsué könyvének hatodik fejezetében például a hét harsona (A Biblia egyszer harsonának, más alkalommal szarukürtnek nevezi) Jerikó elesténél szólal meg, de nem az ítékezés céljából.¹³⁰ Az ítéletet hirdető instrumentum hangja a gyászmisék (requiem) elmaradhatatlan szereplőjévé vált.¹³¹ Mivel értekezésem Schmidt oratóriumát és a Jelenések könyvének oratorikus feldolgozásait tárgyalja, így a teljesség igénye nélkül segítségül hívom a több évszázadra visszanyúló *Dies irae*-témát.

Schmidt oratóriumában az ítékezést jelképező pozan-motívum és alaphangneme (*c-moll*, amely végül *C-dúr*ra világosodik ki) alapvetően meghatározzák az oratórium egész tételét.¹³² Schmidt pozan-motívuma egy rendkívül lapidáris, kromatikus és diatonikus elemeket is tartalmazó téma.

54. kottapéllda



¹²⁹ A fenti idézet részlet Tommaso di Celano *Dies irae* kezdetű himnuszából (Sík Sándor fordítása).

¹³⁰ „Hét pap ugyanakkor vigyen hét harsonát a láda előtt. A hetedik nap hétszer menjetek körbe a város körül, a papok fújják meg a harsonákat. Ha a kürt felharsan, az egész nép törjön ki egyetlen hatalmas csatakiáltásban. S a város falai menten leomlanak. Akkor hatoljon be a nép, ki-ki ott, ahol éppen van...” (Józs.6.4-5).

¹³¹ *Requiem*: latin szó, a gyászmise introitusának első sorát indítja: „Requiem aeternam dona eis, Domine!” (Adj örök nyugodalmat, Uram!). 1570- ben V. Szent Pius szabályozta a gyászmise oratórium jellegű feldolgozását. A gyászmise tételei: Introitus, Kyrie, Dies irae, Offertorium, Sanctus, Agnus Dei, Libera me). <http://lexikon.katolikus.hu/R/requiem.html> utolsó letöltés: 2014.10.02.

¹³² A végítéletet ábrázoló *c-moll* hangnem a sorsszerűségre utal. Gerhard J. Winkler Schmidt oratóriumának vizsgált tételét és az elkerülhetetlen sors *C-dúr* kivilágosodását Beethoven *V. „Sors-szimfónia”* című művének hangnemi felépítésével rokonítja. Gerhard J. Winkler: „Anmerkungen” I.m.76.

A hét ütemes motívumban (3+2+2 ütem) a felhangrendszer elemei is megtalálhatók (C-G-C''), a legkarakterisztikusabb mozzanata mégis a két tritónusz lépés: C-Fisz, Desz-G. Ezt követően viszont nagy szekundot és tiszta kvártot lép fel. A háromtagú lapidáris téma olyan, mint jelentése: nagy szenvedést hoz (két tritónusz) de a végén ott a megváltás (a motívum diatonikus fellépő mozzanata).¹³³

Az általam vizsgált apokaliptikus, vagy egyéb eszkatológikus szövegekre komponált oratóriumok között nem minden végítéletet hirdető harsonaszónak ilyen vészjósló a hangja. Händel *Messiás* című oratóriumának *The trumpet shall sound* kezdetű basszus áriája kifejezetten világos színű témára épít.¹³⁴ A műben nem harsona fújja az ítéletet jelző szignált, hanem a trombita. Händel a *D-dúr*t nem a sorsszerű, drámai színt kifejező tradicionális hangnem-toposzok közül választotta. A trombitatéma dallama hármashangzat felbontásban tör felfelé. Mozart *Requiem* című oratóriumának *Sequentia* tételében a *Tuba mirum* kezdetű ária pont az ellentéte az imént említett Händel-példának.¹³⁵ Mozart harsonája a *B-dúr* hármashangzatot egy kivétellel felülről lefelé játssza. Ahogy Händelnél trombita jeleníti meg az ítélezés hangját, Telemann *Der Tag des Gerichts* (Az ítélet napja) 1761-ben írt kompozíciójában sem harsona szólal meg. A „Posaunen tösen! Donner sprechen!” (Harsonák zúgnak! Mennydörgés szól!)- recitativo részben a continuoval ellátott három kürt akkord-szerű fanfárja lép be.

55. kottapélda

The musical score is for three horns (Horn I, II, and III, all in G major) and a basso continuo. The horns play a fanfare-like melody. The basso continuo has the following lyrics: *preisen. Po-sau-nen tö-sen! Don-ner*. The tempo is marked *Maestoso*. The score is in G major and 2/4 time.

¹³³ Gerhard J. Winkler I.m. I.h.

¹³⁴ Gernot Gruber: „Die apokalyptischen Posaunen, In: Carmen Ottner I.m.74.

¹³⁵ I.m.I.h.

Schmidt az Utolsó ítélet előtt megjelenő hét harsonát sajátosan, a belépő szólamok konkrét számával illusztrálja. Az első pozan megjelenését egy szólista s, a második pozan két hangszeres játssza. Schmidt átdramatizálja a Jelenések könyvének végététét, változtat a bibliai sorokon, a sorscsapások bejelentésénél elhagyja a múlt időt és helyette jelen időt használ: „Die Posaune verkündet großes Wehe.” (A harsonák nagy csapást hirdetnek). A szerző óriási kontrasztot teremt a pozan-motívum és az utána megszólaló egyszerű korál dallam között, melyet a szólistákkal szólaltat meg (lásd az előbbi kottapéldát). Maga a gregoriánszerű téma emlékeztet a „*Durch Adams Fall ist ganz verderbt*” kezdetű népénekre.¹³⁶

56. kottapélda

DURCH ADAMS FALL IST GANZ VERDERBT BWV 18. Gleich wie der Regen und Schnee*) / Witten

Ich bitt, o Herr, aus Her - zens Grund, du wollst nicht von mir neh - men
dein heil - ges Wort aus mei - nem Mund; so wird mich nicht be - schä - men

Ahogy már említettem, Schmidt tervszerűen bővíti a „létszámot” a Bibliában megjelenő harmadik és negyedik pozan (a zenekari harsonák elfogytával a tubát is belépteti) megjelenésekor is. Hasonló hangszerelési ötletet Verdi *Requiemjének Tuba mirum* tételében találunk. A szerző világot rengető végétét zenéjében a zenekart és a négy külső trombitát térben is elválasztja egymástól.¹³⁷ Verdi hangneme az említett rész indulásánál megegyezik a Schmidt által is használt *c-moll* tonalitással, a két zenekari trombita unisono *Esz-ről* indítja a végétét fanfárját:

¹³⁶ Philip Weller-Robert Pascall Im.213.

¹³⁷ Verdi instrukciói az említett résznél a következők: *Due Trombe in lontananza ed invisibili*, (Két trombita láthatatlanul a távolból) és *Altre due Trombe in altra parte in lontananza ed invisibili* (Ezen kívül két trombita a másik oldalról láthatatlanul, távolról). Giuseppe Verdi: *Messa di Requiem per soli, coro ed orchestra*. Partitura (Milano: Ricordi nuova edizione riveduta e corretta 1964) 40.

57. kottapéllda

40 **13** Allegro sostenuto $\text{♩} = 88$
 in Orchestra
 in Mi $\flat$

Trbe I. II. Sole mf

Trombe Due Trombe in lontananza ed invisibili. p

in Mi $\flat$ a due

Altre due Trombe in altra parte in lontananza ed invisibili. p

a due

in Mi $\flat$ poco cresc. animando a poco a poco

Trbe in Orch. Sola p a due cresc. stacc. e

in Mi $\flat$ p

in Mi $\flat$ a due a due poco cresc.

4 Trbe in lontananza a due a due poco cresc.

in Mi $\flat$ a due poco cresc.

41

14

Fag. ff

Corni in Mi $\flat$ ff in Mi $\flat$ ff Tutta forza

in Mi $\flat$ ff D

Trbe in Orch. cresc. a poco a poco ff Tutta forza

in Mi $\flat$ cresc. a poco a poco ff

Trbn I. Le II. ff

Trbn III. e Offic. ff Tutta forza

Timp. ff

in Mi $\flat$ a due

4 Trbe in lontananza a due 3 cresc. a poco a poco

in Mi $\flat$ a due 3

Verdi igen hatásosan lépteti be a többi (összesen nyolc) trombitát, a zenekari és a távolabb elhelyezkedő hangszerek válaszolgatása igazi világvéget ábrázoló freskóvá válik. A 13. ziffer után szűkített harmónia (meghatározó hangköze a tritónusz) szólal meg.

Ami a végítéletet ábrázoló zenekari hangszerelés nagyságát illeti, Berlioz már 1837-ben túlszárnyalta az imént említett kompozíciókat. A *Requiem (Grande Messe des Morts)* című oratóriumának *Tuba mirum* tételében a szimfonikus zenekartól elválasztva, a hangversenyerem négy sarkába állított rézfúvós együtteseket alkalmaz. Valódi égzengéssel felér a negyvennégy „apokaliptikus” hangszeres játéka.¹³⁸ Verdi rezeseinek témája, ritmusképletei rendkívüli módon hasonlóak Berlioz oratóriumának részletével.

¹³⁸ Berlioz szimfonikus zenekarában és a négy rézfúvós együttesben összesen hat kürtöt, négy cornettot, tizenkét trombitát, tizenhat harsonát, illetve hat tubát használ.

18 Andante maestoso. (♩ = 72)

Flauti.
Oboi.
Clarineti in C (Ut).
Corni in Es (Mi♭).
Corni in F (Fa).
Corni in G (Sol).
Fagotti.

4 Cornetti in B (Si♭).
2 Tromboni.
2 Tuba.

2 Trombe I in F (Fa).
2 Trombe II in Es (Mi♭).
4 Tromboni.

4 Trombe in Es (Mi♭).
4 Tromboni.

4 Trombe in B (Si♭) basso.
4 Tromboni.
2 Tuba.

1^{re} Orchestre au Nord.
Orchestra I im Norden.
Orchestra No I to the North.

2^e Orchestre à l'Est.
Orchestra II im Osten.
Orchestra No II to the East.

3^e Orchestre à l'Ouest.
Orchestra III im Westen.
Orchestra No III to the West.

4^e Orchestre au Sud.
Orchestra IV im Süden.
Orchestra No IV to the South.

Ces quatre petits Orchestres d'instruments de cuivre doivent être placés isolément, aux quatre angles de la grande masse chorale et instrumentale. Les Cors seuls restent au milieu du grand Orchestre.

Diese vier kleinen Orchestre von Blechinstrumenten müssen einzeln an den vier Ecken des grossen Chor- und Orchesterkörpers aufgestellt sein. Die Hörner allein verbleiben im grossen Orchester.

These four small brass-wind orchestras must be placed separately at the four corners of the grand group of choral singers and instrumentalists. Only the French horns remain in the grand orchestra.

Timpani in D (Ré) F (Fa).
Timpani in G (Sol) Es (Mi♭).
Timpani in Ges (Sol♭) B (Si♭).
Timpani in H (Si) E (Mi).
Timpani in A (La) Es (Mi♭).
Timpani in As (Lab) C (Ut).
Timpani in G (Sol) Des (Ré♭).
Timpani in F (Fa) B (Si♭).

Deux Timbaliers pour une paire.
Zwei Schläger für jedes Paar.
Two drummers for each pair.

Il faut à tous les Timbaliers des baguettes à tête d'éponge.
Alle Posaunen mit Schwammschlägern.
Use sponge-headed drum sticks with all the drums.

Un Timbalier pour une paire.
Ein Schläger für jedes Paar.
One drummer for each pair.

* Gran Cassa in B (Si♭). (Caisse roulante.)
(Wirteltrommel.)
(Tenor-drum.)
Gran Cassa { avec deux tampons.
mit zwei Schlägern.
with two drum-sticks.

4 Tamtam.

10 Cinelli { frappées avec une baguette ou un tampon.
mit einem Schlägel oder einem Köttel geschlagen.
Struck with a drumstick of either a kettle-drum or a Bass-drum.

CORO.

Violino I.
Violino II.
Viola.
Violoncello e Contrabasso.

19 Andante maestoso. (♩ = 72)

Une mesure de ce mouvement équivaut à deux du mouvement précédent.
Ein Takt dieses Zeitmasses gleichwertig zweien des vorhergehenden.
One bar of this movement has the time-value of two of the preceding movement.

20 Andante maestoso. (♩ = 72)

Amíg Verdi és Berlioz harmónia-menetekben exponálják a végzetet sugalló tritónusz hangközt, addig Schmidt magában a pozan-motívumban rejti azt el. A *hétpecsétes* könyv baljós karakterű pozan-motívumát egyre bonyolultabb szövésű ellenszólamokkal vezeti tovább.

együttal a drámai vonulat elmesélését.¹³⁹ Kezdetben villanásszerűen szólal meg a téma a szólamok között, „szétdobálva” (a motívum három tagjából csak egy-egy). Négyes fűga alakul ki, melyben a már ismert témához sűrű, jambikus lejtésű ellenszólamok társulnak. A 189-190. ziffer között állandósul a négy szólam, mely heterofon módon mind más szöveget énekel.¹⁴⁰

A 191. ziffernél megszólal a hatodik pozant megtestesítő fanfár is, immár új tonalitásban, A-ról. A tíz ütemenként belépő énekkari szólamok, melyek a pozanmotívumot éneklük, a következő hangmagasságról indulnak: Basszus A, alt F, tenor Desz, a szoprán pedig ismét A hangról, azaz a bővített hármass pilléreiről. A 198. ziffer előtt Schmidt beiktat egy generálpauzát, amely után megszólal a hetedik, egyben utolsó „pozanszó” is. A motívumot ezúttal oktávpárhuzamban erősítve harsonák és az első trombita játsszák. Schmidt a téma augmentációjával és a hangszerelés megerősítésével kiemeli, és aláhúzza az aktus jelentőségét.

¹³⁹ „Turbaszerűen”, azaz tömegesen lépnek be a fafűvós szólamok. A latin *turba* jelentése sokadalom, nép, tömeg. Passiókban, és vallásos játékokban az egyes személyekkel (evangélista, Krisztus) szemben a tanítványok csoportja, zsidók, katonák, stb. Brockhaus Riemann I.m. 3. kötet, 556.

¹⁴⁰ A gyors tempó, a sűrű polifon szöveg és a szillabikus szólamvezetés miatt nem igazán lehet hallani a négyszólamú kórus szövegét. Ennek illusztrálásaként álljon itt egy rövid példa (a 189. ziffer után két ütemmel): „Und aus dem Abgrund steigt schwarzer Rauch empor, daraus kommen Heuschrecken ohne Zahl und peinigten die Menschen wie Skorpione.”- azaz: És a kútból fekete füst szállt fel, sáskák lepték el a földet, akkora erejük volt, amilyen a föld skorpióinak. Az idézett sorok mindössze egy gyors periódus alatt szólalnak meg a basszusban a többi három szólam folyamatos ellenmozgása alatt. A „sáska” és egyéb kízó sorscsapások ábrázolása a gyors 6/8-ban igen képszerű.

61. kottapélda

198

1. Trp. C

1.

Pos.

2.

f

cresc.

f

cresc.

f

cresc.

S.

A.

Chor

T.

B.

f

f

f

f

Nun sind die Reiche der Welt
Now are the King - doms of the world

Nun sind die Reiche der Welt
Now are the King - doms of the world

Nun sind die Reiche der Welt
Now are the King - doms of the world

Nun sind die Reiche der Welt
Now are the King - doms of the world

1.Trp.C

1.

Pos.

2.

S.

A.

Chor

T.

B.

uns - res
be - come

Herrn
God's

ge -
King -

wor - den!
dom!

Er wird
He shall

herr - schen von
reign for

cresc.

cresc.

cresc.

cresc.

298

199

Fl. 1. 2.

Ob. 1. 2.

Kl.B. 1. 2.

Fg. 1. 2.

Hrn.F. 1.2. 3.4.

Trp.C. 1. 2.3.

Pos. 1.2. 3.

Tba.

Pk.

Bok.

Gr.Tr.

S.

A.

Chor

T.

B.

199

1.

2.

Br.

Vlc.

Kb.

E - wig-keit zu E - wig-keit!
e - ver and e - ver!

Gott un - ter - fan
God shall reign

Gott hat die
The Lord shall

Gott der Herr re
God the Lord shall

E - wig-keit zu E - wig-keit!
e - ver and e - ver!

Gott der Herr re
God the Lord shall

Haydn *Teremtésének*, s egyben az oratórium-irodalom egyik legnagyobb hatású és jelentőségű részlete lebeg itt („Und es war Licht”- És lett világosság) *A hétpecsétetes könyvben*.¹⁴¹ „Ő fog uralkodni örökkön- örökké!”- hangzik fel a kórusban, s a hosszú diszszonancia uralta polifon rész után (*c-moll*) igazi reveláció az „Ewigkeit”-ra - „örökké” -re komponált *C-dúr* akkord.¹⁴² A szerző azonban nem elégszik meg a csúcsható feljutással, az Isten örökkévalóságát további gigantikus méretű (112 ütem hosszú) szakasszal folytatja. A 210. ziffer után nem csak időrendben sűríti a témákat, hanem, egyidejűleg több tonalitásba is helyezi azokat. Mintha a multi- tonalitással húzná alá a szöveg jelentését: „Gott der Herr regiert die Welt! Ewig ist seine Gewalt über alles. Sein Reich ist überall.”- „Az Úr, az Isten kormányozza a világot, hatalma mindenre kiterjed.”

62. kottapélda

The musical score is a complex polyphonic setting of the text "Gott der Herr regiert die Welt! Ewig ist seine Gewalt über alles. Sein Reich ist überall." The score is written for multiple voices and instruments, with a prominent fortissimo (ff) marking and a pizzicato (piüf) marking. The text is written in German and is repeated across the staves. The score is a complex polyphonic setting of the text, with multiple staves and a complex arrangement of notes and rests. The text is written in German and is repeated across the staves.

¹⁴¹ Philip Weller-Robert Pascall I.m.212.

¹⁴² „Er wird herrschen von Ewigkeit zu Ewigkeit!”

Nem csak méretei miatt, (ötödik pozan: 52 ütem, hatodik pozan: 72 ütem, hetedik pozan: 182 ütem, + stretta: 112 ütem) hanem a négyes-fuga kidolgozási részletei miatt is bátran idézhetjük Andreass Liess szavait: „Kétségtelenül Schmidt polifonikus remekműve ez.”¹⁴³A 214. ziffernél ismét homofon tömbökbe rendeződik a kórus és végérvényesen megérkezünk *C-dúr*ba. Az utolsó két ütemben Schmidt gyakorlatilag „pecsétet tesz” a tétel végére azzal, hogy „benne felejt” két fontos hangszert a markánsan lezáró tutti zenekari akkord után. A tam-tam által kísért első trombita az, amely a feltűnően magas háromvonalas *C*- hangot tovább tartva egyedül marad. Az igen direkt, hatásos akusztikai élményt még fokozza a szerző: az éteri magasságokba helyezett trombita hang az imént idézett szövegrészt ábrázolja: „Gott der Herr regiert der Welt!..”- (Az Úr, az Isten kormányozza a világot).

¹⁴³ I.m.I.h.

4. Franz Schmidt zeneszerzői eszközeinek sajátosságai és jelentősége

Összegezve Franz Schmidt *A hétpecsétetes könyv* című kései művének sajátosságait, a következőket egyéni vonásokat fedezhetjük fel:

Schmidt eklektikáját főleg a német zeneszerzői tradíciók felelevenítése és saját kromatikus stílusának plasztikus ötvözte határozza meg. Dolgozatom második és harmadik fejezetében igyekeztem rávilágítani arra, hogy *A hétpecsétetes könyv* olyan történelmi tabló, mely többek között Bach, Händel, Haydn, Beethoven, Brahms, Wagner, Bruckner, Schönberg kompozíciós eszközeit vonultatja fel virtuóz módon. A megnevezett komponisták és stílusok mellett Schmidt azonban még mélyebbre ás, amit végül saját névjegyével pecsétel meg.

A különböző bibliai látomásokat egy-egy előre meghatározott konstrukciós elv (Berg féle „invenció”), vagy hangszerelés segítségével fogalmazza meg, ami mindig a szöveg kifejezésének szolgálatában áll. Schmidt Apokalipszise egy nagyméretű recitativo accompagnato.

A történet elmondója, János különleges szerep, mely a bonyolult, igen heterogén természetű látomások tartalmát a zenekar, a vegyeskar és a szólisták segítségével meséli el. A szöveg és a zene teljes szimbiózisban, összhangban állnak egymással. Az oratórium instrumentális és vokális szereplői a szövegábrázolást és annak megértését szolgálják (külön szerepet csak az orgona kap, amely a három nagy rész között összefoglalja az addigi történéseket). A képek között szélsőséges, mégis plasztikus váltásokat tapasztalhatunk, ami többek között a stílusra, az apparátusra és a formára vonatkozik. Schmidt egyik jellegzetes eszköze *A hétpecsétetes könyvben* a több helyen is alkalmazott ostinato. A klasszikus fúga és az erősen polifon jellegű kontrapunktikus szerkesztések mellett jellegzetes a passacaglia kultusza is.

Az oratórium három nagy része külön-külön is egy-egy zenedráma, melynek tételei szervesen összekovácsolódnak. Mindössze egy önálló egységet fedezhetünk fel a mű második részében, „A napba öltöztetett asszony” és gyermekének történetét és harcát, illetve győzelmét a sárkány felett (Wagner „Erzählung”-technikáját követi).

Schmidt a Jelenések könyvében megjelenő szereplőket pozitív, negatív és „lebegő” oldalra helyezi. A kórusnak (ezen belül a férfikart és a nőikart gyakran

elválasztja) és a szólistáknak szerepeket ad, a jelenések szövege határozza meg hovatartozásukat. A drámai hatás elérésének érdekében a pozitív és negatív oldal szereplőit markánsan szembeállítja, ezzel opera-együttes jellegű dialógusok keletkeznek.

A szerző az oratórium során „élmélmotívumok hálózata” építi ki, melyben pozitív szereplőit diatonikus, negatív figuráit kromatikus motívumokkal látja el. „Lebegő” motívumai (a könyv és a pozan-motívum) diatonikus és kromatikus elemeket is tartalmaznak. Motívumai variálva is visszatérnek az oratórium során, de inkább emlékeztető jelleggel használja őket Schmidt, a jelenések értelmezésének jegyében.

A zeneszerző sajátos összhangzattani „találmánya” a bővített hármashangzatok mixturákban való használata, melyet nem csak a zenekarral, hanem gyakran a kórossal is megcsillogtat. A bővített hármassokat olykor „toronyszerűen” egymásra rakva (két hármashangzat- hatoshangzat) használja. Jellemzőek a poláris távolságú akkordok egyidejű használata, vagy azok egymással való szembeállításai is.

A szövegben számtalanszor fellelhető szimbólumokat, számokat Schmidt sajátosan jeleníti meg (a misztikus hetes szám uralja a darabot). Ennek egyik kifejezési eszköze a hangnem-toposzok használata, mely markánsan megjelenik az oratórium során mindenhol.

A hétpecsétetes könyv jelentőségét a bibliai szöveg részletekbe menő drámai ábrázolásában látom, mely egyébként Schmidt eredeti célja és szándéka volt. Az Apokalipszis jelenéseit sajátosan alakította át, bizonyos területeket, mint a Prológust szó szerint zenésített meg. A pecsétek felnyitását merész szöveg betoldásokkal gazdagította, melyet saját maga írt. Az oratórium formáját, kupolás szerkezetét szándékának megvalósításának érdekében konstruálta meg („A szöveg már-már áttekinthetetlen dimenzióit az átlagos emberi agy számára is felfogható méretűvé alakítja”).¹⁴⁴

Schmidt összefoglaló, ugyanakkor számos egyedi vonást felmutató műve nem csak az Apokalipszis feldolgozások különleges példája, az oratórium irodalomban is unikális helyet foglal el. A háromnegyed részt magyar származású szerző, és életműve hazánkban még felfedezésre vár.

¹⁴⁴ Franz Schmidt I.m. I.h. Mesterházi Máté fordítása.

5. Függelék

5.1. Interjú Carmenn Ottnerrel, a Franz Schmidt Gesellschaft elnök asszonyával.

2014. november 3-án Bécsben interjút készítettem Carmen Ottnerrel, a Franz Schmidt Gesellschaft elnök asszonyával. A beszélgetésnél Tarnóczy Szabolcs tolmácsolt.

S.Cs: Tisztelt Asszonyom! Köszönöm, hogy lehetőséget adott számomra és vállalta, hogy interjút készíthessek Önnel.

Bevallom őszintén: csak hét évvel ezelőtt ismertem meg Franz Schmidt nevét, amikor egy felkérést kaptam *A hétpecsétes könyv* című oratóriumának betanítására. Mint karnagy, karmester megdöbbenve tapasztaltam és tapasztalom ma is, hogy Magyarországon még szakmai körökön belül is igen kevesen ismerik Schmidtet és életművét. Milyen Franz Schmidt ismertsége ma Ausztriában?

C.O: Az orgonaművei mellett *A hétpecsétes könyv* a legnépszerűbb. Évről évre felcsendül valahol.

S.Cs: Köszönhetően Önnek és a Franz Schmidt Gesellschaft működésének is, ma már jóval többet lehet hallani a szerző kompozícióit. Milyennek érzi a magyar zenetudomány és előadók érdeklődését Schmidt iránt?

C.O: Tudomásom szerint Magyarországon is több alkalommal játszották Schmidt oratóriumát, és nem olyan régen Győriványi karnagy úr vezényletével a *IV. szimfónia* is elhangzott.

S.Cs: El kell Önnek árulnom, hogy huszonkét éves pályám egyik legizgalmasabb és egyben egyik legnehezebb feladata *A hétpecsétes könyv* betanítása volt. 2008 őszén, amikor az oratóriumot a Junge Philharmonie közreműködésével Elisabeth Fuchs vezényletével Salzburgban és Linzben előadtuk az énekkaraimmal, elhatároztam, hogy segítem a darab magyarországi előadását. Nem egészen egy évvel később sikerült is a tervet megvalósítani, hiszen a miskolci „Bartók + Bécs Nemzetközi Operafesztivál” keretein belül felcsendült az oratórium.

De térjünk vissza magához a szerzőhöz. Számomra mellbevágó érzés, hogy Schmidt háromnegyed részben magyar származású. Mit gondol, Schmidt számára fontos maradt a részben magyar identitás?

C.O: Olyannyira, hogy élete végéig tökéletesen beszélt magyarul, és édesanyjával így is társalgott.

S.Cs: Ön hogyan került kapcsolatba Schmidttel és életművével?

C.O: Édesapám, aki a Wiener Philharmoniker tagja volt, hosszú éveken át együttmuzsikált vele. Ma már ez lehet, hogy furcsa, de én Wagneren, Bruckneren, Mahleren és Schmidten nőttem fel. Arról nem is beszélve, hogy apám sok személyes élményét is elmesélte nekem Schmidtről.

S.Cs: Léteznek e más, *A hétpecsétes könyv*ön kívül egyéb bibliai, vagy vallásos szöveg megzenésítések Schmidt életművében?

C.O: Nem tudok róla.

S.Cs: Milyen volt a szerző viszonya a Bibliához? Schmidt vallásosságáról önéletrajzában is olvastam, mesélne erről egy pár gondolatot?

C.O: Mélyen vallásos, katolikus családban nőtt fel és a Bibliát sokat olvasta. Élete utolsó éveiben barátját, Alexander Wunderert arra biztatta, hogy írjon neki szöveget új kompozíciójához. Levelezéseikből kiderül, hogy Schmidt többször is sürgette barátját, de Wunderer sose készült el vele. Schmidt nem tudott tovább várni, hiszen súlyos szívbeteg volt, így régi tervét valósította meg: az Apokalipszist zenésítette meg.

S.Cs: A partitúrába bejegyzett megjegyzéseknél azt írja Schmidt, hogy tudomása szerint ő az első, aki a Jelenések könyvét ilyen teljességre való törekvéssel zenésítette meg. A szerzőnek például nem voltak információi Joachim Raff *Welt-Ende-Gericht-Neue Welt* című oratóriumának létezéséről? Különösen érdekes, hogy Simon Sechter, nagy három részes kompozícióját, az *Offenbarung Johannis* partitúráját 1865-ben a Gesellschaft der Musikfreunde in Wien-nek adományozta, akinek Schmidt *A hétpecsétes könyv*et ajánlotta. Tehát nem volt „messze” tőle egy korábban keletkezett Apokalipszis-oratórium. Erről sem tudott?

C.O: Erről nem tudunk semmi konkrétat. Valószínűleg ezeket a darabokat elő sem adták. Schmidt alapos ember volt, körültekintően utánanézett a darab háttérének, s próbálta a Jelenések könyvének más megzenésítéseit is számba venni.

S.Cs: Milyen volt a kapcsolata Schmidtnek a nagy pályatársakkal, különösen az új-bécsi zeneszerzőkre gondolk?

C.O: Schönberggel és Berggel igazán jó kapcsolatot ápolt, Webern nem viszonyult hozzá pozitíven..Schmidt mindig azt nyilatkozta: „az új bécsi törekvéseket méltányolom, de nem az én utam” Igazán Regerrel és Schreckerrel talált közös hangot.

S.Cs: *A hétpecsétes könyv* ősbemutatója után Európa szerte megsaporodtak a Jelenések könyvét feldolgozó oratóriumok. Jean Françaix, Hilding Rosenberg, vagy Frank Martin kompozícióinak létrejöttét milyen mértékben befolyásolhatta Schmidt alkotása?

C.O: Nem állíthatom, hogy ismerték.

S.Cs: Mit gondol, a darab technikai nehézségei milyen mértékben befolyásolják a műsorra tűzését?

C.O: Nagyon nehéz jó tenoristát találni az evangélista szerepéhez. Az énekkari szölamok technikai nehézségiről nem is beszélve. A darab betanulása sok-sok próbát, nem napokat, hanem heteket igényel. Ugyanakkor sokan kísérleteznek az oratórium előadásával kellő szakmai háttér nélkül. Itt azokra a német amatőr kórusokra gondolk, akik nem érettek eléggé erre a nagy feladatra.

S.Cs: Olvastam az Ön által szerkesztett könyvben, hogy egy német kórus húzásokkal adta elő *A hétpecsétest*, de a bécsieknek nem igazán volt ínyére, hiszen ismerik a darabot.. Hogyan fogadta a darab speciális nehézségeit az előadói apparátus az ősbemutató előtt?

C.O: Abban az időben Schmidt rendkívül nagy tiszteletnek örvendett, és mindenki imádta! Nehézségek voltak, de ha bármilyen tiltakozásra gondol: az fel sem merült. Viszonylag kevés összpróba volt, az énekesek jól felkészülten jöttek. A kórust és az orgonát instruálta a legtöbbet Schmidt..

S.Cs: Milyen kritikákat kapott *A hétpecsétes könyv* a bemutató után? Általában milyen visszhangot kelt az azóta eltelt évtizedek alatt?

C.O: Óriási siker volt. A kritikák egyértelműen elismerőleg nyilatkoztak a darabról. Joseph Krebs még Amerikában és Angliában is előadta.

S.Cs: Az 1938-as bemutató óta az oratórium több Cd felvételen is megjelent, melyik áll Önhöz igazán közel?

C.O: Több is van közülük, amelyeket valamilyen szempontból kiemelkedőnek tartok. Harnoncourt felvételén persze nagyon szépen szól a zenekar. De a szólisták közül nekem a Peter Schreier- Robert Hall páros tetszik a leginkább.

S.Cs: Schmidt páratlan zenei képességeiről szinte legendákat olvastam. Az Ön által szerkesztett könyvben Reiner Schuhenn beszélget a szerző számos egykori tanítványával, pályatársával, stb. Fel tudna idézni ezek közül egy különösen említésre méltót?

C.O: Inkább édesapám élményét idézem, aki sokszor emlegette, hogy az opera előadások után számtalanszor leültek egy kicsit beszélgetni a baráti társaságukkal, ahol természetesen Schmidt is ott volt. Olyankor végigelemeztek, mikor ki és mit énekelt jól, vagy rosszul. Apámék szórakoztak azzal, hogy Schmidt mindent fejből tudott zongorázni, legyen az Wagner, Mahler vagy akármi. Egyszer fogadást kötöttek, vajon Berg *Wozzeck*-jét le tudja-e játszani. Odatették elé a partitúrát, de azt is gond nélkül blattolta.

S.Cs: Rendkívül találónak érzem Theodor Berger kijelentését, amikor a Reiner Schuhennel való beszélgetésben „abendländisch”- azaz „napnyugati” jelzővel illeti Schmidtet. Az én szemem előtt is „napnyugati bölcs”- ként lebeg Franz Schmidt.

Tisztelt Asszonyom, köszönöm szépen a beszélgetést!

5.2. Motívum és téma-gyűjtemény

1. *Diatonikus motívumok:*

János-motívum:

63. kottapélda



Az Úr hangja-motívum:

64. kottapélda



Kérdés-motívum:

67. kottapélda



Fehér ló-motívum:

68. kottapélda



Asszony-motívum:

69. kottapélda

*2. Kromatikus motívumok:*

Sorscsapás-motívum

70. kottapélda



Sárkány-motívum:

71. kottapélda



3. Kromatikus és diatonikus motívumok:

Könyv-motívum:

72. kottapélda



Pozan-motívum:

73. kottapélda



4. Diatonikus témák:

Hódolati-téma I:

74. kottapélda



Hódolati-téma II:

75. kottapélda



Két éhező-téma:

76. kottapélda



Hallelujah-téma:

77. kottapélda



5. Kromatikus témák:

Vörös ló-téma:

78. kottapélda



Szökőárfúga:

79. kottapélda



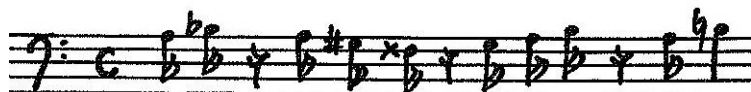
Üldözési fuga:

/80. kottapélda



Gyilkolás fuga

81. kottapélda



6. *Kromatikus és diatonikus témák:*

Lázadás a mennyben-téma:

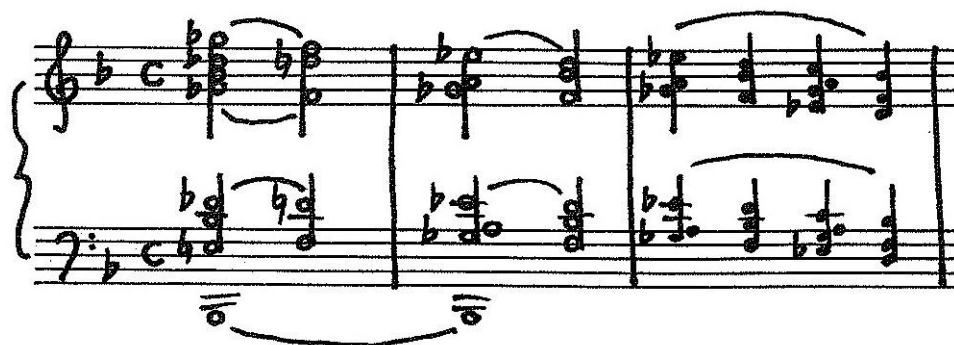
82. kottapélda



7. *Egyéb karakteres témák:*

Kristálytenger:

83. kottapélda



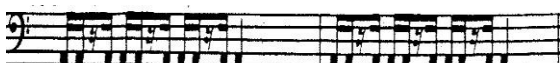
Fehér ló II.

84. kottapélda



Vörös ló:

85. kottapélda



Fekete ló:

86. kottapélda



Harag napja:

87. kottapélda



Tűztó:

88. kottapélda



5.3. Szövegekönyv

DAS BUCH MIT 7 SIEGELN	A HÉTPECSÉTES KÖNYV
HANNES Gnade sei mit euch und Friede von dem, der da ist und der da war und der da kommt. Und von Jesu Christo, welcher ist der Erstgeborene und der Fürst der Könige auf Erden. Der uns geliebet hat und gewaschen von den Sünden mit seinem Blut. Und hat uns zu Priestern gemacht vor Gott und seinem Vater. Demselbigen sei Ehre und Gewalt von Ewigkeit zu Ewigkeit! Amen.	JÁNOS Kegyelem nektek és békeesség attól, aki volt, aki van, és aki lesz eljövendő. És Jézus Krisztustól, aki az elsőszülött, a föld királyainak fejedelme, aki bennünket szeretett és saját vérével mosott meg bűneinktől. És bennünket Istennek, az ő Atyjának papjaivá tett. Egyedül neki dicsőség és uralom, mindörökkön örökké. Ámen.
DIE STIMME DES HERRN Ich bin das A und das O, der Anfang und das Ende, der Erste und der Letzte. Kommt her, kommt herauf, ich will dir zeigen, was nachher geschehen muss.	AZ ÚR HANGJA Én vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és a vég, az első és az utolsó. Jöjj ide, jöjj fel, meg akarom neked mutatni, aminek ezután kell megtörténnie!
JOHANNES Und eine Tür ward aufgetan im Himmel. Und siehe, ein Thron stand da im Himmel, und auf dem Thron sass Einer; und der da sass, war gleich anzusehen wie der Stein Jaspis und Sarder. Und ein Regenbogen war um den Thron, gleich anzusehen wie ein Smaragd. Und um den Thron waren vierundzwanzig Stühle. Und auf den Stühlen sassen vierundzwanzig Älteste, mit weissen Kleidern angetan, und hatten auf ihren Häuptern goldene Kronen. Und von dem Thron gingen aus Blitze, Donner und Stimmen. Und sieben Fackeln mit Feuer brannten um den Thron, welches sind die sieben Geister Gottes. Und vor dem Thron war ein gläsern Meer gleich dem Kristall. Und um den Thron vier Wesen; das erste war gleich einem Löwen, das zweite gleich einem Kalbe, das dritte hatte ein Antlitz wie ein Mensch, und das vierte Wesen war gleich einem fliegenden Adler. Und die Wesen gaben Preis und Ehre und Dank dem, der da auf dem Throne sass.	JÁNOS Ezek után láttam az égen egy ajtót nyíltni és az égben láttam egy királyi széket; aki azon ült, annak tekintete hasonló volt jáspszikhoz és karneolhoz. A királyi trón körül smaragdszínben tündöklő szívdárvány volt. A királyi trón körül huszonnégy szék volt, a székeken huszonnégy vén ült, fehér ruhákba öltözve, fejükön arany koronákat viseltek. A királyi székből villámlások, mennydörgések és szózatok áradtak széjjel, valamint hét lámpás égett a trón előtt, amelyek az Isten hét lelkét jelképezték. A királyi szék előtt egy kristályként csillogó üvegtenger terült el. A trón körül négy teremtmény volt, az első az oroszlánhoz volt hasonló, a második a borjúra emlékeztetett, a harmadik arca az emberre hasonlított, míg a negyedik egy repülő sashoz. Ezek a teremtmények dicsőítést, tiszteletet és áldást mondtak a Királyi széken ülőknek.
DIE VIER LEBENDEN WESEN Heilig, heilig ist Gott, der Allmächtige, der da war und der da ist und der da kommt. Der Herr ist heilig.	A NÉGY ÉLŐLÉNY Szent, szent a mindenható Isten, aki volt, aki van, és aki lesz eljövendő. Szent az Úr.
JOHANNES Und die vierundzwanzig Ältesten fielen nieder und legten ihre Kronen vor den Thron und sprachen:	JÁNOS A huszonnégy vén leborult a királyi széken ülő előtt, letették koronáikat a trón elé és mondták:
DIE ÄLTESTEN Herr, du bist würdig, zu nehmen allein Preis, Ehre und Macht. Denn du hast alle Dinge geschaffen und durch deinen Willen haben sie ihr Wesen und sind geschaffen.	A VÉNEK Méltó vagy, Urunk és Istenünk, hogy Tiéd legyen a dicsőség, a tisztelet és a hatalom, mert te teremtetted a mindenséget, akaratom hívott létre és teremtett mindent.
SOLOQUARTETT UND CHOR Heilig ist der Herr, Gott der Allmächtige, der da war und der da ist und der da kommt. Amen!	SZÓLÓKVARTETT + FÉRFIKAR Szent, szent, szent az Úr, a mindenható Isten, aki volt, lesz és eljövendő. Amen
JOHANNES Und ich sah in der rechten Hand dess, der auf dem Throne sass, ein Buch. Ein Buch, beschrieben inwendig und auswendig und versiegelt mit sieben Siegeln. Ein Engel rief:	JÁNOS És láttam a királyi széken ülő jobbkezeében egy könyvet, külső és belső oldalán teleírva és hét pecséttel lepecsételve. Egy angyal kiáltott:

SZÖVEGÁBRÁZOLÁSI TECHNIKÁK ÉS MOTÍVUMOK FRANZ SCHMIDT:
DAS BUCH MIT SIEBEN SIEGELN CÍMŰ ORATÓRIUMÁBAN

EIN ENGEL Wer ist würdig, zu nehmen das Buch und seine Siegel zu brechen?	ANGYAL Ki méltó a könyvet átvenni és a pecsétjeit feltörni?
JOHANNES Und andere Engel riefen:	JÁNOS Majd más angyalok kiáltották
MEHRERE ENGEL Wer ist würdig, zu nehmen das Buch und seine Siegel zu brechen?	ANGYALOK Ki méltó a könyvet átvenni és a pecsétjeit feltörni?
JOHANNES Und niemand im Himmel, noch auf Erden, noch unter der Erde konnte das Buch nehmen und auf tun, noch drein sehen. Nun sah ich, und siehe, mitten vor dem Throne und den vier Wesen und inmitten der Ältesten ein Lamm stehen.	JÁNOS De senki nem tudta sem az égben, sem a földön, sem a föld alatt a könyvet átvenni, megnyitni és beletekinteni. Most azt láttam, hogy a trón és a négy élőlény és a huszonnégy vén között ott áll egy Bárány
CHOR O sehet! Dort mitten vor dem Throne und den vier Wesen und inmitten der Ältesten ein Lamm!	KÓRUS Ó, nézzétek! A trón és a négy élőlény és a huszonnégy vén között ott áll egy Bárány.
JOHANNES Ein Lamm, wie es geschlachtet wäre.	JÁNOS A Bárány, mintha leölték volna.
CHOR Wie es geschlachtet wäre.	KÓRUS Mintha leölték volna.
JOHANNES Es hat mit seinem Blute uns erlöst.	JÁNOS Ő vérével megváltott minket
CHOR Mit seinem Blute uns erlöst, aus vielerlei Geschlecht und Zunge, Volk und Landen.	KÓRUS Ő vérével megváltott minden népet és nemzetet.
JOHANNES Und das Lamm trat heran an den Thron und nahm das Buch aus der rechten Hand dess, der auf dem Throne sass.	JÁNOS A Bárány odalépett a királyi székhez és átvette a könyvet a trónon ülőnek jobb kezéből.
CHOR Und das Lamm, es nahm das Buch aus der rechten Hand des Herrn.	KÓRUS A Bárány átvette az Úr jobb kezéből a könyvet.
JOHANNES Und als es das Buch nahm, da fielen die vier Wesen und die Ältesten nieder vor das Lamm und hatten ein jeglicher Harfen und goldene Schalen voll Räucherwerk; dieses sind die Gebete der Heiligen; und ich hörte die Stimme vieler Engel, und ihre Zahl war vieltausendmal tausend. Und sprachen und sangen:	JÁNOS Amikor átvette a könyvet, a négy élőlény és a huszonnégy vén leborult a Bárány előtt. Hárfája volt mindegyiknek és tömjénnel tele aranycsészéje - ezek a szentek imádságai; és láttam meg hallottam sok angyalt, számuk tízezerszer tízezer, és ezerszer ezer volt. És mondták és énekelték:
CHOR Du bist würdig, zu nehmen das Buch, denn du hast die Macht, seine Siegel zu brechen. Du liessest dich schlachten und hast uns erlöst. Herr, o Herr, der du sitzt auf dem Thron, dir sei Lob und Ehre in Ewigkeit! Du hast uns zu Priestern gemacht und zu Königen, zu einem Reich. Wir werden herrschen.	KÓRUS Méltó vagy, hogy átvedd a könyvet és feltörd pecsétjeit, mert megölték, és véreddel megváltottál bennünket. Uram, ki a trónon ülsz, Neked legyen dicsőség és tisztelet örökké! Istenünk országának királyává és papjaivá tettél minket, és uralkodni fogunk a földön.
CHOR UND SOLOQUARTETT (60-61) Dir, o Herr, und dem Lamm sei Gewalt, Macht, Ehre und Lobpreis in Ewigkeit! Amen!	KÓRUS + SZÓLÓKVARTETT Uram, Neked és a Bárányak áldás, tisztelet, dicsőség és hatalom örökkön örökké!
ORGEL SOLO	ORGONA SZÓLÓ

JOHANNES Und als das Lamm der Siegel erstes auftrat, hörte ich eine Donnerstimme rufen:	JÁNOS És ahogyan a Bárány feltörte a hét pecsét közül az egyiket, hallottam egy mennydörgő hangot:
CHOR Komm, komm, komm!	KÓRUS Jöjj!
JOHANNES Ein weisses Ross! Und der darauf sass, hatte einen Bogen und ihm ward gegeben eine Krone. Und als Sieger zog er aus und um zu siegen. Und in Gerechtigkeit richtet und streitet er.	JÁNOS És láttam, íme, egy fehér ló; a rajta ülőnek fja volt, és korona adatott neki, és győzelmesen vonult ki, hogy újra győzzön. És igazságban büntet és ítélt ő.
CHOR Der Herr! Der König der Könige! Der Herr der Herren! Sein Name heisst: «Das Wort Gottes». Er wird auch genannt: «Treu und wahrhaftig». Seine Augen sind wie eine Feuerflamme, und auf seinem Haupte viele Diademe. Und bekleidet mit einem Gewande, getränkt mit Blut. Er selbst wird die Herde der Völker weiden mit eisernem Stabe. Und er wird treten die Kelter des Glühweines des Zornes Gottes des Allmächtigen. Der König der Könige! Der Herr der Herren! Als Sieger zieht er aus, um zu siegen im Namen des Herrn. Die himmlischen Heerscharen folgen ihm auf weissen Rossen, in weissem Linnen. Sie ziehen aus mit ihm zum Sieg.	KÓRUS Az Úr! A Királyok Királya! Az Urak Ura! Az Ő neve: „Isten szava!” Úgy is nevezik: „hűséges és igaz”. Szemei mint tűzláng és a fején sokágú korona. És vérbe mártott ruhába volt öltözve. Ő fogja pásztrolni a népek nyáját vasvesszővel. És tapodni a hatalmas Isten búsult haragja forró borának kádját! A Királyok Királya! Győztesként vonul ki, hogy győzzön az Úr nevében. A mennyei seregek követik őt fehér lovakon, fehér gyolcsleplekben. Vele vonulnak a győzelemre!
JOHANNES Und als das Lamm der Siegel zweites auftrat, kam ein anderes, ein feuerrotes Ross hervor; dem, der darauf sass, war gegeben, den Frieden wegzunehmen von der Erde, so dass die Menschen einander mordeten; und es war ihm gegeben ein grosses Schwert.	JÁNOS Amikor a második pecsétet feltörte, egy tűzvörös ló tűnt fel. Aki rajta ült, hatalmat kapott arra, hogy megbontsa a földön a békét, hogy öljék egymást az emberek, és egy nagy kard adatott neki.
KRIEGER Tötet, erwürgt, erschlaget den Feind! Ermordet, vernichtet, erschlaget den Feind! Schonet niemand, zerstört, verwüstet. Verschonet nichts, was euer Arm erreicht! Schlacht um euch! Mordet! Zündet an! Plündert! Schonet das Kind nicht im Mutterleib! Seid stark!	HARCOSOK Öljétek, fojtsátok meg, üssétek agyon az ellent! Öljétek, pusztítsátok, üssétek agyon az ellenséget! Senkit se kíméljétek, pusztítsátok el mindent, amit karotok elér! Üssétek! Öljétek! Gyűjtogassatok! Fosztogassatok! Ne kíméljétek a csecsemőt az anyja méhében! Legyetek erősek!
FRAUEN Schonet uns Mütter! Wir sind Mütter! Schonet uns und unsere Kinder! Ach, habt Erbarmen! Gnade für unsere Kinder! Ach, ihr armen Kleinen! Erbarmen! Verschonet die Kinder, verschonet die Kleinen!	ASSZONYOK Kíméljétek, anyák vagyunk! Kínéljétek minket és gyermekeinket! Legyen bennetek irgalom! Kíméljétek gyermekeinket! Ó szegény kicsikék! Kíméljétek a kicsiket!
KRIEGER Heulende Weiber! Ihr seid des Todes! Ihr und eure Brut! Ihr alle! Nein! Keine Gnade euch! Ihr, die ihr heiter und sorglos und glücklich und reich waret, dem Tode verfallen seid ihr Heulenden! Tötet sie alle, die reich und glücklich gewesen! Vernichtet alles, was Menschen erzeugt! Verwüstet, zerstört, was Reichtum geschaffen! Das Plündern, das Rauben das Morden ist Rache und Lust! Herrlich ist der Krieg! Werft euch auf den Feind! Zündet an! Das Brennen, das Plündern, das Morden ist Rache! Das Rauben, das Morden hat niemals ein Ende!	HARCOSOK Sikoltozó némberek! A halálé vagytok mind! Nincs kegyelem nektek! Öljétek meg mindenkit, aki gazdag és boldog volt! Pusztítsátok el mindent, amit ember teremtett! A fosztogatás, a rablás, a gyilkolás: bosszú, és élvezet! Gyönyörű a háború! Vessétek magatok az ellenségre! Gyűjtsátok fel! A rablásnak, ölésnek sose lesz vége!

FRAUEN Hat unser Elend niemals ein Ende? O Gott, höre unser Jammergeschrei! Gott, siehe unsere Not! Sieh unser Elend! Ach, hat denn der Jammer kein Ende? O Jammer! O Elend! Und niemals ein Ende? Niemals? Nie? Wehe! Wehe! Erbarmen! O hat denn das Elend kein Ende?	ASSZONYOK Sose lesz vége a szenvedésnek? Isten, halld meg sírásunkat! Lásd kínjainkat! Ó bánat! Ó nyomorúság! És sose lesz vége! Jaj! Irgalom!
JOHANNES Der Reiter auf feuerrotem Ross! Und die Hölle folgte ihm nach. Und als das Lamm der Siegel drittes auftrat, sah ich ein schwarzes Ross, und der darauf sass, hatte eine Waage in der Hand und sprach:	JÁNOS A lovas a tűzvörös paripán! És a pokol követte őt! És amikor a Bárány feltörte a harmadik pecsétet, egy fekete lovat láttam, és aki azon ült, egy mérleget tartott a kezében. És szólt:
DER SCHWARZE REITER Ein Mass Weizen und drei Mass Gerste für euch alle.	A FEKETE LOVAS Egy mérő búza egy dénár, három mérő árpa mindannyiótok számára.
TOCHTER UND MUTTER Mutter, ach Mutter! O siehest du nicht, wie ich sterbe vor Hunger? Ach, hast du kein Brot? Wehe! Woher soll uns kommen da Brot, da die Felder verwüstet, die Männer tot sind? Vater, o Vater im Himmel! Warum suchst du heim uns so schrecklich mit Hunger und Not? Sündig, ja sündig sind viele und schlecht, unbekehret und ungläubig bis in den Tod. Uns, die wir tragen dein Siegel auf unserer Stirne, auch uns trifft dein furchtbarer Zorn? Ihr Schwestern, seid standhaft im Leiden! Denn harren wir aus, ist der Sieg uns gewiss!	LÁNYOK ÉS ANYÁK Ó anyám, nem látod, hogy éhen halok? Nincs kenyered? Jaj! Honnan lesz kenyérünk? A Föld elpusztul, a férfiak meghaltak! Ó atyánk az égben, Miért sújtasz bennünket éhséggel és szenvedéssel? Bűnösök vagyunk mindannyian. Minket, akik a jelet viseljük a homlokunkon, minket is elér rémisztő haragod? Nővérek, legyetek állhatatosak, ha kitartunk, miénk a győzelem!
FRAUEN Schwestern und Kinder! Seid standhaft im Leiden! Denn harren wir aus, ist der Sieg uns gewiss!	ASSZONYOK Nővérek és gyermekek! Legyetek állhatatosak a szenvedésben! Ha kitartunk, biztosan miénk a győzelem!
JOHANNES Und als das Lamm der Siegel viertes auftrat, da sah ich, und siehe, ein fahles Ross! Und der darauf sass, dess Name war der Tod. Und das Totenreich folgte ihm nach.	JÁNOS Amikor feltörte a Bárány a negyedik pecsétet, láttam egy fakó lovat! Aki azon ült, annak neve Halál és a Pokol követte őt!
ZWEI ÜBERLEBENDE Was ist es, das sich da regt? Ein Mensch, wie du, wenn du ein Mensch bist. Ein Bruder? Im Tode sind wir alle Brüder. Ja, noch leben wir; doch nichts mehr lebet ausser uns. Siehst im Nebel du das fahle Ross? Das Ross? Es hinkt und lahmt auf endlosem Leichenfeld umher. Der Tod reitet darauf. Ihm und seinen Brüdern, dem Reiter auf feuerrotem Ross und dem Reiter auf schwarzem Ross, ward die Macht gegeben, zu morden die Menschen durch das Schwert, durch Hunger, durch die Pest und die wilden Tiere der Erde. Doch verhieß uns der Herr: »Wer aber ausharrt bis ans Ende, der wird gerettet werden.«	KÉT TÚLÉLŐ Micsoda ez, ami itt mozog? Egy ember, mint te, ha te ember vagy. Egy testvér? A halálban mind testvérek vagyunk. Igen, mi még élünk, de rajtunk kívül senki sem él már. Látod a felhőkben azt a fakó lovat? A lovat? Amely bénán, sántán biceg körbe a holttestekkel borított végtelen mezőn. A Halál lovagol rajta. Neki és testvéreinek: a tűzvörös mén lovasának, valamint a fekete mén lovasának hatalom adatott az emberek megölésére kard, éhínség, pestis és a föld vadállatai által. De biztosított minket az Úr: „aki azonban kitart a végsőkéig, az megmenekül!”
JOHANNES Und als das Lamm der Siegel fünftes auftrat, da sah ich unter dem Altar die Seelen derer, die gemordet waren um der Worte Gottes willen und um des Zeugnisses willen, daran sie festhielten. Und sie sprachen:	JÁNOS Amikor a Bárány feltörte az ötödik pecsétet, az oltár alatt azoknak a lelket láttam, akiket az Isten Igéjéért és tanúságtételükért ölték meg. És ők szóltak:

CHOR Herr, du heiliger und wahrhafter, bis wann denn richtest du und rächst unser Blut an denen, die auf der Erde wohnen? Herr, bis wann richtest du?	KÓRUS Urunk, aki szent és igaz vagy, meddig nem ítélsz, és meddig nem állsz bosszút a mi vérünkért azokon, akik a földön laknak?
JOHANNES Und es wurde ihnen einem jeglichen gegeben ein weisses Kleid, und der Herr sprach zu ihnen:	JÁNOS Mindannyiukat fehér ruhába öltöztették és az Úr szólt hozzájuk:
DIE STIMME DES HERRN Ruhet noch und wartet eine kleine Weile, bis dass eure Zahl voll ist und eure Mitknechte und Brüder zu euch kommen, die auch getötet werden, gleich wie ihr. Dann will ich richten und rächen euer Blut an denen, die auf der Erde wohnen und die gesündigt haben an euch!	AZ ÚR HANGJA Kis ideig még legyetek türelemmel, míg számotok teljessé nem lesz, szolgatársaitok és testvéreitek érkeznek hozzátok, akiket szintén meg fognak ölni, hozzátok hasonlóan. Akkor akarok ítélni és bosszút állni véretekért azokon, akik a földön laknak és vétkeztek ellenetek!
JOHANNES Und ich sah, dass das Lamm der Siegel sechstes auftrat; und siehe, es entstand ein grosses Erdbeben.	JÁNOS És láttam, amikor a Bárány feltörte a hatodik pecsétet: nagy földrengés támadt.
CHOR Die Erde wankt! Es schwankt der Boden! Entsetzen! Wehe! O seht, der Mond ist rot wie Blut! Ein fürchterlicher Sturm! Schreckliches Brausen! Es fallen die Bäume! Es brennet der Wald! Ach, wie glühet die Luft! Seht! Die Sterne fallen auf die Erde! Sie fallen wie die Früchte des Feigenbaumes, den der Sturm rüttelt. Welch grausiger Hagel! Es schwillt das Meer und steigt immer höher und höher noch! Rettet euch in die Berge dort! O welch grauenvolle Finsternis! Die Sonne geht auf, und dennoch wird es nimmer helle! Denn seht, die Sonne ist schwarz wie ein härener Sack, wie ein Busskleid. Und der Himmel schwindet, er schwindet dahin. Rennet und fliehet! O Schrecken! Grauen! Der Tag des Zornes ist da, des Zornes des Herrn der Herren und des Lammes! Ihr Berge, fallet über uns und verberget, ach, verberget uns vor dem Angesicht des Herrn der Herren! Denn gekommen ist heute der Tag seines Zornes! O sagt, wer kann da bestehen?	KÓRUS A föld reng, hullámszik! Szörnyűség! Nézzétek, a Hold olyan, mint a vér, ó rettenetes vihar, ó rémület! Lehullanak a levelek, ég az erdő, izzik a levegő! Nézzétek, az ég csillagai a földre hullottak, mint ha a fügefafa hullatja éretlen gyümölcsét, ha erős szél rázza. Milyen szörnyű jégeső! A tenger árad, mindig egyre magasabbra, mentsétek magatokat a hegyekbe! Milyen iszonyatos szürkület! Felkel a nap, de nem lesz világos, mert nézzétek, a Nap olyan fekete lett, mint a szőrcsuha, mint egy bűnbánó öltözet. Nézzétek, az ég eltűnik. Meneküljete! Ég az erdő! Itt a trónon ülő és a Bárány haragjának napja! Ti hegyek, boruljatok ránk, s rejtsetek el bennünket az Urak Urának arca elől! Mert eljött haragjának napja! Eljött az ő haragjának nagy napja, ugyan ki állhat meg akkor? Ő mondjátok!
ORGEL SOLO	ORGONA SZÓLÓ
JOHANNES Nach dem Auftun des siebenten der Siegel war aber ein grosses Schweigen im Himmel. Da erschien ein grosses Zeichen am Himmel. Ein Weib, umkleidet mit der Sonne, den Mond unter ihren Füßen, und auf ihrem Haupte eine Krone von zwölf Sternen. Sie war gesegneten Leibes und sollte gebären. Und ein anderes Zeichen erschien am Himmel: Ein grosser, feuerroter Drache. Der hatte sieben Köpfe und darauf sieben Diademe. Sein Schwanz fegte die Sterne vom Himmel und warf sie auf die Erde. Aber der Drache trat vor das Weib, das daran war, zu gebären, damit, wenn sie geboren hätte, er ihr Kind verschlänge. Und sie gebar einen Sohn, ein Knäblein. Und das Kind ward entrückt zu Gott und auf seinen Thron erhoben. Das Weib aber floh in die Wüste: Dort ist eine Stätte, die Gott selbst bereitet hat, auf dass sie	JÁNOS Amikor feltörte a hetedik pecsétet hatalmas csend lett az égből. Az égen egy nagy jel tűnt fel: Egy asszony, akinek öltözete a nap volt, lábai alatt a hold, fején tizenkét csillagból álló korona volt. Áldott állapotban volt és szülni készült. Most egy másik jel tűnt fel az égen: egy nagy tűzvörös sárkány. Hét feje volt és mindegyiken egy-egy diadém. Farkával lesöpörte az égről a csillagokat és a földre szórta. Ekkor a sárkány odaállt a szülő asszony elé, hogy mihelyt világra hozza a gyermeket, azon nyomban elnyelje. A nő fiút szült, fiúcskát. A gyermeket elragadták az Istenhez, aki a trónjára emelte. Az asszony a pusztába menekült, ahol az Isten menedéket készített számára, hogy ott éljen. A fiúcskát az égből arra szánták, hogy valamennyi népet vasvesszővel kormányozza, védelmezze őket a

SZÖVEGÁBRÁZOLÁSI TECHNIKÁK ÉS MOTÍVUMOK FRANZ SCHMIDT:
DAS BUCH MIT SIEBEN SIEGELN CÍMŰ ORATÓRIUMÁBAN

dort ernähret würde. Das Knäblein im Himmel aber sollte dereinst alle Völker weiden mit eisernem Stabe und beschützen sie vor dem Bösen und kämpfen und streiten für sie und als Sieger kehren heim. Im Himmel aber erhob sich ein grosser Streit. Michael und seine Engel kämpften gegen den Drachen. Auch der Drache kämpfte und seine Engel, doch vermochten sie nicht zu siegen. Geworfen wurde der Drache, der grosse, die alte Schlange, die da heisset der Teufel und Satan, der die ganze Welt verführt, geworfen wurde er und sine Engel auf die Erde. Und ihre Stätte ward nicht mehr gefunden im Himmel. Und da der Drache sah, dass er auf die Erde geworfen war, verfolgte er das Weib, das den Sohn geboren hatte, und führte Krieg mit ihren übrigen Nachkommen, die da halten die Gebote Gottes und die das Zeugnis Jesu Christi haben. Dem Drachen folgten alle, deren Namen nicht geschrieben sind im Lebensbuch des Lammes von Anbeginn der Welt. Ich sah den Himmel aufgetan, und er, der Reiter auf weissem Ross, der König der Könige, der Herr der Herren, das Wort Gottes, erschien, gefolgt von den himmlischen Heerscharen. Und alle, die dem Drachen gefolgt waren, sie alle wurden getötet. Ein Engel aber stieg vom Himmel nieder. Der hatte den Schlüssel zum Abgrund und eine grosse Kette in der Hand. Und er ergriff den Drachen, die alte Schlange, die da heisset auch der Teufel und Satan, und band ihn für tausend Jahre. Und warf ihn in den Abgrund und verschloss und versiegelte ihn über ihm, dass er nicht mehr verführen sollte die Völker der Erde. Und als die grosse Stille im Himmel vorüber war, sah ich sieben Engel vor dem Throne Gottes stehen und es wurden ihnen gegeben sieben Posaunen. Und die sieben Engel rüsteten sich zum Blasen. Und eine jegliche der Posaunen verkündete viel Wehe über die Welt und über die Menschen.	gonosztól, harcoljon és viaskodjon értettük és végül győztesként térjen haza. Ezután nagy harc kerekedett a mennyben. Mihály és angyalai harcot kezdtek a sárkány ellen. A sárkány és angyalai védekeztek, de nem volt esélyük a győzelemre. Letaszították a nagy sárkányt, a nagy és ősi kígyót, aki maga az ördög, a sátán, aki tévútra vezet az egész világot. Levetették a földre, valamennyi angyalával együtt. És számukra többé nem maradt hely a mennyben. Amikor a sárkány látta, hogy a földre taszították, üldözőbe vette az asszonyt, aki a fiúgyermeket szülte és harcot folytatott az ivadékaival, akik az Isten parancsait betartják és Jézus Krisztus jelét viselik. A sárkány követte mindenki, akinek nevei nem voltak a Bárány vezette Élet könyvébe beírva a világ kezdete óta. Láttam az eget megnyílni, és megjelent a fehér lovon ülő lovas, a királyok királya, az Urak Ura, az Isten szava, és követték a mennyei seregek. Valamennyien, akik a sárkányt követték, halál fiaivá váltak. Láttam egy angyalt leszállni a mennyből. Kezében volt az alvilág kulcsa és egy hatalmas lánc. Megragadta a sárkányt, az ősi kígyót, akit ördögnek és sátánnak is neveznek és lekötözte öt ezer esztendőre. Levetette és bezárta őt az alvilágba és pecséttel jelölte meg, hogy többé ne hitegesse és vezesse félre a föld népeit. Az égben a nagy csend elmúltával, az Isten trónja előtt, láttam állni hét angyalt, akiknek hét harsonát adtak át. A hét angyal pedig, felkészült azok megfűjására. Valamennyi harsona sok bajt adott hírül a világnak és az embereknek.
ALT-SOLO Die Posaune verkündet grosses Wehe: Regen von Blut und Feuer stürzt auf euch.	ALT SZÓLÓ A harsonák nagy csapást hirdetnek, eső, vér és tűz hullik rátok.
CHOR So bestraft Gott der Herr die sündige Menschheit.	KÓRUS Így bünteti meg az Isten, az Úr a bűnös emberiséget.
ALT- UND TENORSOLO Hört, ein anderes Wehe: Ein glühender Berg ward ins Meer geworfen und alle Schiffe sind vernichtet; und alles Leben erlischt darin, denn das Wasser ist zu Blut geworden.	ALT ÉS TENOR SZÓLÓ Halljátok egy másik csapást: Egy égő hegy beleomlott a tengerbe, minden hajó elsüllyedt, minden élet elpusztult, mert a víz vérré változott.
CHOR Grosser Gott, gerecht sind deine Gerichte.	KÓRUS Nagy Isten, igazságosak a Te ítéleteid.
ALT-, BAB- UND TENORSOLO Hört, ein drittes Wehe: Es fällt ein brennender Stein vom Himmel auf die Erde, dess Name heisst Wermut. Er fällt auf Quell' und Fluss. Und alle Wasser werden bitter, werden zu Wermut. Und wer das trinket von dem Wasser, stirbt davon. Die	ALT, TENOR ÉS BASSZUS SZÓLÓ Halljátok a harmadik csapást: egy égő csillag zuhant a forrásokra és a folyókra az égből, a neve Üröm volt és valamennyi víz keserűvé vált és az emberek

Menschen sterben davon.	meghaltak tőle.
CHOR Herr, gerecht wahrhaftig ist deine Strafe.	KÓRUS Uram, igazságos a Te büntetésed.
SOLOQUARTETT Wehe euch! Das vierte Wehe: Sonne, Mond und Sterne sind erloschen, denn getroffen hat sie Gottes Zorn. Fürchtet Gottes Zorn und des Herrn Gerichte!	SZÓLÓKVARTETT A negyedik csapás: a nap, a hold és a csillagok kialudtak, mert elérte őket az Úr haragja! Reszketsetek az Isten haragjától és az Úr ítéletétől! Halld!
CHOR Getroffen hat sie Gottes Zorn. Hört! Die fünfte Posaune! Der fünfte Engel bläst! Das fünfte Wehe! Die Posaunen künden euch das Gericht Gottes, des Herrn. Die Posaunen verkünden Gottes Strafe für die Sünden dieser Welt. Seht, der Stern, der auf die Erde gefallen war, schlug einen tiefen Schacht zum Abgrund! Und aus dem Abgrund steigt schwarzer Rauch empor; daraus kommen Heuschrecken ohne Zahl und peinigten die Menschen wie Skorpione. Die Menschen suchen alle nur noch den Tod, doch finden sie ihn nicht! Höret! Der sechste Engel bläst! Gottes, des Herrn Gericht! Gottes Zorn vernichtet euch! Denn ihr folgt alle dem Bösen nur. O Not! Die Engel, dort wachend am Euphratstrom, sie wurden abgelöst und führen Millionen Reiter zum Kampfe gegen euch. Die Reiterschar, die von den Engeln dort am Euphratstrom befehligt wird, sie stürmt dahin, um euch und alles Volk zu töten und zu vernichten. Das Gericht Gottes kommt über dich, sündige Menschheit! Für euch ist keine Frist; es wird keine Zeit mehr geben, und wenn der siebente Engel seine Stimme erhebt und die Posaune bläst, Gottes Geheimnis wird dann vollendet sein, wie er es seinen Propheten als frohe Botschaft verkündet hat. (Der siebente Posaunenruf ertönt.) Nun sind die Reiche dieser Welt unseres Herrn geworden! Er wird herrschen von Ewigkeit zu Ewigkeit! Gott der Herr regiert die Welt! Ewig ist seine Gewalt über alles. Sein Reich ist überall. Gott hat die Herrschergewalt über alle Reiche dieser Welt an sich genommen. Gott untertan sind alle Reiche dieser Welt und seine Herrschaft währet ewig. Gottes Gebot herrschet ewiglich! Singet sein Lob! Preiset Gott! Singet sein Loblied! Singet Lob und preiset Gott den Herrn!	KÓRUS Eléri őket az Isten haragja! Halljátok! Az ötödik harsona, az ötödik angyal megfújta a harsonát. Az ötödik csapás! A harsonák az Úr törvényét hirdeti, az Úr büntetését a bűnösök felett. Nézzétek, a csillag, amely az égből a földre zuhant, mély hasadékot vágott. És a kútból fekete füst szállt fel, sáskák lepték el a földet, akkora erejük volt, amilyen a földi skorpióknak. Az emberek csak a halált keresik, de nem találják. Halljátok! A hatodik angyal fújja a trombitát. Az Úr ítél! Az Eufratesnél feloldozott angyalok millió lovas vezetnek ellenetek!! A lovassereg, akiket az Eufratesnél feloldozott angyalok megszabadítottak, készen állnak, hogy megöljenek minden népet. A négy angyal megszabadul kötelékeiktől, és millió lovas vezet. Az Isten haragja megsemmisít benneteket! Mert ti csak a gonoszokat követitek. Nem telik el sok idő, és a hetedik angyal felemeli hangját és megfújja a trombitát. Akkor beteljesedik az Isten titka, ahogyan hírül adta azt szolgálóinak, a prófétáknak. (Felhangzik a hetedik harsona.) A világ feletti hatalom a mi Urunké lett, Ő fog uralkodni örökkön-örökké. Az Úr, az Isten kormányozza a világot, hatalma mindenre kiterjed. Istennek van alárendelve e világ minden hatalmasa, és uralma örökké tart. Énekeljétek neki dicsőítő éneket. Énekeljétek dicsőítő éneket! Dicsérjétek az Urat! Énekeljétek az Ő dicsőségét!
JOHANNES Vor dem Angesichte dessen, der auf weissem Throne sass, flohen die Erde und der Himmel und keine Stätte ward für sie gefunden. Und das Meer und der Hades gaben die Toten heraus, die in ihnen waren. Und alle Toten, gross und klein, standen vor dem Thron. Und Bücher wurden aufgeschlagen und die Toten wurden gerichtet nach dem, was da in den Büchern aufgeschrieben stand, nach ihren Werken. Und ein anderes Buch ward aufgeschlagen, das ist das Buch des Lebens. Wer aber nicht gefunden	JÁNOS A fehér trónon ülő tekintete elől elmenekült a föld és az ég, és sehol nem találták helyüket. És a tenger valamint az alvilág visszaadták a halottakat, Valamennyi halott, kicsinyek és nagyok ott álltak a trón előtt. Könyveket nyitottak fel és a holtakat megítélték, annak alapján, ami a könyvekbe be volt jegyezve, cselekedeteik szerint. Felnyitottak még egy másik könyvet is, ami az Élet könyve volt. Akiket azonban nem találtak meg az Élet Könyvébe bejegyezve,

SZÖVEGÁBRÁZOLÁSI TECHNIKÁK ÉS MOTÍVUMOK FRANZ SCHMIDT:
DAS BUCH MIT SIEBEN SIEGELN CÍMŰ ORATÓRIUMÁBAN

wurde aufgeschrieben im Buch des Lebens, ward in den Feuersee geworfen. Das aber ist der zweite Tod, der Feuersee. Und ich sah einen neuen Himmel und eine neue Erde und alle, die im Buche des Lebens aufgeschrieben waren und die nun das ewige Leben haben. Und ich hörte eine Stimme vom Throne her sprechen:	azokat a tűztóba vetették. A tűztó számukra a második halált jelentette. Egy új eget és egy új földet láttam és mindenki, aki az Élet könyvébe be volt jegyezve, örök életet nyert! Hallottam ekkor egy hangot a királyi székből hozzám beszélni:
DIE STIMME DES HERRN Ich bin das A und das O, der Anfang und das Ende, der Erste und der Letzte. Ich will den Dürstenden geben von den Wasserquellen des Lebens. Sehet das Zelt Gottes mitten unter den Menschen! Er wird bei ihnen wohnen und sie werden sein Volk sein. Er wird abwischen alle Tränen von ihren Augen, und das Leid und der Tod wird nicht mehr sein; denn das Erste ist vergangen. Seht, ich mache alles neu! Und wer überwindet, soll es zum Erbe empfangen, und ich werde sein Gott sein und er wird mein Sohn sein.	AZ ÚR HANGJA Én vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és a vég, az első és az utolsó. A szomjazónak adni akarok az élet vizének forrásából. Nézzétek az Isten hajlékát az emberek között! Velük fog lakni és ők az Ő népe lesznek. Letöröl szemükről minden könnyet és nem lesz többé sem halál, sem gyász, sem jajgatás, mert ezen előbbieket elmúltak. Nézd! Újjáteremték mindent! És a győzteseket az örököseimé fogadom, én leszek az ő Istenük és ők lesznek az én fiai.
CHOR Hallelujah! Hallelujah! Danket dem Herrn! Seine Huld und Gnade währet ewig! Amen! Hallelujah! Hallelujah! Wohl denen, die ohne Tadel im Gesetze wandeln! Amen! Hallelujah! Hallelujah! Herr, hilf, o Herr! Denen, die da ausgeharret haben! Amen! Hallelujah! Hallelujah! Lobet den Herrn! Preiset ihn und danket für seine Gnade! Amen! Hallelujah! Hallelujah! Denn seine Gnade und Weisheit leuchtet allen Wesen! Amen! Hallelujah! Hallelujah! Hoch ist der Herr über alle Völker, alle Menschen! Amen! Hallelujah! Hallelujah! Preiset, ihr Engel, den Herrn und lobet den Namen Gottes! Amen! Singet Hallelujah! Singt Lob und Dank dem Herrn und preiset seinen Namen!	KÓRUS Halleluja! Hála legyen az Úrnak! Jóindulata és kegyelme örökké él! Dicsőség azoknak, akik törvényét hibátlanul megtartják! Segíts Uram azoknak, akik hűek voltak! Dicsérjétek az Urat! Áldjátok kegyelméért! Mert kegyelme és bölcsessége mindent bevilágít! Az Úr uralkodik minden népek és nemzetek felett! Dicsérjétek, ti angyalok, áldjátok az Úr nevét! Énekeljétek hálaéneket az Úrnak és áldjátok szent nevét!
MÄNNERCHOR Wir danken dir, o Herr, allmächtiger Gott, der da ist und der da war, dass du deine grosse Macht an dich genommen hast und herrschest. Die Völker sind zornig geworden, da kam auch dein Zorn und die Zeit, zu richten die Toten und zu geben den Lohn deinen Knechten, den Propheten und den Heiligen und denen, die deinen Namen fürchten, den Kleinen und den Grossen. Aber auch zu verderben jene, die die Erde verderbet haben.	FÉRFIKAR Köszönjük Uram, mindenható Isten, aki vagy és voltál, hogy nagy hatalmadat kinyilvánítottad és uralkodsz! Mert a népek gonoszak lettek, akkor eljött a Te haragodnak ideje hogy megítéljed a halottakat, és megjutalmazd szolgálóidat, a prófétákat, a szenteket és mindazokat, kicsiket és nagyokat, akik Nevedet félik. És megrontsád azokat, akik a földet megrontották.
JOHANNES Ich bin es, Johannes, der all dies hörte und sah und der es euch nun offenbart. Hört auf meine Worte! Sie sind wahr und zuverlässig, denn Gott, der Herr der Geister, zeigte seinem Knecht, zeigte dem Propheten alles, was in Bälde muss geschehen. Und wahrlich selig, wer die Worte versteht des Propheten! Bewahret die Weissagung! Und die Gnade Gottes, des Herrn, sei mit euch allen! Amen!	JÁNOS Én vagyok az, János, aki mindezt hallotta és nektek kinyilatkoztatta. Halljátok szavaimat! Igazak és bizonyosak, mert az Isten, a lelkek Ura megmutatta szolgálójának, a prófétának mindazt, aminek meg kell történnie. És igazán áldott mindaz, aki a próféták szavát megérti. Őrizzétek meg szavaimat! És az Úristen kegyelme legyen mindnyájatokkal!
CHOR Amen!	KÓRUS Ámen!

5.4. Egyéb mellékletek



Albrecht Dürer (1471-1528): Die vier apokalyptischen Reiter. Holzschnitt. 1496.



Hans Burgkmair (1473-1531): Eröffnung der ersten vier Siegel. Die vier Reiter. Holzschnitt. 1523.



Peter von Cornelius (1783-1867): Die apokalyptischen Reiter.
Stahlstich (gestochen von Julius Thaeter). 1848.



Julius Schnorr von Carolsfeld (1794-1872): Eröffnung des siebenmal versiegelten Buches durch das Lamm. Holzschnitt. 1852.



Arnold Böcklin (1827-1901): Der Krieg. Gemälde. 1896.



Andreas Paul Weber (1893-1980): Die apokalyptischen Reiter.
Lithographie. 1965.



2014. november 3. Zentralfriedhof- Wien

6. Bibliográfia

Biblia, Szent István társulat, Budapest: Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója 2005.

Brockhaus, Riemann – Carl Dalhaus- Hans Heinrich Eggebrecht- Boronkay Antal :
Zenei Lexikon 1-3. Budapest: Zeneműkiadó 1983-1984-1985.

Brusatti, Otto: Die Autografische Skizze Franz Schmidts, In: Otto Brusatti: *Studien zu Franz Schmidt I.* Wien: Universal Edition für Franz Schmidt Gemeinde 1976.

Cifka Péter, Friss Gábor, Kertész István, Tótfalusi István: *Képek és Jelképek*, Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó 1988.

Dr. Csehi Ágota: *Liszt Ferenc és Erkel Ferenc művészete Pozsonyban.*
www.parlando.hu/2012/2012-2/2012-2-39.htm utolsó letöltés: 2014.10.12.

Dömling, Wolfgang: Weltuntergang und Musikfest. Friedrich Schneider und sein Oratorium *Das Weltgericht*, In: Carmen Ottner: *Apokalypse*, Wien: Ludwig Doblinger 2001.

Graf, Erich: Die 4. Symphonie: Eine Analyse der formalen und thematischen Grundstruktur, In: Otto Brusatti -----

Grassl, Markus: Das Jüngste Gericht im 17. und 18. Jahrhundert, In Carmen Ottner-----

Grove Music Online

<http://www.oxfordmusiconline.com:80/subscriber/article/grove/music/22816> utolsó
letöltés: 2014.09.30.

<http://www.oxfordmusiconline.com:80/subscriber/article/grove/music/22816> utolsó
letöltés: 2014.09.30.

Gruber, Gernot: Die apokalyptischen Posaunen. In Carmen Ottner -----

Konrad, Ulrich: Apocalypsis cum figuris musices. Musikalische Annäherungen an die Offenbarung des Johannes. In: Carmen Ottner -----

Laki Péter: *Schmidt Ferenc, Ernst von Dohnányi és a Budapest-Bécs utelágazás-*
tanulmány- Magyar zene XLII. évfolyam 2. szám. 2004. május.

Magyar Katolikus Lexikon , <http://lexikon.katolikus.hu/E/eszkatol%C3%B3gia.html>
utolsó letöltés: 2014.11.25. <http://lexikon.katolikus.hu/R/requiem.html> utolsó letöltés:
2014.10.02.

Mayeda, Akio: „Zu den Streichquartetten Franz Schmidts”, In: Walter Obermeier: *Franz Schmidt und seine Zeit. Symposium 1985*. Wien- München: Ludwig Doblinger, 1988.

Marschner, Bo: Hilding Rosenberg: *Johannes Uppenbarelse* (Symphonie Nr.4). Eine evangelische Apokalypse-Fassung? In: Carmen Ottner -----

Mesterházi Máté: *CANTUS VITAE, CANTUS MORTIS-Két posztromantikus kísérlet az összefoglalásra* - Magyar Zene XLV. évfolyam, 1. szám, 2007. február.

Nemeth, Carl: *Franz Schmidt. Ein Meister nach Brahms und Bruckner*. Wien: Almathea- Verlag 1957.

Reich, Willi: *Alban Berg. Leben und Werk*. München: 1985.

Schlee, Thomas Daniel: Von der Gewalt des Schönen- die *Apokalypse selon Saint Jean* von Jean Francaix, In Carmen Ottner -----

Schmidt, Christian Martin: Dramaturgische Aspekte in Franz Schmidts *Das Buch mit sieben Siegeln*, In Carmen Ottner -----

Schmidt, Franz: Einige Bemerkungen zum Text des Oratorium „Das Buch mit sieben Siegeln” In: *Das Buch mit sieben Siegeln* Partitur -----

Schuhenn, Reiner: *Franz Schmidts oratorische Werke*, Wien- München: Ludwig Doblinger 1990.

Steinbeck, Wolfram: „Eine edlere Apokalypse”. Zu Spohrs Oratorium *Die letzten Dinge*, In: Carmen Ottner -----

Tschulik, Norbert: *Franz Schmidt*, Wien: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst 1972.

Ujfalussy József: „Johannes Brahms: Német Requiem”, In: Kroó György: *A hét zeneműve* (Budapest: Zeneműkiadó 1976) 1976/3.

Várnai Péter: *Oratóriumok könyve*, Budapest: Zeneműkiadó 1983.

Verdi, Giuseppe: *Messa di Requiem* per soli, coro ed orchestra. Partitura (Milano: Ricordi nuova edizione riveduta e corretta 1964)

Weller, Philip. „Vom Standpunkte des tiefreligiösen-Menschen und des Künstlers”: Textverarbeitung und retorisch-szenische Darstellung in *Das Buch mit sieben Siegeln* von Franz Schmidt, In: Carmen Ottner -----

Winkler, Gerhard J. : Anmerkungen zu Schmidts Oratorium *Das Buch mit sieben Siegeln*. In: Walter Obermaier: *Franz Schmidt und seine Zeit. Symposium 1985*. Wien- München: Ludwig Doblinger 1988.

Winkler, Gerhard J. : Himmlisches Jerusalem wilhelmisch- Joachim Raffs Oratorium
Welt-Ende-Gericht-Neue Welt, In: Carmen Ottner -----

Egyéb források:

Schmidt, Franz: *Das Buch mit sieben Siegeln*. Aus der Offenbarungen des Johannes für soli, Chor, Orgel und Orchester. Klavierauszug mit Gesang vom Komponisten. Wien: Universal Edition 1938.

Schmidt, Franz: *Das Buch mit sieben Siegeln* aus der Offenbarung des hl. Johannes für Soli, Chor, Orgel und Orchester. Partitur Wien: Universal Edition 1938.

Schmidt, Wolfram: *Untersuchungen zur Tonsymbolik in Franz Schmidts Oratorium „Das Buch mit sieben Siegeln“* Staatliche Hochschule für Musik Heidelberg-Mannheim. Musikwissenschaftliche Zulassungsarbeit, 1993.

Szövegkönyv, melyet a Budapesti Ifjúsági Kórus tagjai készítettek.